

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Zuzana Jarošová

**Validizační studie Dotazníku typologie osobnosti GPOP:
porovnání s osobnostním inventářem NEO-PI-R**

**Validation study of the Golden Profiler of Personality:
comparison with the personality inventory NEO-PI-R**

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Markéta Niederlová, Ph.D.

Ráda bych poděkovala PhDr. Markétě Niederlové, Ph.D. za podnětné vedení práce a její vstřícnost. Dále mé poděkování patří PhDr. Václavu Havlůjovi za poskytnutí a zprostředkování podkladů k této práci. Především bych však chtěla poděkovat svým nejbližším za jejich trpělivost a podporu po celou dobu mého studia.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. 4. 2014

.....

Zuzana Jarošová

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se zabývá Dotazníkem typologie osobnosti GPOP (Golden Profiler of Personality) a jejím cílem je ověřit konstruktovou validitou dotazníku GPOP.

Teoretická část se zaměřuje na požadavky kladené na psychometrické vlastnosti psychodiagnostických metod. Pozornost je věnována teoretickým základům GPOP – jedná se o Jungovu teorii psychologických typů a pětifaktorový model osobnosti. Dotazník GPOP je následně srovnáván s vybranými psychodiagnostickými nástroji založenými na obdobných teoretických základech a dále jsou diskutovány možnosti využití dotazníku GPOP.

Empirická část představuje studii zabývající se ověřováním konstruktové validity dotazníku GPOP pomocí inventáře NEO-PI-R. Výzkum byl proveden na vzorku studentů pražských vysokých škol. Výsledky potvrzují předpokládané vztahy mezi oběma dotazníky a lze je tedy vnímat jako důkazy o konstruktové validitě dotazníku GPOP. Srovnání s českými normami ukázalo, že výběrový vzorek se od standardizačního liší. Ačkoli nelze závěry zcela generalizovat, výsledky nabízejí první ověření validity dotazníku v českém prostředí.

Klíčová slova: GPOP, psychodiagnostika, Jungova typologie, validita, NEO-PI-R

Abstract

This thesis addresses the personality questionnaire Golden Profiler of Personality (GPOP). Its main objective is to verify a construct validity of GPOP.

In the theoretical part, the required psychometric characteristics of psychodiagnostic tools are discussed. It also deals with the theoretical background of the GPOP – Jung's theory of psychological types and the Five Factor Model. The questionnaire GPOP is also compared with other psychodiagnostic tools with similar theoretical background and possibilities of its applications are discussed.

The empirical part examines relationship between the scores of Golden Profiler of Personality and NEO inventory NEO-PI-R to determine the construct validity of GPOP. The research was conducted on the sample of university students. Results confirm the expected relationship and can be considered as the evidence of construct validity. The comparison with the norm sample showed that the sample of this research differs from the norm sample. Although the generalizability of results to the population is limited, this thesis offers the first validation study of Czech version of GPOP.

Keywords: GPOP, psychodiagnostics, Jung typology, validity, NEO-PI-R

Obsah

Abstrakt.....	4
Abstract.....	5
Seznam použitých zkratk	8
Úvod.....	9
Teoretická část	10
1. Psychodiagnostické metody	10
1.1 Dotazníky	12
2. Psychometrické vlastnosti testů.....	14
2.1 Objektivita.....	14
2.2 Reliabilita	14
2.2.1 Reliabilita jako stabilita v čase	15
2.2.2 Reliabilita paralelních forem	16
2.2.3 Reliabilita jako homogenita testu	16
2.3 Validita.....	18
2.3.1 Obsahová validita	19
2.3.2 Empirická validita.....	19
2.3.3 Konstruktová validita.....	20
2.4 Standardizace	22
3. Teoretická východiska GPOP.....	23
3.1 Rysový přístup	24
3.2 Typologie osobnosti	25
3.2.1 Jungova typologie	25
3.2.2 MBTI®	27
3.2.3 Dynamika typů.....	31
3.2.4 Vývojové aspekty	33
3.3 Pětifaktorová teorie osobnosti.....	34
3.3.1 Neuroticismus	37
3.3.2 Extraverze	38
3.3.3 Otevřenost vůči zkušenosti	39
3.3.4 Přívětivost	41
3.3.5 Svědomitost	41
3.3.6 Psychometrické charakteristiky české verze NEO-PI-R	42

3.4	Dimenze Napětí-Uvolnění	44
4.	Psychometrické charakteristiky GPOP.....	46
5.	Použití dotazníku GPOP	50
5.1	Komunikace	51
5.2	Párové poradenství	53
5.3	Oblast zdraví a vypořádávání se stresem	54
5.4	Pracovní poradenství	56
7.	Souhrn teoretické části	59
	Empirická část.....	60
7.	Cíle empirické části	60
7.1	Výzkumné otázky a formulace hypotéz	60
8.	Vzorek a sběr dat	62
8.1	Použité metody	62
8.2	Sběr dat.....	62
8.3	Výzkumný soubor	63
9.	Výsledky	65
9.1	Testování normality	65
9.2	Mnohorysová-mnohometodová matice.....	66
9.3	Srovnání se standardizačním souborem	80
10.	Diskuze	83
	Závěr	89
	Seznam použité literatury	91
	Seznam tabulek a obrázků	99
	Přílohy.....	101
	Příloha A - Subškály Dotazníku typologie osobnosti GPOP	101
	Příloha B - Krátké popisy 16ti typů	104
	Příloha C - Histogramy HS globálních škál GPOP výběrového souboru	107

Seznam použitých zkratk

C - Uvolnění

CFA – konfirmatorní faktorová analýza

E - Extraverze

F - Cítění

GPOP – Dotazník typologie osobnosti GPOP

HS – hrubý skór

I - Introverze

J - Orientace na rozhodování

MBTI® - Myers-Briggs Type Indicator

MTMM – mnohorysová-mnohometodová matice

N - Intuice

NEO-PI-R – NEO osobnostní inventář

P - Orientace na vnímání

S- Smysly

T - Myšlení

Te – Napětí

Úvod

V průběhu vývoje psychologické vědní disciplíny bylo vytvořeno mnoho nástrojů určených k porozumění jedinci a k zjištění i měření duševních vlastností a stavů. Tyto psychodiagnostické nástroje se liší svým účelem, provedením i teoretickými základy, ze kterých vychází. V současné době je v českém prostředí k dispozici stále větší množství psychodiagnostických metod, jejichž kvalita je rozličná. Některé metody mají za sebou desítky let užívání a jsou ověřené nejen v praxi ale i ve výzkumu, jiné na toto ověření ještě čekají. Mezi ty novější a zatím neověřené patří i Dotazník typologie osobnosti GPOP.

Dotazník typologie osobnosti GPOP představuje nástroj, který nabízí komplexní pohled na osobnost, a to zejména kvůli tomu, že se jeho autoři při jeho vytváření pokusili propojit rozdílné přístupy k popisu osobnosti – typologický a rysový přístup. Původním záměrem této práce bylo prozkoumat, nakolik a jak se tato metoda mezi odborníky využívá. Po prvotním prostudování dostupných zdrojů jsem se však rozhodla pro úpravu tématu, a to především vzhledem k tomu, že dotazník byl v České republice vydán v roce 2009 a od té doby nebyla provedena žádná ověření jeho validity. Cílem této diplomové práce je tedy ověření validity Dotazníku typologie osobnosti GPOP. Jako validizační kritérium jsem zvolila inventář NEO-PI-R, který je založen na pětifaktorové teorii osobnosti, z níž také autoři GPOP čerpali.

Dotazník GPOP bývá často srovnáván s celosvětově užívaným a populárním osobnostním testem MBTI®, s nímž ho spojují alespoň částečně shodná teoretická východiska – Jungova typologie. Výhodou GPOP, při srovnání s MBTI®, je jeho oficiální adaptace na české podmínky, včetně norem pro vyhodnocení. Bylo by jistě zajímavé zabývat se srovnáním těchto dvou metod, nicméně vzhledem k absenci českých norem MBTI® je to v současné době nemožné.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. V teoretické části se zabývám požadavky kladenými na vlastnosti psychodiagnostických nástrojů, teoretickými základy Dotazníku typologie osobnosti GPOP a jeho psychometrickými charakteristikami. Zaměřuji se i na možnosti využití této metody. V rámci teoretické části práce je také provedeno porovnání uvedeného nástroje s některými dalšími metodami vycházejícími z Jungovy typologie a pětifaktorové teorie osobnosti z různých pohledů teorie a praxe.

V empirické části je pozornost věnována ověření validity metody GPOP. Kritériem pro validizační studii je osobnostní test NEO-PI-R, který je na české populaci již standardizován.

Teoretická část

1. Psychodiagnostické metody

Přestože se tato diplomová práce týká jen úzkého výseku psychodiagnostiky – tedy dotazníků – považuji za vhodné představit je v kontextu systému psychodiagnostických metod.

Psychodiagnostika je nástrojem k poznávání osobnosti, které je jedním z pilířů samotné psychologické vědy a zprostředkovává „účelný vztah mezi skutečností lidského života a její psychologickou teorií.“ (Balcar, 1983, p. 23). „Samotná psychodiagnostika je aplikovaná disciplína, jejímž úkolem je zjišťování a měření duševních vlastností a stavů, případně dalších charakteristik individua.“ (Svoboda, Humpolíček & Šnorek 2013, p. 15). Při diagnostické činnosti se od metody, která je sestavená ze souboru podnětů, přechází k reakcím individua, z nichž se dále usuzuje na vlastnosti osobnosti. První část procesu tvoří pozorování a měření, dle Balcara (1983) postihuje vnější znaky osobnosti v podobě kvalitativně a kvantitativně určených údajů. Druhá část vyplývá z interpretace a hodnocení (Svoboda et al., 2013) či z vyvození závěru o vnitřní psychologické skutečnosti (Balcar, 1983). Mezi psychodiagnostické metody lze zařadit každý speciální postup, který vede k získání určitých poznatků o osobě či její psychologické diagnóze.

Metody psychodiagnostiky jsou klasicky děleny na klinické a testové. Podle Svobody et al. (2013) mezi klinické metody jsou řazeny ty, které nejsou vázány přísnými pravidly a nemají statistický základ. Na druhou stranu jsou značně pružné a umožňují lépe poznat konkrétní případ obměňováním svých postupů. „Testové metody používají standardizovaný způsob vyšetření, přičemž všechny zkoumané osoby vystavujeme stejnému podnětovému materiálu za stejných podmínek. Odpovědi registrujeme předepsaný způsobem.“ (Svoboda et al., 2013, p. 16).

Ačkoliv je klasifikace psychodiagnostických metod nejednotná a dle Říčana (1977) nepřilíh vědecky opodstatněná, je pro větší srozumitelnost vhodná. Svoboda et al. (2013, p. 58) uvádí následující klasifikaci:

I. Klinické metody

1. Pozorování
2. Rozhovor
3. Anamnéza
4. Analýza spontánních produktů

II. Testové metody

1. Výkonové testy

- Testy inteligence
 - a) jednodimenzionální testy inteligence
 - b) komplexní testy inteligence
- Testy speciálních schopností a jednotlivých psychických funkcí
 - a) testy paměti
 - b) zkoušky kreativity
 - c) zkoušky parciálních a kombinovaných schopností
 - d) testy technických schopností
 - e) zkoušky verbálních a matematických schopností
 - f) testy uměleckých schopností
 - g) testy organicity
- Testy vědomostí

2. Testy osobnosti

- Projektivní testy
 - a) verbální
 - b) grafické
 - c) testy volby
- Objektivní testy osobnosti
- Dotazníky

- a) jednorozměrné dotazníky
- b) vícerozměrné dotazníky
- Posuzovací stupnice
 - a) sebezposuzovací stupnice
 - b) „objektivní“ posuzovací stupnice

III. Přístrojové metody

Jak vyplývá z uvedeného přehledu, dotazník je testová metoda a jedna z forem testů osobnosti. Následující kapitola bude věnována vlastnostem dotazníků a jejich výhodám a nevýhodám.

1.1 Dotazníky

Mezi nejčastěji používané psychodiagnostické nástroje se řadí dotazníky. Svoboda et al. (2013) je definují takto: „*Dotazníky jsou psychodiagnostické metody založené na subjektivní výpovědi vyšetřované osoby, jejích vlastnostech, citech, postojích, názorech, zájmech, způsobu reagování v nejrůznějších situacích atd.*“ (p. 317). Dotazníky vychází z principu introspekce, odpovědi jsou závislé na vnitřních poznatcích testované osoby o sobě samé. Jedná se však o metodu nepřímého posouzení, jelikož osoba nebývá tázána přímo na svůj osobnostní rys. Testovaný obvykle popisuje své chování v určitých konkrétních situacích, ve kterých se sledovaná vlastnost může projevit (Svoboda, 1999). Dle Ferjenčíka (2000) dotazník není nic jiného než standardizované interview předložené v písemné podobě.

Dotazníkům bývá prisuzováno mnoho výhod, mezi něž patří zejména úspora času a finančních prostředků. Administrace obvykle bývá jednoduchá. Při využití skupinové administrace je možné získat větší množství údajů od více osob za krátkou dobu. Použití dotazníků je vhodné zejména tehdy, kdy jsou testované osoby motivované nechat se poznat. Jejich nesporným přínosem je také možnost kvantifikace výsledků.

Na druhou stranu se v souvislosti s dotazníky hovoří o velkém množství nevýhod a omezení, na něž je třeba při jejich užívání brát zřetel. Ferjenčík (2000) například zmiňuje nižší pružnost, nežádoucí mnohoznačnost či neurčitost otázek. Diagnostická hodnota dotazníků je závislá na schopnosti introspekce testované osoby a také její schopnosti sdělit o sobě informaci

písemnou formou. U některých subjektů se může objevit potíže se schopností náhledu a objektivního vypovídání o sobě samém. Nebo naopak testovaná osoba záměrně zkresluje informace tak, jak se domnívá, že je žádoucí (Svoboda, 1999). Z možného vlivu sociální desirability plyne i nižší validita (tedy platnost) dotazníků. Některé metody se snaží validitu zvyšovat pomocí nejrůznějších postupů, které jsou obsaženy v konstrukci testu. Může se jednat o ptaní se na tu samou věc několika různými způsoby či o validizační škály (tzv. lži skóry). Jak uvádí Svoboda (1999), „*průměrně inteligentní osoba však brzy přijde na princip těchto otázek a může svoji výpověď v tomto směru ovlivňovat*“ (p. 222). Kromě záměrného zkreslení vyplývá nízká validita i z konstrukce těchto metod, protože jejich podstata spočívá v tom, že testovaná osoba hodnotí to, jak samu sebe vnímá nebo jakou by se chtěla vidět. Svoboda et al. (2013) upozorňují na tento paradox dotazníků: „*Jsou objektivní ve smyslu svého hodnocení, psycholog nemůže v podstatě udělat chybu při jejich zpracování a může je přesně kvantifikovat, ale na druhé straně při jejich administraci může dojít ke značnému zkreslení, ať už záměrnému, nebo bezděčnému*“ (p. 319). Z výše uvedeného vyplývá, že dotazníky je vhodné využít tehdy, kdy je jedinec motivovaný ke spolupráci, a vyhnout se jejich užití pro posudkové nebo výběrové účely či v oblasti forenzní psychologie.

Z formálního hlediska je můžeme rozdělit na dotazníky a inventáře. Dotazníky obsahují otázky, na něž jedinec odpovídá *ano*, *ne* a *nevím*, inventáře obsahují oznamovací věty či výpovědi a jedinec vyjadřuje svůj souhlas nebo nesouhlas s těmito výpověďmi. Kromě výše zmíněných variant nabízených odpovědí je možná také metoda mnohonásobné nucené volby, tedy výběr z několika nabízených alternativ (Svoboda, 1999).

2. Psychometrické vlastnosti testů

Podle Standardů pro pedagogické a psychologické testování (2001)¹ musí jakýkoli kvalitní psychodiagnostický test splňovat jistá kritéria – psychologické testy musí být standardizované, objektivní, reliabilní a validní. Tyto vlastnosti bývají tradičně uváděny jako ty nejdůležitější, a právě proto se budu v této kapitole věnovat každé této vlastnosti.

2.1 Objektivita

Podmínka objektivity je podle Ferjenčíka (2000) splněna tehdy, když administrátor nemá vliv na to, jaké skóre bude přisouzeno zkoušejícímu. V pojetí Urbánka, Denglerové a Širůčka (2011) je tím myšleno stanovení pravidel administrace, skórování, vyhodnocování a interpretace výsledků měření tak, že jsou co nejpřesněji definovány podmínky, za kterých má měření probíhat. Požadavek na objektivitu má totiž zamezit vlivu osobní chyby, která pochází od konkrétních jedinců zadávajících či vyhodnocujících testy. To mohou zajistit podrobné instrukce v manuálu jak test administrovat, přičemž velmi často bývá uvedeno doslovné znění instrukce. Standardní musí být i vyhodnocování testu, aby bylo možné objektivní porovnání výkonů.

2.2 Reliabilita

Reliabilita je vlastnost testu, která vypovídá o tom, s jakou spolehlivostí či přesností test měří to, co měří. Je třeba vzít v úvahu, že ani ten nejspolehlivější psychodiagnostický test neměří s absolutní přesností. Naměřené hodnoty jedince různě varíují a jakákoliv naměřená hodnota představuje jen odhad pravé – originální – hodnoty (Ferjenčík, 2000). Reliabilita je teoreticky podíl variability pravých skóre k celkové variabilitě. Ovšem při jejím určování je

¹ V USA funguje již několik desetiletí Buros Institute of Mental Measurement vydávající tzv. Burousovu ročenku, která je určena k recenzím psychodiagnostických nástrojů. Zabývá se mimo jiné tím, nakolik jsou u metod splněny výše zmíněné požadavky. V Evropě se ustanovila Stálá komise pro testy a testování při Evropské federaci psychologických asociací (EFPA Standing Committee on Test and Testing) - která vydala evropský model recenze testu. Nicméně je třeba podotknout, že i přes snahy odborníků zajistit kvalitu metod stále platí, že za nástroje zodpovídá jejich uživatel. A tak by se psycholog měl zajímat o to, zda je užívaný nástroj kvalitní a zda adekvátně užívá test.

jistou komplikací fakt, že podíl pravých skóre nelze přímo určit. Urbánek et al. (2011) upozorňují na nutnost hovořit pouze o odhadu reliability. Svoboda et al. (2013) význam reliability vysvětlují tak, že zjišťuje relativní nepřítomnost proměnných chyb. Čím větší část celkové variance zabírá variance chybová, tím méně je test spolehlivý. Nepřesnost nástroje může být dvojitá. Buď se jedná o systematickou chybu, která se pohybuje vždy jedním směrem a nabývá přibližně stejné hodnoty (test např. nadhodnocuje), nebo se jedná o tzv. chybu nesystematickou. Nesystematická chyba se mění bez ohledu na to, jaké je skutečné skóre, korelace mezi chybou a skutečným měřením je tedy nulová. Ferjenčík (2000) uvádí, že podle klasické teorie psychologických testů bude průměr chyb ve velkém počtu měření roven nule. V případě, že chceme zjistit skutečné skóre konkrétního jedince, bude se toto průměrné skóre rovnat průměru velkého počtu měření, která na něm uskutečníme.

Reliabilita hodnotícího nástroje tedy odpovídá konzistenci skóre získaných za teoretického předpokladu opakovaného testování stejných jedinců totožným testem za stejných podmínek. V praxi je to však nemožné. Pro analýzu reliability testů, které se užívají pro měření v psychodiagnostice, je k dispozici podrobně rozpracovaná metodologie (Boschek, 2013). Test-retestová reliabilita, reliabilita paralelních forem, případně split-half a reliabilita vnitřní konzistence se řadí mezi ty nejčastěji užívané, z toho důvodu jimi budu zabývat v následujících kapitolách.

2.2.1 Reliabilita jako stabilita v čase

Na reliabilitu můžeme pohlížet jako na stabilitu v čase, respektive jako na takovouto vlastnost testu. Za zdroj chyby měření (a tedy za zdroj chybové variance) je považováno cokoli, co způsobuje změnu skóre v čase, avšak za předpokladu, že měřené atributy se v čase nemění.

Jak uvádí Urbánek et al. (2011), latentní proměnné odpovídají aktuálnímu stavu, který je ovlivněn situací, hrubý skór je pak ovlivněn stabilním rysem a kontextuálními faktory (stavem jedince a situací, v jaké se testování odehrává) a chybou měření. Teoreticky tedy korelace latentních proměnných obvykle podává informaci spíše o stabilitě měřené charakteristiky, korelace manifestních proměnných o stabilitě měřícího nástroje. Tyto manifestní proměnné se pak projevují i na výsledcích testů.

Pokud opakovaně měříme stabilní hodnotu spolehlivým nástrojem, pak by i získané výsledky stejné osoby získané stejným testem měly být stabilní. Při měření test-retestové

reliability (která je odhadem stability testu v čase) přijímáme předpoklad neměnnosti. Při test-retestové reliabilitě je třeba brát v úvahu tzv. efekt učení, který může způsobit změnu skóre. Zároveň je zapotřebí si být vědom nerealističnosti předpokladu, že se měřené atributy nemění. U test-retestové reliability by proto mělo být časové rozpětí mezi dvěma testováními zhruba 3 měsíce (Urbánek et al. 2011). Prověřování stability nástroje a stability rysu je z praktického hlediska jen obtížně oddělitelné. Odhad tohoto typu reliability je tedy vhodný v těch případech, kdy je možné předpokládat konstantnost daného rysu (Ferjenčík, 2000).

2.2.2 Reliabilita paralelních forem

Dalším možným způsobem provedení odhadu reliability je skrze paralelní formy daného testu. Výpočet reliability probíhá pomocí korelování naměřené hodnoty s hodnotami naměřené jiným, avšak ekvivalentním nástrojem (Ferjenčík, 2000). Ekvivalence se týká možnosti použít několik verzí daného testu, které stejně spolehlivě měří vlastnost nebo stav. Chybou měření je jakýkoli rozdíl ve skórech získaných pomocí obou forem testu (Urbánek et al., 2011).

Tento způsob odhadu je u psychodiagnostických nástrojů potenciálně zatížen nežádoucími proměnnými, jako je únava, motivace či efekt učení. Na druhou stranu má tu výhodu, že se lépe než předchozí forma vyrovnává s časovou nestabilitou proměnné, jelikož obě paralelní formy testu je možné použít simultánně (Ferjenčík, 2000).

U tohoto způsobu odhadu reliability je nutné klást si otázku, jak zajistit ekvivalentní formy testu. Bylo vyvinuto mnoho způsobů vyrovnávání forem testů, důkazem této vyrovnanosti je stav, kdy výsledky z obou testů vykazují stejné průměrné hodnoty, stejné směrodatné odchylky i stejné interkorelace s jinými měřenými nástroji. Často se dvě ekvivalentní formy kombinují do jednoho „supertestu“, který má následně lepší psychometrické vlastnosti (Ferjenčík, 2000).

2.2.3 Reliabilita jako homogenita testu

„Homogenita testu je dána mírou homogenity položek, resp. jednotlivých částí testu.“ (Svoboda et al., 2013, p. 46). Tento odhad reliability vychází z úvahy, že pokud je test spolehlivý jako celek, musí být spolehlivé i jeho části (Ferjenčík, 2000). Pokud tedy test rozdělíme náhodně na dvě poloviny, dosažené skóre by mělo být stejné. Pro odhad této split-

half reliability se provádí výpočty korelace mezi skóry obou polovin. Fakt je, že reliabilita testu roste s počtem položek a právě rozdělením testu na dvě poloviny se test zkrátí, a tedy se oslabí vliv růstu položek na reliabilitu. Pro tento odhad reliability se používá např. Spearman-Brownův vzorec, což je metoda korekce získaného odhadu reliability pro celý test. Tento vzorec také umožňuje odhadnout, jak by se zvýšila reliabilita, kdyby se zvedl počet položek (Urbánek et al., 2011).

Pokud má test měřit proměnnou spolehlivě, pak by spolehlivě měly tuto proměnnou měřit všechny jeho části (tedy všechny položky) a ne jen dvě poloviny. Místo korelace dvou polovin se tedy propočítává korelace všech dvojic položek mezi sebou. Odhad vnitřní konzistence je založen na otázce, zda je variance mezi položkami větší nebo menší než variance mezi jednotlivými měřeními jedinci (Ferjenčík, 2000). Cronbachův koeficient alfa, který je nejčastěji používaným koeficientem pro výpočet vnitřní konzistence, se rovná průměru všech možných koeficientů vypočtených pomocí metody split-half provedené u daného testu. Čím vyšší vnitřní konzistence dosahují položky v testu, tím nižší může být jejich validita. Z toho důvodu tedy Urbánek et al. (2011) doporučují použít dalších kritérií při výběru položek a nespolehat se jen na kritérium vnitřní konzistence (např. kritérium diskriminační účinnosti).

Kromě výše uvedených metod odhadu reliability jich existuje větší množství. Pro doplnění ještě uvedu odhad reliability na základě shody posuzovatelů. V případě většího množství posuzovatelů je možné provést odhad na základě výpočtu koeficientu konkordance ve vztahu k měřené proměnné, např. Kendallowo W, což je míra shody v hodnocení pořadí testovaných.

Výše uvedené poznatky lze shrnout tak, že pokud chceme získat komplexní obraz o reliabilitě metody, je třeba zvolit více způsobů odhadu reliability. Častým dotazem uživatelů testů může být otázka, jaká je vlastně požadovaná míra reliability. Na to však není jednoduché odpovědět, protože různí autoři uvádí pro různé druhy metod různá čísla. Mezi faktory ovlivňující výsledný odhad reliability patří metoda odhadu (nejnižší reliability dosahují paralelní formy a Cronbachovo alfa, na horní hranici se pohybuje metoda split half, při níž je odstraněn vliv kolísání v čase a vliv neparalelnosti metod), délka testu a heterogenita skupiny, na jejichž výsledcích byl prováděn odhad reliability (Urbánek et al., 2011). Je nutné vždy brát

v úvahu to, že reliabilita testu je podmínkou jeho validity, a test, který není reliabilní, nikdy nemůže být validní.

2.3 Validita

Validita testu patří mezi nejdůležitější charakteristiky každého psychodiagnostického nástroje. Tento termín se do češtiny překládá jako platnost, tedy to, zda test je schopný měřit, diagnostikovat nebo predikovat to, co má. Tedy zda test měří ty jevy, k jejichž měření byl zkonstruován (Reiterová, 2003, Urbánek et al., 2011, Ferjenčík, 2000). Můžeme ji také definovat jako korelaci s kritériem (Reiterová, 2003) čili míru shody mezi naměřenými výsledky a tím, co jsme chtěli měřit (Ferjenčík, 2000), či také míru, do jaké je možné vytvořit přiměřené závěry vyvozené z testových skóre (Loewenthal, 2001).

Test není validní pouze z jednoho hlediska, ale existuje mnoho různých aspektů validity, které je zapotřebí prověřovat, aby bylo možné jeho ospravedlnitelné a kvalifikované použití (Reiterová, 2003). Mezi odborníky se v současné době neuvažuje ani tak o typech validity, jako spíše o zdrojích důkazů svědčících o validitě. Otázka validity není totiž jen záležitostí technickou a důraz je kladen na konstruktové nebo také teoretické pojetí důkazů o validitě, jejichž odhalení jsou podřízeny všechny pokusy prokázat, že metoda skutečně měří to, co podle tvůrců metody měřit má (Urbánek et al., 2011).

Urbánek et al. (2011) uvádí tyto přístupy k validitě:

- z hlediska obsahu metody a situace testování a chování testované osoby v této situaci (obsahová validita)
- z hlediska vztahu mezi skórem testu a skórem nějakého vnějšího kritéria (empirická validita)
- z hlediska začlenění měřeného atributu d vztahů dalších atributů v rámci teorie, ve které se měřený atribut definuje (konstruktová validita).

V následujícím textu bude pozornost věnována právě těmto přístupům.

2.3.1 Obsahová validita

Obsahová validita určuje, „*zda obsah testu odpovídá vlastnosti, která má být měřena. Test by měl představovat reprezentativní výběr znaků typických pro zkoumanou vlastnost.*“ (Reiterová, 2003, p. 90). Výběrová validita metody (v angl. originále sample validity), tedy vlastní obsahová validita, spočívá v posouzení adekvátnosti výběru obsahu položek vzhledem k vlastnosti, která má být touto metodou měřena (Urbánek et al., 2011). Bývá prováděna na základě expertního posouzení a důkladné logické analýzy, jejímž cílem je posoudit reprezentativnost souboru položek tvořících daný test (Reiterová, 2003). Odborné publikace hovoří v této souvislosti i o zjevné validitě metody (face validity), tedy o tom, nakolik je i laik schopen odhalit, co metoda měří (Urbánek et al., 2011). Představa testované osoby, že rozumí tomu, co test měří, může totiž zvýšit její motivaci snažit se o co největší výkon nebo pravdivé odpovědi. Urbánek et al. (2011) také uvádí, že vysoká face validita přináší i jisté nevýhody, jelikož vliv na odpovědi pak může mít např. sociální desirabilita.

2.3.2 Empirická validita

Samotné důkazy o obsahové validitě nestačí k tomu, aby bylo prokázáno, že metoda skutečně měří atribut, pro jehož měření byla vytvořena. Pro doložení validity je zapotřebí ještě dalších důkazů, například ověření kritériální či empirické validity (Urbánek et al., 2011). Reiterová (2003) ji definuje jako míru vztahu mezi měřením a jiným pozorovatelným měřením. Empirická validita se zabývá otázkou, jak vysoká je shoda mezi stanoveným kritériem a výsledkem testu. Urbánek et al. (2011) upozorňují, že nalezení vhodného kritéria nezávislého na zkoumané metodě, které je již ověřené či je měřitelnou realitou, bývá často obtížné. Existuje množství kritérií, která mohou být vybrána jako standardy pro posouzení validity testu, a tomu odpovídá i množství těchto validit (Ferjenčík, 2000).

Při empirických důkazech validity můžeme používat kritérium získané v současnosti či v budoucnu. Prediktivní validita je podstatná u testů, které používáme k predikci výkonu v budoucnosti. Pokud mezi výsledky testu a pozdějším výkonem je velká shoda, má vysokou prediktivní validitu (Reiterová, 2003).

Pokud nás zajímá souběžná validita metody, pak je kritériem údaj dosažitelný ve stejné chvíli jako je používaná metoda, tento způsob bývá i méně ekonomicky náročný (Urbánek et al., 2011). Může tím být porovnání se „zlatým standardem“ – tedy s testem, který je známý a

ověřený. U nových testů tedy často validitu zjišťujeme zjišťováním korelací s jinými testy, přičemž úroveň validity je závislá i na reliabilitě těchto testů (Ferjenčík, 2000). Jak upozorňuje Loewenthal (2001), při tomto dokazování musíme však vždy vzít v úvahu, proč vlastně vznikl nový test. Hrozí totiž nebezpečí, že nový test bude označený za nadbytečný, když v podstatě měří to, co jiný a již ověřený test. Proto je potřeba se ptát, zda je např. jednodušší, uživatelsky příjemnější, či v něčem dalším výhodnější.

Dalším z typů empirické validity je dle Urbánka et al. (2011) validita inkrementální, která určuje, nakolik lze zpřesnit údaje či diagnózu použitím daného testu. Inkrementální validitu má ten test, který přináší vzhledem k nějakému účelu informaci, kterou nelze získat z jiných zdrojů. Je možné také posoudit, do jaké míry se výsledky dvou testů měřících část jednoho kritéria nepřekrývají, např. použitím parciální korelace. Logika důkazu inkrementální (přírůstkové) validity je založena na mnohonásobné regresní analýze nějakého kritéria jako závislé proměnné a sady potenciálních prediktorů, testových skóre, které mají toto kritérium předpovídat (Urbánek et al., 2011).

2.3.3 Konstruktová validita

Aby důkazy empirické validity nevedly jen k čirému empirismu bez teoretického zakotvení, vznesli Cronbach a Meehl požadavek, aby každá validizační studie obsahovala hodnocení měřeného atributu jako konstrukt v rámci relevantní psychologické teorie (Urbánek et al., 2011). S tímto požadavkem souvisí další typ validity – tedy validita konstruktová. Jedná se o míru, v jaké test reprezentuje určitý teoreticky stanovený konstrukt, přičemž nízká konstruktová validita může za určitých podmínek znamenat, že problematický je samotný konstrukt (Ferjenčík, 2005). Reiterová (2003) definuje konstrukty v kontextu psychodiagnostiky jako „*osobnostní rysy vyvozené z chování v jedné situaci a tvořící příčinu podobného chování v jiném kontextu*“ (p. 92). Konstruktová validita spíše hledá vysvětlení individuálních rozdílů v testových skórech a zaměřuje se více na zkoumané vlastnosti než na samotný test. Podstatné je úzké propojení s teorií, teoretickými konstrukty a s vědeckým empirickým zkoumáním zahrnujícím testování hypotetických vztahů. Vzhledem k tomu, že často důkazy tohoto typu vychází z faktorové analýzy, je někdy označována jako faktorová validita (Reiterová, 2003). Konstruktovou validitu je možné rozdělit na konvergentní a divergentní. Test vykazuje konvergentní validitu, pokud existuje důkaz o podobnosti skóre testu s jiným testem měřícím ten samý konstrukt, a divergentní, pokud naměřené skóre

nesouvisí se skóry testu měřící jiný konstrukt (Loewenthal, 2001). Pro její ověřování je vždy zapotřebí provést výzkum či sérii výzkumů, které jsou naplánované na základě znalosti teorie, v jejímž rámci byla vytvořena hodnocená metoda. Speciálním případem je například mnohorysový-mnohometodový přístup ke konstruktové validizaci autorů Campbella a Fiskeho (1959), který vychází z předpokladu, že dvě validní míry stejného rysu by měly vysoce korelovat, naopak vysoká korelace s irelevantním rysem je v rozporu s validitou (Urbánek et al., 2011).

Dle Reiterové (2003) se psychometrici se shodují v názoru, že „... *hodnocení validity psychodiagnostické metody je nikdy nekončící proces ověřování její použitelnosti pro různé účely testování a různé skupiny probandů*“ (p. 92). Test není validní pouze z jednoho hlediska (nemá jen jednu validitu), ale je třeba sledovat mnoho různých aspektů, které je nutné ověřovat, aby bylo možné jeho odůvodněné a kvalifikované používání. Pro kvalitní psychodiagnostickou práci musí uživatel testu znát i teoretické pozadí metody a důkazy její platnosti, aby mohl adekvátně interpretovat výsledky. Konstruktové důkazy lze však hodnotit pouze tehdy, byl-li test zveřejněn a výzkumy jeho validity zpřístupněny psychologické veřejnosti (Urbánek et al., 2011).

Způsobů získávání údajů o platnosti metod je velké množství, validita je mezi odbornou veřejností přijímána jako podstatný znak psychodiagnostické metody, objevuje se však také kritika samotného konceptu validity. Cizek (2012) ve svém článku kriticky hodnotí to, nakolik je koncept validity v současnosti nejednoznačný. Současné pojetí validity se dle jeho názoru v podstatě snaží obsáhnout dvě rozličné oblasti – a to míru, která podporuje specifikované interpretace testových skóre (význam skóre), a míru, s jakou je možné podpořit specifikované použití metody (použití skóre). Urbánek et al. (2011) také tvrdí, že otázka po validitě testu je v konečném důsledku naivní, protože test nelze nikdy zcela validizovat a test může být validní pouze vzhledem k nějakému účelu. Tento názor může odpovídat Messickovu přístupu, který upozorňuje na to, že validita je odvozena ze skóre a není inherentní vlastností nástroje (Messick & Ross, 1962). Uvedu-li to na případě GPOP – metoda GPOP není validní či nevalidní, pouze závěry učiněné na základě skóre nabývají těchto vlastností. Borsboom, Mellenbergh a Van Heerden (2004) ve své kritice současného pojetí validity uvádí, že nynější stav se výrazně odchýlil od původní otázky validity. „*Test je validním nástrojem měření nějakého atributu právě tehdy, když a) atribut existuje a b) změny atributu kauzálně působí změny ve výsledcích procedury měření*“ (Borsboom et al, 2004, p. 1061). Pokud měřený atribut existuje a metoda

ho měří, může ho pak měřit s určitou mírou přesnosti, ale ne pouze do nějaké míry. Autoři tedy tvrdí, že nejprve je nutné prokázat validitu metody měření a až poté ukázat, do jaké míry je nebo není takové měření přesné (tzn. prokázat nebo odhadnout reliabilitu).

Validita ve svém nejobecnějším významu je shrnutím různých aspektů souvisejících s danou metodou. Poukazuje na míru toho, nakolik specifická data, výzkum či teorie podporují interpretaci testových skóre a odpovídá míře, do jaké všechny shromážděné údaje podporují zamýšlenou interpretaci testových skóre pro zamýšlené účely. Validní však musí být především význam získaných skóre a interpretací, které jsou na nich založeny, a to v nejširším slova smyslu. V každém případě, je to vždy psycholog, kdo ručí za výsledky svojí práce, proto musí rozumět nástrojům, které používá, včetně jejich nedostatků.

2.4 Standardizace

Dalším z požadavků na psychometrické kvality testu je standardizace. Podle Svobody et al. (2013) to je „*souhrnné označení pro zjištění reliability, validizaci, stanovení norem, prověření účinnosti jednotlivých částí testu, stanovení jednotné instrukce a způsobu administrace*“ (p. 42). Tento termín bývá však nejčastěji vnímán v jeho užším slova smyslu – jako termín vyjadřující sestavení norem testu.

Testový nástroj slouží k tomu, aby bylo možné výkony jednotlivce porovnávat s referenční skupinou, ale samotné hrubé skóre má často jen malou interpretační hodnotu. Je tedy lepší porovnávat výsledek s výkony jiných lidí, potažmo celé populace, tedy s tzv. normou. Výsledky testu jsou tedy převáděny na standardní skóre v různých formátech, aby toto srovnávání bylo snazší a srozumitelnější (Ferjenčík, 2000).

3. Teoretická východiska GPOP

Dotazník GPOP je jeho autory prezentován jako nástroj pro oblast personalistiky, vzdělávání, managementu či pro rozvoj jedince a jeho sebepoznání. Jeho primární cíl tedy spočívá v poznání osobnosti. Otevírá také přístup ke komplexním vztahům každé osoby nebo týmu (Havlůj, Hoskovcová & Niederlová, 2009), což mu přináší široké pole pro možné využití.

Dotazník GPOP se skládá ze 116 položek, na které respondent odpovídá na sedmibodové škále a určuje tak, nakolik je pro něj uvedená charakteristika odpovídající. Položky se vztahují k chování v pracovním prostředí i ve volném čase. Na základě odpovědí je jedinci přiřazen určitý typ osobnosti a konkrétní výsledky 10 globálních škál a 50 subškál. Vždy pět subškál tvoří jeden pól škály globální, dvě globální škály tvoří dimenzi. Subškály dotazníku GPOP jsou uvedeny v Příloze A i se stručným popisem jejich charakteristik.

GPOP vychází z předpokladu, že rozdíly v osobnosti se projevují různými sklony, resp. preferencemi, které se dají přiřadit k těmto globálním škálám:

- Extraverze (E) – Introverze (I)
- Smysly (S) – Intuice (N)
- Myšlení (T) – Cítění (F)
- Orientace na rozhodování (J) – Orientace na vnímání (P)
- Napětí (Te) – Uvolnění (C)

Z výsledků prvních osmi globálních škál je určen osobnostní typ vycházející především z Jungovy typologie osobnosti, poslední škála vypovídá o reakci člověka na stres. Charakteristiky 16 typů jsou uvedeny v Příloze B. Díky kombinaci typového přístupu a diferencované zpětné vazby, která vychází ze studií zobrazujících různorodost složení faktorů reprezentovaných modelem pětifaktorové teorie osobnosti, nabízí výsledky jak obecný popis, tak i individuální osobnostní profil.

Jak jsem v předchozím textu uvedla, dotazník GPOP bývá často přirovnáván k metodě Myers-Briggs Type Indicator® (MBTI®), z níž také částečně vychází (Wagnerová, 2011). Celosvětově používaná metoda MBTI® je založená právě na Jungově typologii osobnosti, ke které její autorky (Myers a Briggs) připojily další škálu popisující upřednostňovaný životní styl. Oproti této metodě je však GPOP obohaceno o další dimenzi – dimenzi prožívání napětí a uvolnění. Samotný dotazník GPOP vznikl v USA pod názvem Golden Personality Type Profiler™, původ má i v ORA Personality Profiler (Johnson, Golden, 1999), a z něj byl pro

evropský trh převeden pod názvem Golden Profiler of Personality (Svoboda et al., 2013). Jeho teoretickému pozadí a okolnostem jeho vzniku se bude věnovat následující text (kapitola 3).

Autoři metody uvádí, že dotazník GPOP je založen na několika teoretických modelech. Hlavním pilířem metody je již zmíněná Jungova teorie o psychologických typech. Dále autoři metody při její konstrukci vycházeli z práce Eysencka o attributech, znacích a způsobech chování a z teorie rysů osobnosti Allporta (Havlůj et al., 2009). Další teorií, jež měla výrazný vliv na vznik a vývoj GPOP je pětifaktorová teorie osobnosti.

3.1 Rysový přístup

Allport definoval osobnost jako dynamickou organizaci psychofyzických systémů uvnitř individua, která determinuje jeho jedinečné charakteristické chování a myšlení (Allport, 1961). Sousloví „dynamická organizace“ zdůrazňuje fakt, že osobnost se neustále vyvíjí a mění a zároveň systém propojuje různé prvky osobnosti s jinými. Osobnost se skládá z rysů, přičemž některé jsou pro jedince jedinečné, jiné má společné mnoho lidí. Rys je, jednoduše řečeno, zvyk či opakované chování jedince, jež je vnímáno v průběhu času jako konzistentní (Havlůj et al., 2009). Na základě osobnostních rysů je možné určité způsoby chování zařazovat do skupin, z minulého chování je pak možné predikovat chování budoucí, což je ve své podstatě jedním z hlavních úkolů psychodiagnostiky.

Pro konstrukci GPOP bylo identifikováno množství obecných rysů, tento výběr byl proveden na základě dlouhodobých psychologických výzkumů, jejichž účelem právě bylo identifikovat obecné rysy. V GPOP byly tyto rysy spárovány a nazvány subškálami – každá subškála se tak skládá ze dvou rysů, tyto subškály jsou pak sloučeny do globálních škál.

3.2 Typologie osobnosti

Jungova teorie osobnosti, podobně jako starší osobnostní teorie, které vznikaly před naším letopočtem, vychází z předpokladu, že omezený počet osobnostních charakteristik může být použitý k popisu a porozumění lidského chování (Lisá, Letovancová & Pavlíková, 2011). Jedincovu osobnost je možné přiřadit k určitému osobnostnímu typu a zařadit tak do skupiny lidí, kteří jsou si podobní v mnoha směrech – například zájmy, schopnostmi pro určitá povolání či způsoby vztahování se k druhým. Typologický přístup k osobnosti bývá kritizován za přílišnou simplifikaci a zaškatulkování jedince. *„Každá typologie je zjednodušení, které nás připravuje o jedinečnost. „Nálepkování“ brání tomu, abychom viděli, že se člověk od svého typu v mnoha věcech liší. Navíc se řada lidí do svého typu elitářsky uzavírá a naplňuje jeho pochybná proroctví“* (Bahbouh, Rozehnalová & Sailerová, 2012, p. 20). Na druhou stranu přináší často vítané zjednodušení, neboť na základě typů lze snáze a názorněji popisovat rozdíly mezi lidmi.

Mezi nejčastěji uváděné typologie osobnosti bývá řazena např. Hippokratova typologie temperamentu či typologie Ernsta Kretschmera. Antická Hippokratova teorie byla dále rozpracována Galénem a rozpoznávala čtyři základní temperamenty osobnosti – flegmatika, melancholika, cholerika a sangvinika. Tyto popisy zůstaly nezměněny a byly užívány v období renesance. Od 19. století se začalo objevovat větší množství teorií usilujících o lepší porozumění i popis odlišných osobnostních typů. V 20. století Jung uveřejnil svoji typologii osobnosti, v níž vychází z individuálních preferencí: jak člověk vnímá své prostředí, jak se rozhoduje a odkud získává svou psychickou energii – z vlastního vnitřního světa nebo z vnějšího prostředí.

3.2.1 Jungova typologie

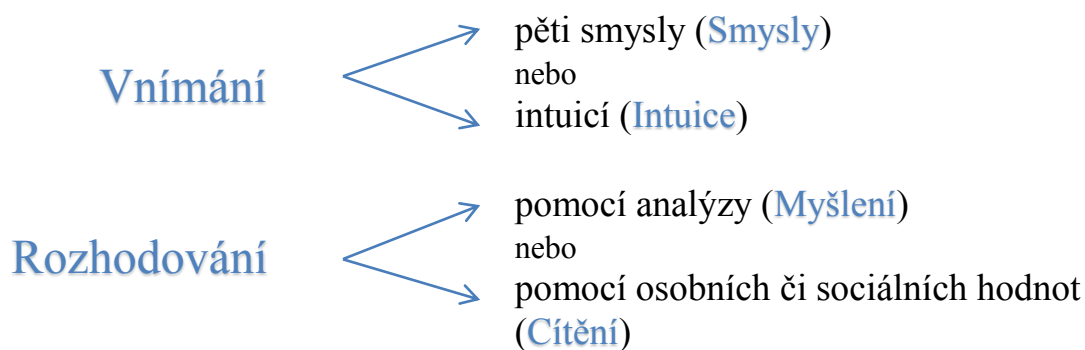
Jung se ve svém bádání zaměřil mimo jiné i na koncept psychologických typů. Jeho typologie vznikla na základě jeho osobní zkušenosti z klinické praxe, pozorování či analýzy filozofických i okultistických materiálů (Casement, 2001). Jeho systém osmi typů vychází z rozdělení tří dichotomních charakteristik. Těmito jsou extraverte vs. introverte, vnímání vs. intuice a myšlení vs. cítění.

První dichotomie – tedy extraverte vs. introverte – vypovídá o obecném typu zaměření. Jung byl vůbec prvním, kdo použil pojmy extraverte a introverte jako psychologické termíny.

Typ zaměření charakterizuje celkové psychické chování, směr energie, která u Junga tvoří náplň pojmu „libido“ (Jacobi, 1992). Psychická energie extravertních typů je orientována směrem ven na lidi a věci (Jungovými slovy objekty), introvertní typy se orientují dovnitř, do světa idejí a myšlenek (Bents & Blank, 2009). Typ zaměření má nevědomý, patrně instinktivní základ a je možné ho pozorovat od raného dětství. Jung (1996) pohlížel na extraverzi a introverzi jako na vzájemně komplementární postoje, jejichž rozdílnost vytváří tenzi, jež jak jedinci, tak společnost potřebují pro udržení života.

Dále Jung rozlišoval 4 psychické funkce, a to ve zbylých dvou dichotomiích. Psychická funkce je v Jungově pojetí chápána jako za různých okolností konstantní modus pojmání a zpracovávání dat a také jako psychická aktivita, která je plně nezávislá na konkrétním obsahu. Čtyři funkce rozlišoval Jung proto, že byl přesvědčen, že je nelze vztahovat k sobě navzájem, resp. redukovat jednu na druhou. Navíc podle jeho zkušenosti vyčerpávají všechny dané možnosti (Jacobi, 1992).

Způsob vnímání skutečnosti, přijímání a shromažďování informací může být prováděn funkcemi smyslového vnímání nebo intuicí. Vnímání smysly je označováno jako smyslová percepce, vyjadřuje zaměření na fakta a detaily, intuice je zaměřená na celkové souvislosti a možnosti. Vnímání smysly a intuice jsou považovány za iracionální funkce (Lisá et al., 2011). Způsob, jakým se člověk rozhoduje, je možno označit za výsledek funkce myšlení (logické analýzy) či cítění (subjektivní analýzy). Tyto funkce jsou označovány za racionální (Bents & Blank, 2009). Na Obrázku 1 jsou graficky znázorněny vztahy mezi funkcemi.

Obrázek 1 Psychické funkce dle Junga

Zdroj: Bents & Blank, 2009

Kombinací výše popsaných funkcí a zaměření vzniká osm typů osobnosti. V knize *Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi* (Jung, 1996) jsou uvedeny podrobnější popisy osmi typů osobnosti. Jung v této stati jazykem analytické psychologie popisuje někdy až vyhrocené charakteristiky jedinců, vyjmenovává povolání typická pro určité

typy. Ve své publikaci však autor zároveň upozorňuje, že čisté typy se téměř nevyskytují: „*Předcházejícími popisy bych nechtěl nikterak vzbudit dojem, že by se tyto typy v takové čistotě vyskytovaly v praxi nějak častěji. Jsou to do jisté míry jen galtnovské rodinné fotografie, které společný, a tudíž typický rys slučují, a tím nepřiměřeně zvýrazňují, zatímco individuální rysy jsou právě tak neúměrně stírány*“ (Jung, 1996, p. 365). Stejně jako Jung i autoři dotazníku GPOP předpokládají, že typ je více než jen suma částí. Odlišné složky jednotlivých typů předpokládají interakci a vzájemný vliv (Lisá et al., 2011). To, že je jedna z funkcí (či postojů) preferována, neznamena, že méně preferovaný opak není nikdy využíván.

Na Jungovu typologii navázaly Myers a Briggs. Přidaly další dichotomii, a to usuzování či vnímání, a označily ji jako preferovaný životní styl či způsob, který jedinec používá při styku s vnějším světem. Podle jejich názoru mají lidé sklon buď se ve svém životě orientovat uvážlivě a plánovaně (orientace na usuzování), nebo spíše spontánně (zaměření na vnímání). Myers s Briggs byly přesvědčeny, že tato dichotomie je implicitně přítomná v Jungově teorii (Myers, McCauley, Quenk & Hammer, 1998).

Ještě před tím, než se podrobněji zaměřím na výsledky práce dua Myers a Briggs, chtěla bych ještě zdůraznit fakt, že pro Jungovu typologii je významná i dynamika typů a hierarchie funkcí – tématu dynamiky typů a hierarchie funkcí bude věnována samostatná kapitola 3.2.3.

3.2.2 MBTI®

Na základě práce Myers a Briggs vznikla celosvětově známá a užívaná metoda MBTI®. V českém prostředí se dostala ve známost především díky Čakrtovým publikacím (Čakrt, 1996; Čakrt, 2004) a mezi personalisty se stala široce rozšířenou. Je však třeba brát v potaz, že tato metoda nebyla nikdy oficiálně lokalizována do českého prostředí a o okolnostech překladu či standardizaci není nic známo. Dle Wagnerové (2011) je to test pouze orientační. I přesto je jeho laický překlad snadno dostupný na internetu i s interpretacemi výsledných profilů. Podle Svobody et al. (2013) tento dotazník „*ztrácí tak pro psychology jakýkoli význam*“ (p. 433). Kyriánová (2003) označuje tuto metodu za příklad testu vhodného k zabavení účastníků assessment centra, jelikož je to test „*který není náročný na vyplnění, je notoricky známý, a tak mu neuškodí stálé používání, a není ani moc dobře psychometricky ošetřený*“ (p. 29).

I v zahraničí je tato metoda široce používaná. Nicméně je podložena desítkami let psychologických výzkumů, které potvrzují psychometrické kvality (Schaubhut & Thompson, 2011; Carlson, 1985; Carlson, 1989) a možné způsoby aplikace (např. Garden, 1984), či naopak upozorňují na její nedostatky (Pittenger, 2005). Dle McCraeho a Costy (1989) popularita MBTI® zejména v oblasti pracovní psychologie vychází především z toho, že je založena na jedné z klasických teorií osobnosti a klade si za cíl určit typ osobnosti (a ne její kontinuální proměnné). Je také často využívána k vysvětlení odlišností mezi lidmi laické populaci. V důsledku své popularity se dle autorů nové verze manuálu (Myers et al., 1998) MBTI® stále více vzdaluje od psychologické teorie typů, což může být i na škodu testovaného jedince. Proto je nový manuál z roku 1998 zaměřen na znovu-propojení teorie a možností aplikace této metody. Za jeden z cílů MBTI® si autoři kladou poskytnutí náhledu na teorii typů pro jedince i skupiny a identifikovat a popsat základní preference ze čtyř dichotomií, které byly již zmíněny na předchozích stránkách (Myers et al., 1998).

Briggs pozorovala, že někteří lidé obvykle používají úsudek při interakcích s vnějším světem, a jsou tak připraveni dojít k závěrům poměrně rychle. Tito lidé byli později popsáni jako orientovaní na rozhodování. Jiní jedinci jsou orientovaní na vnímání. Ti obvykle využívají k interakcím vnímání a před pohodlným přijetím rozhodnutí sbírají informace, dokud je to jen možné. Toto rozdělení navazuje na Jungovu práci a pomáhá tak určit v souvislosti s dichotomií extraverte-introverze, která z funkcí je dominantní a která doplňková. Také popisuje identifikovatelné postoje či orientace k okolnímu světu. Charakteristiky chování lidí, kteří preferují intuici či smyslové vnímání, byly použity jako základ při popisu pólu orientace na vnímání v této dichotomii. Vlastnosti jedinců preferujících myšlení či cítění jsou základem opačného pólu – tedy orientace na rozhodování (Myers et al., 1998).

Jedinci orientovaní na rozhodování jsou zaujatí hledáním závěrů, plánováním operací či organizováním aktivit a samotným rozhodováním. Jejich vnější chování se zdá být organizované, cílesměrné, jsou rozhodní. Pro osoby preferující myšlení jsou plány založené na logické analýze, „cítící“ jedinci se rozhodují a plánují spíše podle hodnotové orientace. Vnímání u typů preferujících rozhodování bývá ukončeno, jakmile zjistí dostatek informací pro to, aby se rozhodli, u jedinců preferujících vnímání bývá rozhodnutí či posouzení odkládáno s tím, že ještě nezískali dost informací. Jedinci preferující intuitivní vnímání se spíše zajímají o nové myšlenky, zajímavé vzorce či možnosti do budoucna, pro osoby preferující smyslové vnímání je významnější, co je pozorovatelné v realitě. Jejich postoj ke světu je otevřený, zvědavý a zaujatý, jejich chování se jeví jako spontánní a přizpůsobivé všemu

novému či proměnlivému. Usilují o získávání informací, dokud je to možné, aby nevynechali při svém rozhodování nic podstatného.

Osm charakteristik, které se objevují v MBTI®, nejsou autory metody považovány za rysy, které by se lišily kvantitou, ale jsou vnímány jako dichotomní konstrukty popisující opačné způsoby, jak lidé využívají svou mysl. V souladu s Jungovou teorií je všech 16 popisovaných typů více než jen suma jejich částí, jejich základ tvoří vzájemná dynamika preferencí (Myers et al., 1998). A právě dynamický a vývojový přístup k typům a funkcím je podstatným znakem teorie, z níž tato metoda vychází.

MBTI®, jako nástroj umožňující využití poznatků vyplývajících z Jungovy teorie, přineslo další poznání, které vedlo k rozšíření této teorie. Implementace Jungovy teorie do psychodiagnostického nástroje trvá již více než 50 let, přičemž MBTI® je celosvětově nejrozšířenějším nástrojem (Bennet, 2010). Za tu dobu došlo k několika změnám v metodě samotné, vzniklo 11 revidovaných forem a byly provedeny jazykové úpravy. Aktuální forma MTBI® je forma M². Původní formy obsahovaly „pouhou“ identifikaci preferencí, později se ponořovaly více do hloubky tím, že byly analyzovány subškály preferencí. Aktuální verze manuálu je již třetí v pořadí, předchozí vyšla v roce 1985. Vzhledem k dlouhé historii dotazníku a jeho rozšíření v oblastech aplikace bylo publikováno přes 4000 studií od jeho první aplikace v roce 1962 a bylo nasbíráno velké množství výzkumných dat (Myers et al, 1998). S vědomím toho, že bylo shromážděno velké množství poznatků týkajících se psychometrických kvalit či možností aplikace tohoto nástroje, je dle mého názoru Svobodovo konstatování o bezvýznamnosti MBTI® pro české psychology velmi smutným faktem. Ilustruje tak, jakému nebezpečí jsou metody vystavovány při neodborném používání či při

² Forma M obsahuje 93 položek nucené volby, z nichž všechny slouží k přiřazení do typu a jsou konstruovány tak, že respondent u všech vybírá ze dvou odpovědí. V předchozích formách bylo položek více (např. forma G – 126 položek, 94 pro přiřazení k typu, 32 pro výzkumné účely). Tyto položky obsahují výrokové otázky či párování slov, byly vybrány ze souboru 580 položek. Forma M využívá IRT (item response theory) při skórování, některé položky tak mají větší váhu než jiné. Pokud z výsledků dřívějších forem nebyla zřetelná jedna z preferencí, bylo místo přisouzení preference v konečném názvu typu použito písmeno X. Pokud preference není jistá, je v aktuální formě označena za preferovanou funkci či orientaci Introverze, Intuice, Cítění či Orientace na vnímání. Je tomu tak z důvodu ohledu na sociální desirabilitu. Respektive, s ohledem na fakt, že americká kultura preferuje ESTJ, jsou přisuzovány opačné póly.

neuvážením rozšíření nestandardizované verze. Nejenomže se pak k testovaným osobám dostávají nevalidní výsledky, ale také metoda samotná je tím v očích odborné veřejnosti degradována.

Od jiných nástrojů se MBTI® odlišuje tím, že vychází z teorie předpokládající dichotomie vyplývající z vrozených dispozic. Od typických rysových přístupů se tedy liší tím, že neměří kontinuum či umístění na škále či v rámci dimenze, ale pracuje s tzv. indexem jasnosti (v angl. originále clarity index), který vypovídá o tom, nakolik zřetelně respondent preferuje jednu z funkcí, ne nakolik se mu jí dostává. Například introverze není popisována jako nedostatek extraverze. Účelem MBTI® není říci, v jaké míře se objevuje u dané osobnosti rys, ale zařadit osobnost do jedné z kategorií. Záměrem je tedy vyjádřit obvyklou volbu mezi alternativami (Myers et al, 1998).

Objevuje se kritika samotného bipolárního předpokladu přítomného v Jungově typologii (McCrae, Costa, 1989). Dle Loomise a Singera (1980) se nepatřičnost dichotomie preferencí může jevit z pohledu na nástroje, které obsahují položky nucené volby. Z jejich výsledků nelze určit, v jaké míře si byli respondenti svou volbou jisti. Loomis a Singer (1980) tedy vyjadřují názor, že je zapotřebí funkce měřit nezávisle na sobě. Přestože dichotomie preferencí byla v některých studiích (McCrae, Costa, 1989) vyvrácena, Hicks (1984) uvádí, že rozdělení skóre je platykurtické a vykazuje ve svém středu nespojitost, což dle názoru autorky je argumentem podporujícím předpoklad dichotomie. Costa a McCrae dále vytýkají MBTI® absenci subškál, které mají význam zvláště u jedinců, kteří se pohybují kdesi uprostřed. A zejména bývá v kritikách MBTI® upozorňováno na chybějící zohlednění stability či neuroticismu, který se dle většiny významných psychologických teorií a psychometrických přístupů ukazuje jako základní osobnostní vlastnost. Sporné důkazy jsou i o konstruktové validitě, přičemž jako validní se ukazuje dimenze Introverze-Extraverze, o validitě dimenzí Myšlení-Cítění a Smysly-Intuice se však výsledky výzkumů rozcházejí (Nowack, 1996). Pittenger (2005) ve svém článku vyjadřuje přesvědčení, že MBTI® neměří konstrukty vyplývající z Jungovy teorie osobnosti. Obliba a celosvětové rozšíření MBTI® může dle jeho názoru odrážet úspěch marketingové kampaně a intuitivní a jednoduše působící skórovací schéma nástroje. Při porovnání např. s výsledky metod vycházející z pětifaktorové teorie osobnosti je pro testovaného pravděpodobně uklidňující dozvědět se o sobě, že má sklon k cítění či k myšlení spíše než že skóruje vysoko na škále neuroticismu a nízko na škále svědomitosti. MBTI® je ve své podstatě neohrožující nástroj určený mj. k tomu, jak představit rozdíly mezi různými osobnostními typy širšímu publiku (Pittenger, 2005).

V praxi mají lidé tendenci nevědomky předpokládat, že mysl ostatních lidí funguje na stejných principech jako jejich vlastní. Předpoklad této podobnosti však může přinést nepochopení motivů a chování lidí, jejichž mysl funguje jinak. MBTI® vychází z teorie, že tato variace chování je logickým vyústěním jednoduchých a pozorovatelných preferencí (Myers et al., 1998). Záměrem provázejícím vznik této teorie bylo poskytnout lidem nástroj k sebepoznání, validizovat Jungovu teorii psychologických typů a přivést ji do praxe. Zřetel je kladen především na užitečnost nástroje pro respondenta, proto je ověření přesnosti určení typu respondentem zásadní. MBTI® neříká člověku, kdo je, spíše je respondent vnímán jako nejlépe kvalifikovaný expert k tomu, aby zhodnotil přesnost popisu typu. Manuál proto obsahuje velmi podrobné návody (včetně ukázkového videa), jak s respondentem vyhodnocovat výsledky a případně pracovat s tím, když se respondent popisuje jinak, než jak ukazují výsledky testu (Myers et al., 1998).

3.2.3 Dynamika typů

Součástí Jungovy práce o typech jsou i poznatky týkající se dynamiky typů. Funkce jsou vlastně mentálními nástroji, které lidé používají pro porozumění světu v každodenním životě. Podle typů se liší to, jak lidé s těmito nástroji zachází a preference určují to, kterou z funkcí bude jedinec využívat nejvíce. Obeznamenost s dynamikou typů vede k většímu porozumění tomu, jak se lidé chovají a co prožívají. Je tedy vhodné, aby teoretické základy této dynamiky znali uživatelé testů vycházejících z Jungovy typologie.

Dle Junga (1996) osobitost vzniká tím, že se jedinec přizpůsobuje nebo orientuje ve světě hlavně pomocí funkce, která je u něho nejvíce diferencovaná, tedy nejvíce rozvinutá, známá, bezpečná. Dominantní funkce dává obecný směr osobnosti a obvykle je i nástrojem, na který se jedinci nejvíce spoléhají. Určuje tedy příslušný typ individua. Typ je v podstatě celkový habitus, který se však může projevovat různě podle duševní, kulturní či sociální úrovně jedince, je to skelet, který předurčuje a modifikuje specifický postoj vůči materiálu zážitkových obsahů.

Hierarchie dominantní, sekundární, terciární a inferiorní funkce umožňuje takový způsob vývoje a adaptace, který je pravděpodobně nejvhodnější v každé životní fázi. Preferovaná funkce je jen jedna. Sekundární je doplňková, ta však není absolutně a výlučně spolehlivá, její povaha ale není v protikladu k funkci hlavní. *„Pomocná funkce je proto možná a užitečná jen potud, pokud slouží hlavní funkci, aniž si přitom dělá nárok na autonomii svého*

principu“ (Jung, 1996, p. 367). Sekundární, pomocná funkce je relativně vědomá, v každém ohledu se však liší od charakteru hlavní funkce (Jung, 1996). Tato doplňková funkce nabízí rovnováhu osobnosti, lidem umožňuje spolehlivou cestu získávání informací a rozhodování, stejně jako důvěryhodné cesty k interakci mezi vnějším a vnitřním světem. Je však podřadná vůči funkci dominantní (Myers & Kirby, 2000). Sekundární funkce poskytuje také rovnováhu mezi vnímáním a rozhodováním – pokud je dominantní funkce funkcí vnímání (N či S), pak je sekundární rozhodovací funkce (T či F). Myers s Briggs z Jungovy teorie odvodily, že sekundární funkce bude orientována právě méně preferovaným směrem (Myers et al, 1998). Sekundární funkce je rozvíjena za účelem získání rovnováhy, tedy pokud je dominantní funkce introvertovaná, bude sekundární extravertovaná. (Např. Introverti užijí svou dominantní funkci pro vnitřní svět myšlenek, konceptů a zkušeností.) Tím je vlastně pro jedince zaručeno pohodlí a snadnost pro život ve vnějším i vnitřním světě (Myers & Kirby, 2000).

Terciární funkce je opačná k doplňkové, postoj (E či I) je méně konzistentní. Poslední funkce je inferiorní. Ta je opačným pólem funkce dominantní, je také využívána nepreferovaným postojem, je jí věnováno nejméně pozornosti a energie a je nejméně rozvinutá. Nicméně jedinci nabízí možnost spojení s nevědomím. Při určování hierarchie funkcí v rámci jednoho typu je třeba být si vědom toho, že dichotomie J-P se týká preference funkcí vůči vnějšímu světu, a to jak pro introvertované tak extravertované typy.

Uvedu příklad pro typ s kódem ESFP:

Tato osoba je extravertní (E) a energii čerpá z vnějšího světa, v životním stylu je patrná orientace na vnímání (P). Pořadí funkcí je takovéto: primární funkcí je funkce vnímání – extravertované smysly (S), sekundární funkcí je funkce rozhodování – introvertní hodnotové rozhodování (F), terciární funkce je protilehlá k sekundární tj. extrovertní analytické rozhodování (T) a inferiorní funkce je opačná k primární tj. introvertní intuitivní vnímání (N).

V 80. letech 20. století Quenk ve své teorii „In the grip“ rozšířila teorii Myers a Briggs o některé aspekty vlivu nevědomých a nepreferovaných funkcí. Její přístup je založen na dynamických energiích psýché a na principech snahy o rovnováhu a entropie. Jinak řečeno, energie investovaná jedním směrem vytvoří rovnocennou potenciální energii v jeho opaku (Bennet, 2010). Tato teorie vysvětluje neadaptivní chování jedince pod silným tlakem a vychází z toho, že lidé často vykazují jiné chování ve stresu, při únavě, v nemoci, pod vlivem toxických látek. Je to chování, které neodpovídá jejich běžnému, a objevuje se, pokud je

vědomá energie na nízké úrovni (Quenk, 2000). Tento nedostatek vědomé energie je způsoben tím, že při zátěži jedinec investuje více energie do preferované funkce a nepreferovanou tlačí hlouběji do nevědomí a pokud zátěž trvá, vědomá energie se vyčerpá (Bennet, 2010). V takových situacích se dostává do popředí funkce inferiorní, tedy ta, která je nejméně používaná a pro člověka bývá obtížnější zvladatelná. Projeví se často v přehnané či extrémní formě, jako její nezkušená, nedozrálá podoba. Jak uvádí Quenk (2000), projev inferiorní funkce je královskou cestou k nevědomí, zdroj informací, který může podpořit osobní vývoj. Pokud je jedincova oddanost dominantní funkci přehnaná, pak se objevuje inferiorní funkce často ve formě projekce.

3.2.4 Vývojové aspekty

Výrazným prvkem Jungovy teorie je zaměření na vývoj osobnosti v průběhu života (Jacobi, 1992). Dle Junga (1996) je v každém člověku obsaženo vše, co potřebuje k tomu, aby byl užitečný a zdravý člověk, a psychologie typů je v podstatě kompasem určujícím vývoj jedince. Vývoj osobnosti je souhrou vrozeného a vnějších okolností, nicméně samotný typ osobnosti je neměnný. Okolí má na vývoj extrémní vliv, neboť může urychlit vývoj preferencí nebo naopak proto, že podporuje méně uspokojivé aktivity (Myers et al., 1998). Jung (1996) například uvádí, že západní společnost preferuje extravertované myslící typy, což opačné typy může brzdit v jejich vývoji, jelikož nejsou dostatečně podporovány svým okolím. Takoví jedinci se mohou naučit ovládat své nepreferované funkce, nicméně mohou být nespokojenější či se cítit méně kompetentní.

Vývoj typu je nahlížen jako celoživotní proces postupného ovládnutí funkcí či moci úsudku a vnímání. Vzhledem k teorii, jež zohledňuje i neustálý vývoj člověka, se očekává, že u mladých lidí nejsou preference jasné tak jako u starších jedinců. V mladším věku se nejvíce vyvíjí dominantní funkce, neboť je nejvíce užívaná, což vede k tzv. diferenciaci. Diferenciovaná funkce je taková, která může fungovat sama o sobě, aniž by byla smíchána či kontaminována funkcí jinou. Pocit kompetence vzniká právě častým správným užíváním, tím se stává spolehlivější a důvěryhodnější (Myers et al., 1998). Mladý člověk se o ni může opřít, její kvalitní užívání totiž podporuje jeho vnímanou osobní účinnost (self-efficacy) a sebehodnocení. Při tom, když se dominantní funkce rozvíjí, jsou ostatní spíše zanedbávány. Později v adolescenci se pozornost a energie zaměřuje i na doplňkovou funkci – ta je spíše

komplementární, nežli zcela opačná. Rozvoj těchto dvou funkcí vede k předvídatelnosti chování, k jeho efektivitě a konzistenci (Myers & Kirby, 2000).

Myers et al. (1998) dále uvádí, že v mládí a dospělosti je úkolem člověka rozvinout první dvě funkce, které jsou nejužitečnější pro pomoc člověku nalézt jeho místo ve světě. Ve středním věku se zdá, že lidé jsou přirozeně motivováni k tomu, aby dovršili svou osobnost skrze rozvoj dříve opomíjených funkcí. To jim umožňuje získávat nové perspektivy a zkušenosti a rozvíjet i ty oblasti, které byly dříve přehlíženy, zanedbávány, což může souviset právě s oním přehodnocováním života, jakousi bilancí provázející tzv. krizi středního věku. Neznamená to, že se typ člověka mění, jen se zvyšuje rovnováha a flexibilita tím, že jsou objevovány nové zdroje energie a pocit uspokojení. Jen málokdo je schopen s lehkostí využívat všechny funkce podle toho, kterou situace zrovna vyžaduje. Pro většinu lidí je usilování o pohodlné a efektivní užívání všech čtyř funkcí celoživotním procesem (Myers & Kirby, 2000).

Podle Junga (1996) není žádoucí rozvinout všechny funkce stejně. Vyvinutí spolehlivé rozhodovací funkce vyžaduje zacílení většiny energie na jednu stranu dichotomie a odejmutí z druhé strany. Čtyři hlavní funkce mají sklon jedince tlačit jinými směry: smyslové vnímání k realitě přítomnosti, intuice k možnostem budoucnosti, myšlení k rozhodnutím založeným na objektivní logice, cítění k rozhodnutím založených na osobních hodnotách. Pokud není ustanoveno vedení jedné funkce, lidé jsou pak ve svém chování nekonzistentní a nepředvídatelní pro druhé (Jung je označoval jako „primitivní osobnosti“), což může způsobovat interpersonální konflikty. Zároveň teorie tvrdí, že pokud se v druhé polovině života nezačnou rozvíjet i funkce terciární a inferiorní, může se člověk stát rigidním nebo dokonce karikaturou sama sebe.

Výše zmíněné poznatky je možno shrnout tak, že kvalitní vývoj proběhl tehdy, když je u jedince znatelná důvěra a schopnost užít dominantní funkci k dosažení cíle a konzistence. Zároveň výsledkem zdárného vývoje je dobře vyvinutá doplňková funkce pro udržení rovnováhy a také schopnost užít terciární a inferiorní funkci tehdy, kdy je patřičné.

3.3 Pětifaktorová teorie osobnosti

Autoři GPOP uvádí, že jejich metoda je silně ovlivněna pětifaktorovým modelem osobnosti (Deitz & Golden, 2004), proto se následující kapitola bude věnovat této teorii a její aplikaci do oblasti psychodiagnostiky. Pětifaktorový model osobnosti vychází z velké části

z lexikálních výzkumů, které jsou založeny na předpokladu, že všechny individuální odlišnosti jsou zachyceny v přirozeném jazyce jako jednotlivá slova a lze je tedy hledat ve slovnících. Dispoziční přístup k pětifaktorovému modelu, který rozšiřuje rámec popisné taxonomie, si „klade za cíl vytvořit rysovou teorii vysvětlující vnitřní dynamiku, motivy a zkoumání osobnosti“ (Hřebíčková, 2011, p. 10), přičemž východiskem není jazyk, ale položky osobnostních dotazníků.

V současné době se mezi pět faktorů, pomocí nichž lze popsat osobnost, nejčastěji řadí *neuroticismus*, *extraverze*, *otevřenost novým zkušenostem*, *přívětivost* a *svědomitost*. Dle Hřebíčkové (2004) mnozí psychologové nejdříve odmítali tento model akceptovat, nebo se jejich názor vyvíjel v průběhu let. V posledních 30 letech jsou výzkumy tohoto modelu intenzivnější a stále více odborníků se shoduje na jeho přínosnosti, problematické však zůstávají interpretace některých dimenzí. V rámci lexikální tradice je faktor vymezený jako *intelekt*, *kultura* nebo *imaginace*, kdežto v pětifaktorovém modelu, který vychází z analýz dotazníkových položek, je označen jako *otevřenost vůči zkušenosti* (Hřebíčková, 2011).

Význam této teorie vůči metodě GPOP tkví v příspěvku páté globální dimenze, která nebyla součástí Jungovy teorie. Dle Deitz a Golden (2004) se v GPOP čtyři hlavní dimenze překrývají s dimenzemi konceptu tzv. Velké pětky (tedy Big Five)³, nicméně ani jedna ze čtyř globálních škál, které se vyskytují i v MBTI® významně nepřekrývá koncept neuroticismu. Pro lepší porozumění osobnosti byla tedy do Goldenova dotazníku přidána pátá dimenze Napětí-Uvolnění, přičemž tato dimenze odráží stupeň napětí či úzkosti ve fungování člověka (Lisá et al., 2011). Překryv dimenzí GPOP se škálami Big Five je zobrazen v Tabulce 1. Z důvodu tohoto překryvu považuji za podstatné se v této práci zaměřit i na popis tohoto konceptu a objasnit tak souvislosti mezi oběma myšlenkovými základy.

GPOP dimenze	Big Five škály
Extraverze-Introverze	Extraverze
Smysly-Intuice	Otevřenost vůči zkušenostem
Myšlení-Cítění	Přívětivost
Orientace na rozhodování-Orientace na vnímání	Svědomitost
Napětí-Uvolnění	Neurotismus

Tabulka 1 Koncept překrývání dimenzí GPOP s Big-Five

Zdroj: Golden, 2005, p. 20

³ Označení Big Five zavedl Goldberg pro pětifaktorovou strukturu popisu osobnosti odvozenou z lexikálních analýz, toto označení se ujalo a bývá často používáno i pro označení pětifaktorového modelu osobnosti vycházejícího z dispozičního přístupu.

Na počátku lexikálních výzkumů, z nichž model Big Five vychází, bylo třeba vytvořit seznam slov popisujících jedince. O vytvoření seznamu se pokusili Allport a Odbert v 30. letech, z jejich seznamu Cattell v roce 1946 vybral seznam 35 adjektiv. Z tohoto seznamu pak odvodil 12 faktorů, které se staly základem pro dotazník 16PF (česká verze - Cattell, upr. Říčan, 1964). Norman a Goldberg, kteří použili Cattellův seznam však dospěli pouze k pětifaktorovému řešení (Goldberg, 1993). Tupes a Christal (1992) reanalyzovali údaje z Cattellových a Fiskeho studií na souboru vojenských pilotů a představili pětifaktorovou strukturu osobnostních charakteristik. Pro pětifaktorovou strukturu popisu osobnosti odvozenou z lexikálních analýz zavedl v roce 1981 Goldberg označení Big Five, které se stalo celosvětově rozšířeným (Hřebíčková, 2011).

Z faktorové analýzy položek nebo škál osobnostních dotazníků je také možné odvodit strukturu osobnostních charakteristik a tímto způsobem byly vytvořeny také NEO inventáře Costy a McCraeho. Costa a McCrae v 70. letech 20. století zahrnovali mezi důležité interindividuální odlišnosti tři charakteristiky, a to *neuroticismus*, *extraverzi* a *otevřenost vůči zkušenostem*. Význam třetí charakteristiky si v psychologii tehdy teprve hledal své místo, zařazení této škály však podpořily i výsledky klastrové analýzy Cattellova 16 PF (Hřebíčková, 2004). Costa a McCrae postupovali od obecného ke konkrétnímu, nejdříve se snažili identifikovat co nejobecněji pojaté osobnostní charakteristiky. Poté každou zvlášť analyzovali s cílem zachytit jednotlivé dílčí vlastnosti (v angl. originále facets) reprezentující každou obecnou charakteristiku. Začali shlukovou analýzou 16 PF (Cattell) u tří skupin respondentů odlišného věku (32, 44 a 60 let). Korelace mezi škálami 16 PF pro každou věkovou skupinu pak byly podrobeny shlukové analýze, z níž vyplynuly dva na věku nezávislé shluky *přízpůsobení-anxieta* a *introverze-extraverze* a nekonzistentní třetí shluk, který obsahoval individuální odlišnosti související s věkem. Tento sluk byl později označen za *otevřenost vůči zkušenosti*. Tyto tři skupiny škál se staly základem pro sestavení NEO inventáře. Na základě Goldbergových lexikálních výzkumů sestavili Costa a McCrae posuzovací inventář, v němž bylo zahrnuto 40 Goldbergových škál, které doplnili o 40 škál vystihujících jejich NEO model. Faktorová analýza škál potvrdila pětifaktorové řešení a faktory svědomitost a přívětivost byly doplněny do modelu (Hřebíčková, 2011). Pětifaktorový model Costy a McCrae se s modelem Big Five překrývá, ale liší se v obsahu dimenzí *otevřenost vůči zkušenosti* a *intelekt*, pojatých v modelech mírně rozdílně.

McCrae a Costa (1994) také ve svých výzkumech potvrdili předpoklad, že osobnostní rysy nejsou náhodné, protože individuální rozdíly zjištěné v rámci subškál jsou stabilní v čase

a byly zaznamenány i při posuzování prováděném jinou osobou. Nejen kvůli tomu zájem o uplatnění pětifaktorového modelu osobnosti stoupá ve výzkumných studiích, ale i v klinické a poradenské praxi. S ním roste poptávka po spolehlivých metodách měřících jednotlivé dimenze. Jednu velkou skupinu metod tvoří posuzovací škály sestavené z přídavných jmen reprezentující pětifaktorovou strukturu. Do druhé skupiny patří osobnostní dotazníky nebo inventáře tvořené výpověďmi popisujícími vlastnosti, chování a prožívání korespondující s dimenzemi pětifaktorového modelu, přičemž dle Hřebíčkové (2011) jsou nejužívanější metody NEO osobnostní inventáře. První NEO inventář (NEO-PI, 1985) obsahoval tři hlavní dimenze, které byly členěné do 6 subškál, a 18 položek pro dimenze Přívětivost a Svědomitost. Výhoda měření pětifaktorového modelu pomocí subškál spočívá v tom, že podstatné individuální rozdíly jsou nahlíženy v rámci vzájemně souvisejících charakteristik. (Lidé, kteří dosahují vysokého skóru v jedné subškále obvykle dosahují vysokého skóru v ostatních subškálách dané dimenze, ovšem jsou i tací, u kterých je možné zaznamenat velké rozdíly). Zajistí se také, že položky naformulované pro zjišťování úrovně některé z pěti škál pokryjí široký okruh relevantních charakteristik. To je výhodné zejména tehdy, pokud je úroveň obecnějšího rysu průměrná.

Akademie věd ČR již delší dobu pod vedením Hřebíčkové provádí výzkumy zabývající se pětifaktorovým modelem – byl např. proveden reprezentativní výzkum struktury českých osobnostních deskriptorů (přídavných jmen a sloves) a paralelně i výzkumy s NEO inventáři (Hřebíčková, 2011). Vznikla česká verze NEO-PI-R, jež je standardizovaná a je také nejkvalitnější metodou zastupující pětifaktorovou teorii v českém prostředí. V následujícím textu se budu tedy opírat především o popis dimenzí osobnosti podle pojetí Costy a McCraeho, z něhož také český NEO-PI-R vychází.

3.3.1 Neuroticismus

Škála Neuroticismus zjišťuje individuální rozdíly v emocionální stabilitě a labilitě. Popisuje, do jaké míry jsou prožívány negativní emoce jako např. strach, sklíčenost či rozpaky a impulzivnost, která je pojímána jako neschopnost kontrolovat touhy a nutkání (Hřebíčková, 2004). Tato dimenze osobnosti je podle jiných autorů nazývána také emoční stabilitou, labilitou, emocionalitou, i přes odlišné názvy se však psychologové na jejím významu shodují (Barrick & Mount, 1991). Vymezení pojmu dle autorů NEO-PI-R je velmi podobné jako

Eysenckovo pojetí – emocionální nestabilita je vnímána jako obtížné vyrovnávání se s problémy každodenního života (Hřebíčková, 2004).

Termín neuroticismus, tak jak je popisován Costou a McCraem, však neodpovídá psychické poruše či diagnóze a nelze jej tedy za ni zaměňovat. Jedinci, kteří neurotickou poruchou trpí, obvykle dosahují vysokých skóre na škále neuroticismu v metodách měřících osobnostní strukturu Big Five, nicméně samotný vysoký skóre nevypovídá o přítomnosti psychické poruchy. Jedinci s vysokým skórem jsou popisováni jako psychicky nestabilní, jejich vyrovnanost je snadno narušitelná. V porovnání s nízko skórujícími jedinci uvádějí častěji negativní prožitky a potíže při jejich překonávání. Jejich představy o tom, jak by měl svět vypadat, neodpovídají realitě, mají proto omezenou schopnost zvládat stresové situace. Jsou často nervózní, úzkostní a plní obav. Jedinci s nízkým skórem se popisují jako stabilní, klidné a vyrovnané povahy, ani stresující situace je nevyvedou z míry, bývají označováni za bezstarostné, někdy ale mohou být považováni za necitlivé (Hřebíčková, 2004).

Subškály, které jsou sledovány v NEO-PI-R, jsou uvedeny v následující Tabulce 2.

Název subškály	Stručná charakteristika subškály
N1: Úzkostnost	Obavy a strach z toho, jak to všechno dopadne
N2: Hněvivost-hostilita	Pocitování hněvu a zatrpklosti
N3: Depresivnost	Prožívání smutku a zoufalství
N4: Rozpačitost	Pocit trapnosti, studu nebo rozpaků
N5: Impulzivnost	Podléhání pokušení (jídlo, alkohol, cigarety, drogy, nakupování)
N6: Zranitelnost	Tendence nechat se pohltit naléhavými událostmi nebo stresovými situacemi, tendence jednat panicky

Tabulka 2 Subškály škály Neuroticismus

Zdroj: Hřebíčková, 2011, p. 97

3.3.2 Extraverze

Pojem extraverze v sobě zahrnuje širokou škálu individuálních odlišností a je také pojmem, který se proplétá celou historií psychologie osobnosti. Zároveň není mezi odbornou veřejností přijata jediná teorie, která by tuto dimenzi komplexně pojímala. Pro některé je nejdůležitější faktor škály sociabilita či pozitivní prožívání (Eysenck & Eysenck, 1993; Lucas, Le & Dyrenforth, 2008), někteří pohlíží na extraverzi z fyziologického hlediska (McDougall, 1926), nebo považují za důležité souvislosti s kognicí (např. Stafford, Ng, Moore, & Bard, 2010) či regulace pozornosti (Mary, 2010).

Vzhledem k různým pojetím, která se i drobně liší, opět využiji popisu Extraverze, jak je uveden dle Hřebíčkové (2004) v manuálu metody NEO-PI-R. Extraverti jsou popisováni jako společenštití, hovorní, sebejistí, veselí, optimističtí, aktivní a energičtí. Mají rádi druhé lidi a jsou rádi součástí skupin a různých společenských událostí, obvykle společnost baví. Mají rádi vzrušení, stimulující prostředí a udržují veselou mysl. Introverze by měla být dle autorů NEO inventáře nahlížena spíše jako nepřítomnost extraverze než jako její protiklad. Jedinci s nízkým skórem nemusí být nepřátelští, jsou spíše zdrženliví, chovají se nezávisle a samostatně spíše než poslušně a povolně. Pokud sami sebe charakterizují jako plaché, ostýchavé a nesmělé, mají na mysli, že chtějí zůstat o samotě a být na druhých nezávislí.

Takto pojímaná extraverze se odlišuje od Jungova pojetí, shoduje se však s pojetím extraverze dle Eysencka (Hřebíčková, 2004), které upřednostňuje vymezení této vlastnosti v pojmech chování a Jungovu pojmu životní energie nepoužívá (Balcar, 1983). Charakteristiky vyjadřující introspekci a sebereflexi (podstatné pro Junga) jsou součástí škály Otevřenost vůči zkušenosti.

Subškály sledované metodou NEO-PI-R, které sytí dimenzi Extraverze jsou uvedeny v Tabulce 3.

Název subškály	Stručná charakteristika subškály
E1: Vřelost ⁴	Přátelskost, náklonnost a zálibení pro druhé
E2: Družnost	Společenskost, vyhledávání sociálních kontaktů
E3: Asertivita	Dominance a důrazné sebeprosazování
E4: Aktivnost	Energičnost, tendence žít život v rychlém tempu
E5: Vyhledávání vzrušení	Upřednostňování vzrušujících zážitků a výrazných smyslových podnětů
E6: Pozitivní emoce	Optimismus a pocit životního štěstí

Tabulka 3 Subškály škály Extraverze

Zdroj: Hřebíčková, 2011, p. 97

3.3.3 Otevřenost vůči zkušenosti

Pro tuto dimenzi je charakteristická živá představivost, citlivost na estetické podněty, vnímavost k vnitřním pocitům, upřednostňování rozmanitostí, zvědavost a nezávislý úsudek. Otevřenost vůči zkušenosti postihuje míru zaujetí pro nové zkušenosti a dojmy.

⁴ V rámci lexikálních výzkumů bývá Vřelost součástí faktoru Přívětivost. V NEO inventáři s přívětivostí také souvisí, nicméně je třeba ji odlišovat od důvěry a upřímnosti. Nízký skóre neznamena nepřátelskost, spíše odměřenost a rezervovanost.

Charakteristiky související s touto dimenzí jsou součástí humanisticky orientovaných teorií osobnosti.

Jedinci s vysokým skórem se zajímají o nové prožitky a dojmy, mají bohatou fantazii a jsou vnímavější k emocionálním prožitkům než uzavřené osoby. Popisují se jako intelektuální, ochotní experimentovat, zajímají se o umění a abstraktní témata. Berou v úvahu nové myšlenky či nekonvenční hodnoty a jsou připraveni kriticky přeformulovat platné normy a převzít nové sociální, etické a politické hodnoty. Často zkoušejí nové způsoby jednání a chovají se nekonvenčně. Osoby s nízkým skórem obvykle dávají přednost známému a osvědčenému, jejich emoční prožívání může být utlumeno, mívají ohraničené zájmy a přejímají názory autorit. Častěji vykazují sklon chovat se konvenčně a zastávat konzervativní postoje (Hřebíčková, 2004).

Dle Hřebíčkové (2011) mnozí psychologové vykazují sklon považovat vysoký skór jako projev zralé, naplněné a dobře fungující osobnosti. Costa a McCrae však upozorňují, že se ve společnosti mohou dobře uplatnit lidé s nízkým i vysokým skórem. Jak uvádí Minbashian, Earl & Bright (2013), tato dimenze ovlivňuje také výkonnost jedinců skrze vliv, jaký má na jedincovu motivaci k učení.

V lexikálních výzkumech osobnostních vlastností je tato dimenze častěji vymezena jako kultura nebo kultivovanost či jako inteligence nebo intelekt. Ve výzkumech bylo potvrzeno, že škála Otevřenost vůči zkušenosti koresponduje s inteligencí zjišťovanou IQ testy či Guilfordovými aspekty inteligence myšlení a tvořivost (např. Furnham, Dissou, Sloan & Chamorro-Premuzic, 2007; Ashton, Lee, Vernon & Jang, 2000; DeYoung, Peterson & Higgins, 2005; Silvia & Sanders, 2010). Hřebíčková (2004) však upozorňuje, že tento vztah neplatí univerzálně a velmi inteligentní lidé mohou dosahovat i nízkého skóru na této škále.

Subškály, které jsou zahrnuty v NEO-PI-R uvádím v Tabulce 4.

Název subškály	Stručná charakteristika subškály
O1: Fantazie	Vytváření zajímavého vnitřního světa, představivost a fantazie
O2: Estetické prožívání	Smysl pro umění a krásu, senzitivita
O3: Prožívání	Schopnost zhodnotit a prožívat u sebe a s druhými velké množství pozitivních i negativních emocí
O4: Novátorské činnosti	Upřednostňování nového a rozmanitého před rutinním a známým
O5: Ideje	Intelektuální zvědavost. Otevřenost novým a nekonvenčním myšlenkám
O6: Hodnoty	Ochota ověřovat sociální, politické a religiózní hodnoty, nedogmatické myšlení

Tabulka 4 Subškály škály Otevřenost vůči zkušenosti

Zdroj: Hřebíčková, 2011, pp. 97-98

3.3.4 Přívětivost

Škála Přívětivosti charakterizuje interpersonální chování. Lidé dosahující vysokého skóru jsou popisováni jako altruističtí, s pochopením a porozuměním pro druhé, jimž projevují přízeň a chovají se k nim vlídně a laskavě. Jsou ochotni pomáhat a jsou přesvědčeni, že ostatní budou pomáhat i jim. Mají sklon důvěřovat druhým, upřednostňují spolupráci. Někdy se mohou vůči druhým chovat servilně a poníženě – v patologické formě je přítomnost těchto charakteristik součástí závislé poruchy osobnosti. Jedinci s nízkým skórem bývají popisováni jako egocentričtí a s tendencí znevažovat záměry druhých lidí. Chovají se často hrubě a neomaleně, s druhými spíše soutěží (Hřebíčková, 2004). Extrémně nízký skór může vypovídat o narcistické či paranoidní poruše osobnosti (Costa, McCrae, 1990). Charakteristiky tvořící pozitivní pól dimenze Přívětivost jsou sociálně žádoucí, proto jsou lidé skórující výše zpravidla oblíbenější. Na druhou stranu je potřeba zdůraznit, že schopnost bojovat za vlastní zájmy je mnohdy velmi potřebná a jistá míra skepse přispívá k úspěšnému řešení problémů.

U subškál měřících Přívětivost (i Svědomitost) je nutné zdůraznit, že odpovědi mohou být ovlivněny sociální žádoucností těchto charakteristik. Subškály Přívětivosti jsou uvedeny v následující Tabulce 5.

Název subškály	Stručná charakteristika subškály
P1: Důvěra	Tendence důvěřovat druhým
P2: Upřímnost ⁵	Čestné a přímé jednání
P3: Altruismus	Velkorysost, ohleduplnost a přání pomáhat druhým
P4: Poddajnost	Upřednostňován spolupráce před soutěživostí
P5: Skromnost	Pokora před druhými
P6: Jemnocit	Starostlivost, soucit a sympatie s druhými

Tabulka 5 Subškály škály Přívětivost

Zdroj: Hřebíčková, 2011, p. 98

3.3.5 Svědomitost

Podstatou dimenze Svědomitost je druh sebekontroly vztahující se k aktivnímu plánování, organizování a realizaci úkolů. V teoriích osobnosti bývá důležitou složkou koncept kontroly podnětů, v pětifaktorovém modelu je neschopnost zvládat podněty a pokušení indikátorem neuroticismu. Osoby s vysokým skórem jsou popisovány jako cílevědomé,

⁵ Jedinci s vysokým skórem mají obvykle tendenci nechat se druhými zneužívat a manipulovat, jedinci s nízkým skórem mají sklon manipulovat druhými, a to i tak, že jim lichotí. Jsou vychytrali, druhé mohou klamat – pokládají tyto způsoby za nezbytné sociální strategie, a o těch, kteří skórují vysoko, si myslí, že jsou naivní. Tuto subškálu však nelze vnímat jako lží skór (Hřebíčková, 2011).

ctižádostivé, pilné, systematické, vytrvalé, s pevnou vůlí, přesné, spolehlivé a disciplinované. Tyto vlastnosti mohou být pojmenovány jako „vůle k výkonu“, souvisí se studijními či pracovními výkony. Na druhou stranu se v příliš velké míře projeví jako přehnaná pořádkumilovnost, pedantství či workoholismus. Jedinci, kteří dosahují nízkého skóru, se popisují jako lhostejní, nedbalí, nestálí a s malým zaujetím vůči naplnění svých cílů. Na rozdíl od vysoce skórujících jedinců nezastávají tak puritánské hodnoty a postoje.

Subškály zastupující tuto dimenzi osobnosti v inventáři NEO-PI-R jsou uvedeny v Tabulce 6.

Název subškály	Stručná charakteristika subškály
S1: Způsobilost	Připravenost a schopnost efektivně řešit úkoly
S2: Pořádkumilovnost	Umění dobře si všechno zorganizovat, postupovat metodicky
S3: Zodpovědnost	Dodržování pravidel, spolehlivost
S4: Cílevědomost	Tendence zadávat si náročné úkoly a plnit je
S5: Disciplinovanost	Schopnost motivovat se k dokončení úkolu a odolávat rušivým vlivům
S6: Rozvážnost	Schopnost promýšlet si věci předem

Tabulka 6 Subškály škály Svědomitost

Zdroj: Hřebíčková, 2011, p. 98

3.3.6 Psychometrické charakteristiky české verze NEO-PI-R

Tento inventář je autorizovaným překladem revidované verze NEO Personality Inventory (NEO-PI-R), autorů Costy a McCraeho. Pět základních škál je vždy rozděleno na šest subškál, s osmi položkami pro každou subškálu, celkem tedy obsahuje 240 položek. Metoda poskytuje údaje o široce pojatých charakteristikách i specifických dílčích vlastnostech osobnosti. Každou škálu (v angl. originále *domains*) reprezentuje šest dílčích charakteristik – subškál (v angl. originále *facets*). Tyto subškály byly autory vybrány dle výsledku faktorové analýzy a studia odborné literatury. Vyjadřují různé způsoby prožívání jedinců, chování uplatňující se v mezilidské interakci a také podstatné individuální rozdíly v postojích a motivaci. Inventář NEO-PI-R je možné využít ve formě sebeposouzení (*forma S*) či ve formě posouzení někoho jiného (*forma J*). Položky jsou ve *formě J* formulovány ve třetí osobě a je vhodné tuto formu použít zejména tehdy, když je žádoucí ověřovat validitu sebeposouzení.

Na položky se odpovídá na pětistupňové škále: vůbec nevystihuje – spíše nevystihuje – neutrální – spíše vystihuje – úplně vystihuje. Inventář lze administrovat individuálně i

skupinově, lze využít formy tužka-papír, vyhodnocení může být provedeno ručně či s pomocí počítačového softwaru, metodu samotnou lze administrovat na počítači. Na základě interpretace výsledných T-skórů však podobně jako u jiných dotazníků nelze říci, zda jedinec danou vlastnost má nebo nemá, T-skór vypovídá o tom, nakolik si jedinec danou vlastnost přisuzuje. Normy české verze byly vypočítány na základě dat od 2296 respondentů (950 mužů, 1337 žen, 9 neuvedlo pohlaví; ve věku 14-83 let).

Co se týká reliability inventáře NEO-PI-R, Cronbachovo alfa vnitřní konzistence se pohybuje mezi hodnotami od 0,91 (Neuroticismus, Svědomitost) do 0,88 (Přívětivost, Extraverze). Dosažené výsledky jsou srovnatelné s německou a americkou verzí. Reliabilita subškál se pohybuje mezi hodnotami 0,81 (Zranitelnost v rámci Neuroticismu) a 0,33 (Hodnoty u Otevřenosti vůči zkušenosti). Kromě subškály Hodnoty je reliabilita všech škál i subškál uspokojivá. U této subškály je i u jiných národnostních verzí reliabilita nejnižší, což pravděpodobně odráží různé hodnotové systémy v odlišných kulturách. Přesný popis vzniku inventáře či výsledky faktorové analýzy, která potvrzuje existenci pětifaktorové struktury osobnosti, jsou podrobně popsány v manuálu. Korelace dimenzí NEO-PI-R s jednotlivými subškálami potvrzují výsledky faktorové struktury subškál. Subškály, které mají hodnotu faktorového náboje nižší, také níže korelují s příslušnou dimenzí (např. Impulzivnost, Hodnoty, Skromnost). Všechny subškály *formy S* korelují výše s odpovídající škálou než s jinými škálami NEO-PI-R a pokud se vyskytnou zvýšené korelace s jinými škálami, lze to logicky vysvětlit – např. impulzivnost záporně koreluje s rozvážností (Hřebíčková, 2004).

Přestože faktorová analýza subškál NEO-PI-R potvrzuje existenci pětifaktorové struktury, nedokazuje to ještě validitu metody a ani to, že jednotlivé škály měří pět obecných rysů osobnosti. Míra shody mezi korespondujícími faktory, které jsou zjišťované pomocí jiných metod, poskytuje informace o diskriminantní a konvergentní validitě. „*Vzhledem k tomu, že se interpretační hodnota škály každého osobnostního dotazníku nebo inventáře zvýší, pokud vykazuje vztah k dalším externím kritériím (škálám jiných metod), byla ověřování konstruktové validity škál a subškál NEO-PI-R věnována značná pozornost a konstruktová validita sehrála důležitou roli při selekci položek*“ (Hřebíčková, 2011, p. 94). Jedním z možných řešení, jak k této otázce přistupovat, je mnohorysová-mnohometodová matice (Campbell, Fiske, 1959; Urbánek, 2000), která obsahuje korelační koeficienty různých rysů měřených pomocí různých metod. V zahraničí byly studie prováděny porovnáváním NEO inventáře s MBTI® (McCrae Costa, 1989) či EPI a MMPI (Hřebíčková, 2004). V českém prostředí byly respondentům předloženy ještě další metody pro diagnostiku pěti faktorů

osobnosti, a to Inventář přídavných jmen, neverbální test FF-NPQ Five Factor – Nonverbal Personality Questionnaire i zkrácená verze NEO inventáře NEO-FFI. Pomocí těchto studií byla validita NEO inventáře Costy a McCraeho potvrzena – korelační koeficienty mezi stejnými dimenzemi dosahovaly podstatně vyšší hodnoty než korelační koeficienty mezi jinými dimenzemi, což ukazuje na konvergentní validitu (Hřebíčková, 2011). Jak uvádí Hřebíčková (2004), relevantní česká data porovnání dotazníku NEO-PI-R s dalšími metodami však nejsou k dispozici na rozdíl od výsledků početných zahraničních studií.

McCrae a Costa (1989) se pokusili reinterpretovat MBTI® z perspektivy pětifaktorové teorie osobnosti. Jejich pohled na nástroj MBTI® je velmi kritický i z toho důvodu, že výsledky výzkumu nepodporovaly předpoklad, že MBTI® měří dichotomní preference či kvalitativně rozdílné typy, ale spíše, že MBTI® je nástroj měřící relativně nezávislé dimenze. To dle autorů studie naznačuje, že Jungova teorie je nesprávná či neadekvátně operacionalizovaná nástrojem MBTI®. „*Přesto korelační analýza ukázala, že čtyři ukazatelé MBTI měří aspekty čtyř z pěti hlavních dimenzí normální osobnosti*“ (McCrae a Costa, 1989, p. 17), což poskytuje alternativní přístup k interpretaci MBTI®. Ve shodě s Jungovou teorií se jedinci preferující intuici zdají být otevření zkušenosti, zatímco smyslové typy jsou spíše uzavřené. Typy preferující citění se zdají být více přívětivé na rozdíl od typů preferujících myšlení, jedinci s orientací na rozhodování zase více svědomití než ti, jež se orientují na vnímání (McCrae a Costa, 1989).

3.4 Dimenze Napětí-Uvolnění

Jak uvádí Bennet (2010), MBTI® bylo porovnáváno s jinými teoriemi osobnostmi a soustavně se ukazovalo, že této teorii schází jeden element. MBTI® nemá žádnou škálu zabývající se psychickým zdravím či pocitem osobní pohody (well-being) a ačkoli například s pětifaktorovou teorií koreluje, postrádá korelaci se škálou Neuroticismus. Na tento fakt reaguje právě Dotazník typologie osobnosti GPOP. Jeho autoři do něj zakomponovali pátou globální škálu, která měří reakci člověka na stres, míru strachu, obav či pesimismu a také komfortní zónu ve vztahu ke stresu, o níž vlastně autoři předpokládají, že je pro každého jiná. Tato dimenze vychází mimo jiné z pětifaktorové teorie osobnosti, konkrétně z faktoru *neuroticismu*, který odráží stupeň napětí či úzkosti (Deitz, Golden, 2004). Dle Havlůje et al. (2009) dimenze Napětí-Uvolnění vychází i z Huetherova konceptu centrálního adaptačního syndromu, který rozpracoval Selyeho model obecného adaptačního syndromu rozlišující

dystress a eustress. Přičemž v Huetherově pojetí je stres teoreticky rozdělován na „kontrolovatelný“ a „nekontrolovatelný“, který má umožnit pochopení stabilizujícího a destabilizujícího vlivu na nervová spojení (Huether, 1998).

Dimenze Napětí-Uvolnění vypovídá o tom, jak svou dynamikou a působením stres ovlivňuje osobnostní preference. Tyto informace mohou jedinci pomoci při rozvoji a tříbení copingových (zvládacích) mechanismů. Nejen dle Nowacka (2006) všichni lidé zažívají stres, někteří vůči stresu odolní jsou schopni se vyrovnat se zátěží způsobem, který je chrání před negativními důsledky, jiní tuto schopnost mají rozvinutou méně. Deitz a Golden (2004) popisují, jaký vliv má na osobnost stres a jakým způsobem pak ovlivňuje chování určitého typu. Reakcí na stres se zabýval Jung i autoři MBTI®, když hovořili o dynamice typů. *„Teoreticky a empiricky je to tak, že se typologické vzory pod napětím a stresem mění a deformují: v komfortní zóně, kde osoba nepociťuje ani tlak, ani napětí, bude mít patrně indiferentní postoje ke svým preferencím. V situaci, kdy se napětí zvýší a vyžaduje i zvýšenou pozornost, uvědomí si jedinec své dominantní a sekundární funkce a nejspíše použije některou vyzkoušenou funkci. V tomto stádiu se odehrává aktivní učení“* (Havlůj et al., 2009, p. 8).

Stres je vnímán jako přirozená součást každodenního života a podle pojetí autorů GPOP přispívá k rozvoji jedince. Pokud však tlak přetrvává, dále rostoucí tenze zdůrazní preference chování. V extrémnějších případech to může vést k tomu, že vědomí může být zahlceno inferiorními podíly. Z pohledu Jungovy typologie to ovlivní chování a reakce člověka, které bude řídit inferiorní funkce, což v souladu s Huetherovým pojetím můžeme nazvat jako nekontrolovatelný stres. V souladu s prací Quenk (2000) autoři GPOP uvádí, že se dynamicky mění vzorce chování typů (Havlůj et al., 2009).

Přidání páté globální škály má pomoci vyjádřit individuální míru odolnosti ke stresu. Každý člověk má odlišnou komfortní zónu, a proto může být přínosné diagnostikovat u jedince tuto komfortní zónu v oblasti stresu. Autoři usilovali o to, aby subškály dimenze Napětí-Uvolnění byly nehodnotící (Havlůj et al., 2009). Potvrzuje-li testovaná osoba, že je v době testování pod tlakem, je zapotřebí tento fakt zohlednit při interpretaci a validizaci typového profilu, protože je možné, že její aktuální stav vede k upřednostňování inferiorní funkce podle principů, které byly popsány v kapitole 3.2.3. Zjišťování míry odolnosti vůči stresu či psychické zátěže přispívá k pochopení nejen celé struktury osobnosti, ale i atypického chování jedince v stresové situaci. Je však důvodné se obávat, že výsledky na této škále se v průběhu času proměňují a mohou být spíše důsledkem aktuálního stavu než stálého rysu.

4. Psychometrické charakteristiky GPOP

Dotazník GPOP se skládá ze 116 položek, které jsou rozděleny do tří částí s mírně odlišným způsobem zaznamenávání odpovědí. Pro záznam odpovědí položek je použita sedmibodová škála (1-7), což zajišťuje, aby dvě možná dokončení výroku nebyla zpracovávána jako nezávislé faktory, ale jako jeden faktor se dvěma póly. Položky byly ověřené použitím klasické položkové analýzy, s důrazem na vztahy mezi jednotlivými položkami a teoretickými konstrukty.

Vzorek pro vytvoření norem je tvořen 524 jedinci, 75% vyplňovalo dotazník formou tužka-papír. Nejpočetnější věkovou skupinou jsou mladí lidé ve věku od 21 do 25 let tvořící celkem 44,1% celého vzorku. Osoby do 30 let včetně pak tvoří 83% z celého vzorku. 66,2% vzorku tvoří respondenti ženského pohlaví (Havlůj et al., 2009), vzorek tedy nelze považovat za zcela reprezentativní. Jak uvádí Sněhotová (2010), je to pravděpodobně způsobeno specifičností složení populace studentů českých vysokých škol, na níž byla většina dat sbírána. „Výběr ... vznikl složením dvou vzorků, mezi kterými nebyl shledán výrazný rozdíl ve skórování škál. Tyto výběry byly spojeny v jeden, aby byl zpřesněn odhad měření, protože oba vykazovaly stejné psychometrické charakteristiky“ (Sněhotová, 2010, p. 138). Rozložení hrubých skóre v některých škálách není normální, což ovlivnilo výpočet norem a je také důležité pro interpretaci výsledků. Ke standardizaci dat byla použita McCullova plošná transformace, aby se tím oslabil účinek nenormálního rozdělení⁶. Vzhledem k tomu, že normy jsou vázané k specifické populaci, autoři české verze doporučují pracovat s výsledky kvalitativně a v kontextu výšetření.

Rozložení hrubých skóre v globálních škálách je více nebo méně šikmé s prodlouženým pravým koncem (kladné zešikmení), přičemž v dimenzi je jedna globální škála vždy špičatější a druhá plošší. Rozložení tak ukazuje na předpokládanou dichotomii globálních škál. Nejvíce nesymetrická je škála Napětí, po ní Introverze. Korelace bipolárních subškál i globálních škál dosahovaly vysokých negativních skóre, což také dokazuje dichotomii škál GPOP (Havlůj et al., 2009).

Koeficienty vnitřní konzistence (Cronbachovo alfa) 10 hlavních škál dosahují hodnot od 0,8 až 0,9 po zaokrouhlení – tyto výsledky ukazují na stabilní strukturu testu. Stejně závěry potvrzují i split-half koeficienty (viz Tabulka 7). V originální verzi dotazníku Golden

⁶ Například průměrný skóre v Extraverzi je výrazně vyšší než u Introverze. Aby testovaná osoba dosáhla průměrného výsledku v těchto škálách, je nutné více odpovídat ve smyslu „Extraverze“ (Sněhotová, 2010).

Personality Type Profiler™ (GPTP) byl průměrný koeficient alfa 0,88 na globálních škálách (Golden, 2004).

Globální škály	Cronbachovo alfa	Guttmanův split-half koeficient
Extraverze	0,904	0,92
Introverze	0,877	0,835
Smysly	0,826	0,794
Intuice	0,855	0,832
Myšlení	0,799	0,78
Cítění	0,825	0,814
Orientace na rozhodování	0,824	0,799
Orientace na vnímání	0,817	0,787
Napětí	0,818	0,753
Uvolnění	0,86	0,828

Tabulka 7 Reliabilita globálních škál

Zdroj: Havlůj et al., 2009, p. 17

Koeficienty vnitřní konzistence byly vypočítány i pro jednotlivé subškály. Sněhotová (2010) ve své práci varuje před použitím některých subškál, které nedosahují dostatečné síly pro zahrnutí do výsledků testu. Jsou to subškály Kritičnost u Myšlení, dále Akceptace u Cítění, Jistota u Orientace na rozhodování a Otevřenost příležitostem u Orientace na vnímání. U těchto subškál se Cronbachovo alfa pohybovalo v rozmezí 0,053 – 0,296.

Při ověřování psychometrických kvalit byly provedeny i výpočty korelací mezi jednotlivými škálami a výsledky potvrdily významné negativní vztahy mezi protilehlými škálami (hodnoty od -0,714 do -0,841) na hladině významnosti menší než 0,001. Při korelacích subškál a samotných položek se však vysoká čísla korelačních koeficientů objevují méně. Může to být ovlivněno tím, že velká část subškál je složena jen ze tří či čtyř položek (Havlůj et al., 2009). Například velmi nízká spolehlivost se objevila u protilehlých škál Kritičnost (T) – Akceptace (F) a Jistota (J) – Otevřenost příležitostem (P).

Je však také třeba brát v úvahu fakt, že se v korelační matici ukázalo, že některé globální škály na sobě nejsou nezávislé. Pro interpretaci je tedy vhodné být si vědom toho, že vysoký skóre v některé ze škál často souvisí s vysokým skórem v jiné škále. Středně silný korelační vztah byl shledán u těchto škál: Smysly a Orientace na rozhodování; Intuice a Orientace na vnímání; Extraverze a Uvolnění; Introverze a Napětí (Havlůj et al., 2009). Dle Sněhotové (2010) je vztah dimenzí S-N a J-P očekávatelný, protože účelem dimenze J-P je identifikovat typické chování jedince projevované navenek. Podobně se i na základě potvrzených souvislostí

mezi Extraverzí a Neuroticismem v jiných dotaznících dá očekávat i vztah mezi škálou E-I a Te-C.

Mnoho studií bylo provedeno pro ověření validity americké verze. Mezi ně patří kromě korelační analýzy mezi škálami a subškálami i explorativní faktorová analýza a konfirmatorní faktorová analýza založená na teorii, z níž dotazník vychází. Interkorelace a faktorová analýza potvrzují, že proměnné měřené americkým dotazníkem ukazují očekávané vztahové vzorce (Golden, 2005). Na Slovensku byl na vzorku 164 jedinců ve věku 18-35 let proveden výzkum potvrzující souvislost mezi škálami GPOP a NEO-FFI (Ruisel, Halama, 2007), což je zkrácená verze dotazníku NEO-PI-R. Jak předpokládal Golden (2005), škály GPOP souvisí se škálami zkrácené verze dotazníku Big Five. Hodnoty korelačních koeficientů nabývají hodnot od $r = 0,323$ po $r = 0,643$. Jedinou výjimkou je škála Vnímání, která nekoreluje so škálou Svědomitosti (Kösegiová, 2009).

		GPOP									
		I	E	N	S	T	F	P	J	Te	C
NEO-FFI	Ne	,454	-,297	-,029	,136	-,152	,237	-,109	,191	,566	-,479
	Ex	-,614	,643	,293	-,233	-,086	,124	,270	-,114	-,528	,612
	O	-,007	,001	,328	-,323	-,230	,208	,077	-,095	-,067	,056
	Pr	-,068	,132	,182	-,058	-,392	,492	,048	,134	-,074	,189
	Sv	-,061	,201	,066	,128	,147	,107	-,143	,491	-,162	,343

Tabulka 8 Korelace škál GPOP a NEO-FFI

Zdroj: Kösegiová, 2009, p. 28

Poznámky: Ne = škála Neuroticismus, Ex = škála Extraverze (v NEO-FFI), O = škála Otevřenost vůči zkušenosti, Pr = škála Přívětivost, Sv = škála Svědomitost; I = škála Introverze, E = škála Extraverze (GPOP), N = škála Intuice, S = škála Smysly, T = škála Myšlení, F = škála Cítění, P = škála Orientace na vnímání, J = škála Orientace na rozhodování, Te = škála Napětí, C = škála Uvolnění

Explorační faktorová analýza byla také provedena na české verzi dotazníku GPOP, a jak uvádí Havlůj et al. (2009), zřetelně podporuje předpokládaný konstrukt GPOP. „V detailní faktorové matici byla rozpoznána relativně čistá faktorová struktura testu, přestože některé položky významně sytí více faktorů. Mimo několik položek, které vykazují slabší nebo zanedbatelné zátěže k příslušejícím faktorům, obsahují faktory homogenní balík položek, což dokazuje i vnitřní konzistence globálních škál (Sněhotová, 2010, p. 127).

Wagnerová (2013) uvádí, že tento nástroj má dobrou face validitu a samotná výstupní zpráva je dobře srozumitelná i laikům. Pro zjištění konstruktové (potažmo konvergentní) validity byly sledovány vztahy mezi GPTP™, tedy americkou verzí GPOP, a dalšími metodami, jež dle teoretických východisek spolu souvisí. Signifikantní vztahy byly prokázány

mezi GPTPTM a MBTI® i dalšími metodami (Golden, 2005). V českém prostředí však žádný takový výzkum zatím proveden nebyl a validita metody ještě není prokázána. Skutečnost, že dotazník vychází z jiného a platného konstruktů totiž nezaručuje jeho validitu, protože vždy může dojít ke zkreslení např. při lokalizaci metody. Sněhotová (2010) ve své diplomové práci uvádí, že by bylo pro ověření platnosti metody vhodné využít jiný osobnostní test, např. dotazník NEO-PIR či Eysenckův EOD.

5. Použití dotazníku GPOP

Podle autorů české verze je využití dotazníku GPOP různorodé. Obecně lze říci, že je vhodné dotazník GPOP administrovat zdravým jedincům starších 16 let, dle pravidel nastavených českým vydavatelem uživatelé dotazníku musí absolvovat školicí a výcvikový kurz. Pro interpretaci výsledků je podstatné to, že GPOP neměří schopnosti člověka, ale to, jak člověk své schopnosti využívá (Havlůj et al., 2009). Smyslem a účelem psychologie typů je pozitivní vnímání individuálních rozdílů mezi jednotlivými osobami, což je třeba také zohlednit při interpretaci výsledků (Etické zásady, n.d.). Systematická koncepce rozdílů normální osobnosti, kterou poskytuje psychologie typů, umožňuje poradcům – tedy certifikovaným uživatelům – odlišit mezi způsoby chování, která jsou normální pro určitý typ, ale mohou být signálem obtíží pro typy jiné. Porozumění tomu, co je přirozené a pohodlné či obtížné nebo všední pro každý z typů, umožňuje poradcům pohlížet na lidské chování z hlediska 16 rozdílných norem chování. Výstupy z této metody tak mohou posloužit jako pomoc při rozhodování anebo ke zlepšení kvality života. Mezi možnosti aplikace patří především lepší pochopení vlastní osobnosti testovaného, které lze využít nejen ke zlepšení vztahů v sociálním prostředí či na pracovišti. Bents a Blank (2009) uvádí sedmi hlavních oblastí aplikace, mezi něž jsou zařazeny tyto: poradenství, školení vedoucích pracovníků, komunikace, vzdělávání, poradenství při volbě povolání, týmová spolupráce a vztahy.

V České republice bylo doposud publikováno jen málo prací zabývajících se využitím metody GPOP (Sněhotová, 2010; Della Briotta, 2012). Žádné další studie pracující s touto metodou, v dostupných databázích zveřejněny nebyly. Autoři (Havlůj et al., 2009) zdůrazňují, že pro práci s dotazníkem GPOP je důležitá následná interpretace a kvalitativní práce s metodou samotnou. Vzhledem k velké podobnosti s dříve zmiňovanou metodou MBTI®, potažmo NEO-PI-R, je možné využít již nashromážděných zkušeností a poznatků souvisejících s použitím této metody. Uživatelé dotazníku by však měli mít na paměti, že uváděné možnosti aplikace jsou skutečně jen možnosti a že uváděná doporučení nebyla u metody GPOP v českém prostředí systematicky ověřována.

Mezi nejvíce oceňovanými přínosy MBTI®, které jsou zdůrazňovány i autory GPOP (Golden, 2005) je zmiňováno to, že metoda poskytuje klientovi pocit ceny a důstojnosti týkající se jeho kvalit. Práce s metodou GPOP nezačíná a nekončí u pouhého vyhodnocení výsledků, velmi podstatný je následný proces a interpretace s klientem, při které testovaný jedinec validizuje výsledné preference (Bents & Blank, 2010). Při interpretaci výsledků by klient měl

být ujistěn, že žádný typ není horší než druhý a každý má své kvality, a proto jejich určení nemá vést ke strachu, ale naopak k uvolňující zkušenosti. Určení typu tak poskytuje prostor k uvědomění si vlastního zaměření a víry ve vlastní potenciál k růstu. Pokud tedy klient vidí cestu k úspěchu a spokojenosti, kterou může ujit pomocí objevování a následování vlastních vnitřních preferencí, získává větší naději. V průběhu interpretace výsledků mohou být problémy a nedostatky nahlíženy jako zanedbané či nepreferované funkce, což klienta neuvede do odporu a pravděpodobně bude schopen o svých nedostacích hovořit. Této fáze lze využít k hledání klientových problémů z perspektivy získávání větší kontroly nad nepreferovanými funkcemi (Myers et al., 1998). Na toto navazují i autoři GPOP – při interpretaci výsledků je nutné dbát na to, aby se mluvilo o sklonech, tendencích a preferencích. Nemá vzniknout dojem, že jde o schopnosti (Havlůj et al., 2009).

Pro vytvoření vztahu s klientem mohou poradci vyjádřit pochopení a přijetí klienta. Osvědčuje se, pokud poradce popíše chování určitého typu (či jedné preference) jako normální a adaptivní. Podle autorů MBTI® to podporuje neutralitu poradce, poskytuje nepatologický jazyk pro diskutování problémů, obzvláště pokud se hovoří o opačných typech než je typ poradcův či klientův. Lidé totiž běžně vnímají a snaží se chápat druhé z pohledu jejich vlastního typu. Je také přirozené ostatním přisuzovat své motivy, způsoby chování či význam řečených slov. Pokud si je však klient vědom rozdílnosti typů, může získat užitečnou perspektivu na to, jak pohlížet na chování a komunikaci druhých a s případnou pomocí poradce pak lépe porozumět druhým lidem. Zároveň na základě znalosti typů může akceptovat a případně pozměnit své chování a způsob komunikace s jinými lidmi, nejen z toho důvodu, že může nahlédnout na chování z méně preferované strany a ocenit rozdílnosti (Myers et al., 1998).

5.1 Komunikace

Při interakcích s druhými je podstatné, jak jsme schopni komunikovat, přičemž dle Bentse a Blanka (2009) bez naslouchání, porozumění a bezpředsudečného postoje komunikace neprobíhá zcela zdárně. „*Když člověku řečené připadá irrelevantní nebo nedůležité, je už pro lidskou povahu příznačné, že takový jedinec nenaslouchá pozorně*“ (Bents & Blank, 2009, p. 106). Každý typ má však tendenci vnímat jako vhodnou rozdílnou perspektivu. K tomu, aby byla komunikace úspěšná, komunikovanému musí být nasloucháno s trpělivostí a rozuměno bez hostility (Myers et al., 1998). Klienti nejlépe rozumí tomu, co je vyjadřováno jazykem

jejich typu. Jazyk typů preferujících smysly je konkrétnější, „intuitivců“ zase abstraktnější a symboličtější, pro jedince s dominantním myšlením je nejlépe uplatnitelný jazyk objektivní a analytický, pro osoby s dominantním cítěním je vhodnější osobnější styl komunikace. Pokud se mluví na skupinu, tak je pro účely motivování každého vhodné zmínit praktické záležitosti (Smysly), nové možnosti (Intuice), dlouhodobé dopady (Myšlení) a pomoc ostatním lidem (Cítění) (Myers et al., 1998).

Yearkly (1983 dle Myers et al., 1998) se zabýval osobnostními typy a jejich komunikačními styly založenými na podobnosti funkcí, které jsou extravertované. Jeho studie ukázaly, že vysoká podobnost komunikačního stylu je významně spojena s efektivní komunikací v manželství, ve vztahu nadřízený – podřízený, v tom, jak učitelé známkuje studenty atd. Popis „Stylů naslouchání“ obohatil otázkami, které mohou pomoci komunikaci s jedinci daného typu tím, že upozorní na to, co daný typ považuje za důležité. Yearklyho styly naslouchání jsou tyto:

- Naslouchání smyslovým vnímáním znamená *interpretování* na praktické úrovni a tázaní se otázkami jako: Co mluvčí říká? Jak by měla být slova dekodována? Jak má být zpráva vnímána?
- Intuitivní styl naslouchání znamená *porozumění* na hlubší úrovni a je spojeno s otázkami typu: Co tím mluvčí opravdu myslí? Z jakých předpokladů sdělení vychází? Jaké jsou důsledky sdělení? Jaké možnosti sdělení navrhuje?
- Naslouchání v myslícím stylu znamená *analyzování a organizaci*, otázky jsou následující: Jaká je struktura zprávy? Jaká je ústřední myšlenka? Jaké jsou hlavní body? Jak jsou hlavní body sdělení propojeny? Je úvaha logická? Jsou tvrzení pravdivá či falešná?
- Naslouchání v cítícím stylu znamená *hodnocení a ocenění*. Otázky s ním spojené: Jaké hodnoty jsou sdělením navrhovány? Měly by být tyto hodnoty přijaty? Jak na mě sdělení působí? Jak na mě působí mluvčí?

5.2 Párové poradenství

Teorii typů je možné využít i pro párové poradenství, jelikož GPOP, podobně jako MBTI®, lze použít jako nástroj, který zprostředkuje klientům vysvětlení jejich odlišností. Podobně jako je tomu při individuální práci, pomocí typologie je možné se dívat na specifika typů a vzájemné odlišnosti jako na přirozené a potenciálně i pro druhého obohacující přístupy ke světu spíše než jako na rozčilující „zlozvyky“, „potíže“ či „neschopnost“. Poradce se může často setkat s otázkou, jak časté jsou sňatky se stejným typem. Jak uvádí Myers et al. (1998), lidé mají tendenci brát si spíše partnery podobného typu. Williams a Tappan (1995) podrobně popisují možný postup práce s páry, který se skládá ze šesti kroků, kterými jsou: rozhovor o osobnostních typech, depatologizace rozdílů (a také fakt, že spíše než rozdíly samotné je důležité to, jak se s těmito rozdíly nakládá), snaha o pochopení perspektivy protějšku, nacházení kompromisu, posílení méně preferovaných stránek a také varování před obdobím zátěže, kdy typy vykazují odlišné vzorce chování. Myers et al. (1998) uvádí, jak lze pracovat s rozdílnými preferencemi v páru. V následujícím přehledu bude uvedeno, jaký je vhodný přístup k druhému jedinci v páru, který je rozdílný v uvedené dichotomii.

Rozdílnost E-I

Pro páry lišící se na této dichotomii je důležitá otázka společenskosti (extraverze) a soukromí (introverze). Pro extraverty je potřeba, aby měli dostatečnou míru externí stimulace, introverti naopak potřebují čas o samotě. Pokud je jeden z partnerů introvertem a v průběhu pracovního dne vypotřebuje svou extravertovanou energii, pro interakci s partnerem či přáteli mu poté nezbývá tolik sil. Takovým jedincům je doporučováno si např. vyhradit čas po příchodu z práce na to být chvíli o samotě. Při řešení problémů také mohou nastat komplikace – zatímco extravert se pravděpodobně rozhodne až po získání názoru druhého, introvert druhému sdílí až své konečné rozhodnutí, což může u extraverta vyvolat pocit vyloučení a případně může partnera nutit ke společnému řešení problémů.

Rozdílnost S-N

Pokud se v páru jedinci liší na této dimenzi, mohou snadno pohlížet na stejné události odlišně. Intuitivní typy s rychlým vhledem mohou své partnery preferující smysly přivést k pocitu, že jsou pomalí či příliš svěští, intuitivci se zase mohou cítit kvůli smyslu pro realitu svých protějšků jako nepraktičtí a nepozorní. Tyto rozdíly mohou vést ke kategorickým obviňováním, přičemž vysvětlení jejich rozdílnosti ve vnímání světa může pomoci k jejich vzájemnému pochopení.

Rozdílnost T-F

U takto rozdílných dvojic může být obtížné rozhodování, jedinci preferující myšlení mohou být rozhořčeni, že jejich protějšek ignoruje logiku, v obráceném případě pak citící typy mohou považovat protějšky za chladné a bezcitné. Typům preferujícím myšlení je pro zlepšení vztahu tedy doporučováno, aby vyjádřili ocenění před kritikou a kritizovali jen, když je to nutné, místo toho, aby to byla automatická reakce na partnera i na okolní svět. Pro typy preferující citění je doporučováno, aby vyjadřovali svá přání jasně tak, aby protějšek nemusel hádat, co si přejí. Zároveň je vhodné přerámovat kritiku protějšku jako neosobní pozorování.

Rozdílnost J-P

U takto rozdílných páru se často vyskytují spory ohledně pořádku, teritoria a životního stylu. Pořádek je často důležitý pro partnera orientujícího se na rozhodování, jeho na vnímání orientovaný protějšek bude spíše vyznávat spontaneitu a svobodu za důležitou. Také míra plánování a shromažďování informací před učiněním rozhodnutí může být příčinou sporu (Myers et al., 1998).

5.3 Oblast zdraví a vypořádávání se stresem

Teorie typů vede k očekávání, že se lidé cítí pohodlněji a sebevědoměji, když používají svou dominantní či sekundární funkci, a naopak je tomu tehdy, kdy je používána nerozvinutá terciární či inferiorní funkce. Toto se však děje, když jsou funkce jedince specializované a vyvinuté. Nicméně může se stát, že právě vývoj je sporný a typ je nediferencovaný, tedy nejsou zřetelné preference ve čtyřech dichotomiích. Klienti často mohou popisovat obavy a nepohodu v situacích, kdy je dohánění neznámé myšlenky, pocity či projevy chování, což mohou být erupce inferiorní funkce. Nevědomá energie má největší tendenci se prostřednictvím inferiorní funkce projevit, když je vědomí jedince oslabeno – to se stává při zátěži, nemoci, únavě, intoxikaci nebo ve stresu. Předvídatelnost jejich atypického chování může klienta uklidnit a ujistit ho, že neztrácí zcela kontrolu a není „blázen“ (Quenk, 2000). Vzhledem k tomu, že klienti obvykle vyhledávají poradce, když jsou ve stresu, je možné, že v průběhu úvodních setkání nebudou projevovat chování obvyklé pro jejich typ, což je také důležitým aspektem práce s klientem.

Sheltonova metaanalýza (1996) potvrzuje, že u různých typů se signifikantními rozdíly objevují různé způsoby prožívání, reakce na stres i odlišné copingové mechanismy při vyrovnávání se se životními problémy. Ukázalo se například, že u introvertovaných typů se

1,5krát častěji objevují onemocnění věnčitých tepen či hypertenze, u typů, kde je dominantní introvertní vnímání dokonce 2-3krát častěji. Tyto výsledky tak navádí ke zvýšené pozornosti vůči faktu, že některé typy mohou být náchylnější k některým nemocem. Na americkém národním vzorku bylo také zkoumáno prožívání stresu. Respondenti byli dotazováni, nakolik stresující jsou pro ně oblasti každodenního života – konkrétně práce, finance, děti, intimní vztahy, škola, zdraví, péče o stárnoucí rodiče, vyváženost pracovního a osobního života či jiné. Oblasti byly hodnoceny na pěti stupňové škále, respondenti celkově všechny oblasti hodnotili jako středně stresující – výzkumníci se tedy zaměřili na extrémní hodnoty. Introverti popisovali větší stres z práce, typy s dominantním smyslovým vnímáním hodnotily více než intuitivní jako stresující zdraví, péči o stárnoucí rodiče a vyváženost pracovního a osobního života. Cíťci typy vypovídaly více o stresu souvisejícím s penězi, dětmi, zdravím, péčí o stárnoucí rodiče a vyvážeností pracovního a osobního života. Jedinci orientovaní na vnímání považovali za více stresující práci, jedinci orientovaní na rozhodování zase zdraví a vyváženost pracovního a osobního života. Některé oblasti se pro určité typy ukazují jako obzvláště stresující. Pro znázornění toho, které typy se jeví jako náchylnější k prožívání stresu, zde uvádím Tabulku 4, jež zobrazuje ty typy, které hodnotily dané stresory jako nejvíce zatěžující.

Oblasti	Typy udávající vyšší míru stresu				Typy udávající nižší míru stresu			
Práce	INFJ	INFP	INTJ	ISTJ	ENTJ	ENFJ	ESFJ	ISFP
Finance	ISFP	ESFP	ENFP	INTJ	ENTJ	ISTP	ESTP	ESTJ
Děti	ISFP	ESFP	ISFJ	INTP	ENTP	INTJ	ESTP	ENFP
Intimní vztahy	INFJ	ESFP	INTJ	INTP	ENTP	ENFJ	ESTP	ENTJ
Škola	INFJ	ESFP	INTP	ISFJ	INTJ	ENFP	ENTJ	ESTJ
Zdraví	ISFJ	ESFJ	ISFP	ESFP	ENTP	INTJ	ENTJ	INFP
Péče o stárnoucí rodiče	ISFJ	ESFP	ISFP	ESFJ	INTJ	ESTP	ENTP	INTP
Vyvážení pracovního a osobního života	ISFJ	INFJ	ESFJ	ENFJ	ISTP	ENTP	INTJ	ESTP
Ostatní	INFJ	INTP	ISFP	ESFP	ENFP	ENTP	ENFJ	ESTP

Tabulka 9 Typy udávající nejvyšší a nejnižší průměrné úrovně stresu v 9 kategoriích
N=3036

Zdroj: Myers et al., 2009

Uvedené vztahy podněcují úvahy nad tím, zda různé stresory, jež přináší každodenní život, mají rozdílný dopad na různé typy a zda to může být způsobeno tím, že některé typy na ně přirozeně více reagují. Dle Hammerovy studie (1992, cit. dle Myers et al., 1998) se jedinci náležející k jednotlivým typům liší v copingových mechanismech, jež využívají. Harrington a Loffredo (2001) zkoumali vztah mezi duševní pohodou (well-being), životní spokojeností, sebevědomím a čtyřmi dimenzemi MBTI®. Jejich výsledky ukázaly, že extravertované typy

vykazují vyšší životní spokojenost i duševní pohodu a nižší sebevědomí než introverti. Harrington a Loffredo (2001) dále ve své studii podávají důkazy o tom, že intuitivní typy mají pocit lepšího duševního zdraví, ale nižší sebevědomí než typy preferující smysly. Jedinci orientovaní na rozhodování podle výsledků také vyjadřují vyšší duševní zdraví než typy orientované na vnímání.

K závěrům, že pocit osobní pohody souvisí s osobnostními vlastnostmi, došli i výzkumníci pracující s pětifaktorovou teorií osobnosti. Costa a McCrae (1980) prokázali pozitivní vztah extraverze k pocitu osobní pohody a z jejich výsledků vyplývá, že především skóry subškál Vřelost a Pozitivní emoce korespondují s pocitem osobní pohody. Naopak neuroticismus souvisí s pocitem nespokojenosti. Zároveň Costa a McCrae (1987) také popisují vztah mezi negativními emocemi, fyziologickými reakcemi, rozvojem chorob a neuroticismem. Není však jisté, zda je neuroticismus příčinou nemocí, či zda jedinci vysoce skórující na škále neuroticismu nejsou všímavější ke svým tělesným obtížím, a tudíž je více neuvádí. Výzkumy ukazují na fakt, že pocit štěstí a životní spokojenosti se vztahuje jak k neuroticismu, tak k extraverci. Pozitivní emoce jsou subškálou, pomocí které jde předpovědět životní spokojenost (McCann, 2010; Hřebíčková, 2004).

Autoři metody GPOP zdůrazňují (Havlůj et al., 2009) uvedení páté dimenze Napětí-Uvolnění, která doplňuje Jungovu typologii o tendenci k prožívání stresu. Tato škála se opírá o dimenzi neuroticismu, jak je pojímána pětifaktorovou teorií osobnosti, a umožňuje tak poskytnout další informace o testované osobě související s mírou prožívání stresu a její odolností.

5.4 Pracovní poradenství

Dotazník GPOP je možné použít v poradenství ohledně volby studia a volby povolání. Teorie GPOP vychází z předpokladu, že součástí motivace pro volbu povolání je touha nalézt zajímavou a uspokojivou práci. Ta pro každý typ vypadá jinak. Bents a Blank (2009) píší: *„teorie říká, že inkompatibilita mezi preferencemi a úkoly způsobuje únavu proto, že je daleko namáhavější muset neustále žít v nepreferované funkci. Inkompatibilita vede ke sklíčenosti, protože pracovní výsledek nemá i přes vysoký výdaj energie tu kvalitu, která by byla viditelná při využití preferované funkce“* (p. 113). O tom, pro který typ se hodí které povolání, vznikla na základě MBTI® Čákrtova publikace (2010), jež dopodrobna rozepisuje preference

jednotlivých typů. Bents a Blank (2009) uvádí jako nejčastěji zastoupená povolání podle preferované funkce následovně:

Preferovaná funkce	Nejčastěji zastoupené povolání
S	účetnictví, medicína, policie, armáda, zemědělství, řemesla, technika, bankovníctví, finance, zdravotnictví, makléřství, učitelství (na základní škole) aj.
N	psycholog, sociální vědec, badatel, umělec a člověk v zábavním průmyslu, učitel výtvarné výchovy, vysokoškolský pedagog, novinář apod.
T	právník, inženýr, fyzik, technik, vysokoškolský pedagog, učitel, manažer ve finančnictví, systémový analytik, auditor, specialista na informatiku aj.
F	učitel na základní škole, psycholog, bavič, člověk z oblasti prodeje, PR manažer, zdravotní sestra, v sociálních službách, poradenství apod.

Tabulka 10 Oblast povolání podle preferované funkce

Zdroj: Bents & Blank, 2010

Typologie GPOP zlepšuje pracovní příležitosti, protože pomáhá člověku lépe pochopit a poznat sebe sama. Přiřazení názvu pozice k určitému typu může být na druhou stranu často přílišným zjednodušením, neboť pozice se stejným názvem mohou mít i značně odlišnou náplň a kontext, v němž se odehrávají. Hammer (2000) popsal postup, jak je možné pracovat s výsledky MBTI® při kariérním rozhodování. Vychází z předpokladu (stejně jako Čakrt, 2010 a Bents & Blank, 2010), že v různých typech zaměstnání jedinci více používají různé funkce a že je zapotřebí odhalit práci, která odpovídá preferencím. Nabízí však praktický návod, jak toho docílit, v podobě reakcí na výsledky krátkých dotazníků. Zabývá se případy, kdy nespokojenost v zaměstnání vyplývá z odlišných preferovaných funkcí zaměstnance a těch, jež jsou potřeba k výkonu dané práce. Navrhuje pozměnit mírně náplň práce (více se soustředit na naplňující činnosti, najít si kolegy s odpovídajícími zájmy...), adaptovat se na vlastní práci např. změnou komunikačního stylu, pokusit se přijmout určité žádoucí chování či najít příležitosti, při nichž je možné vyjádřit preference.

I přes to, že GPOP nabízí přínos při kariérní volbě jedince, Havlůj et al. (2009) i Wagnerová (2013) doporučují při opačném výběru – tedy výběru zaměstnanců – použít GPOP pouze ve spojení s dalšími diagnostickými metodami. GPOP totiž neměří schopnosti člověka, ale to, jak člověk své schopnosti využívá. V rámci pracovní psychologie je tedy možné dotazník použít jako nástroj, jež poskytuje doplňující informace při výběru povolání, podobně jako jiné osobnostní dotazníky.

MBTI® bývá také často uváděno v souvislosti s manažerskými pozicemi. MBTI® dle Kummerowa a Olsona (1997) je cenným nástrojem poskytujícím obraz stylu vedení. Z tohoto důvodu je různorodě využíván pro rozvoj manažerů, zhodnocení jejich stylů, při rozvoji týmů i při odbourávání bariér bránícím úspěšnému vedení. Také „*GPOP předpokládá, že každá osoba disponuje vůdcovskými schopnostmi. Každý dovede vést. Jak se toto vedení realizuje, závisí na daném typu*“ (Bents & Blank, 2009, p. 103). V oblasti poradenství pro vedení lidí je cílem práce s GPOP odhalit jednání, které odpovídá sklonům, vnímat sebe i druhé a integrovat styly vedení těch ostatních, protože rozdílné styly vedení vyvolávají v podřízených různé reakce a ne vždy je vhodný pouze jeden styl vedení.

Objevilo se velké množství studií, které se kladly za cíl odhalit, které typy se vyskytují nejčastěji mezi manažery a které z těchto typů jsou ve svém počínání nejučinnější (např. Vicky & Tan Ngoh, 1999; Yang, & Zhao, 2009). Na druhou stranu Gardner a Martinko ve své studii upozorňují, že je zapotřebí brát s rezervou závěry studií o vztahu mezi typy osobnosti a efektivitou manažerů z důvodu nekonzistentních nálezů a smíšené kvality metodologické stránky těchto výzkumů. Pittenger (2005) vyvozuje, že v oblasti psychologie práce by měli poradci také zvážit alternativní psychodiagnostické nástroje, jako jsou např. dotazníky Big Five či Hoganova osobnostní diagnostika. Hoganovy osobnostní dotazníky byly použity pro vytvoření žádoucích profilů pro různá povolání, takové profily vznikly i pro NEO inventáře. Jak však podotýká Hřebíčková (2004), v případě NEO inventářů byly profily vytvářeny na základě diagnostiky jedinců, kteří nebyli ve stresové výběrové situaci, což znamená omezení pro generalizaci závěrů na situaci výběru adekvátního uchazeče na základě podobnosti ideálního typu pro danou profesi. V rámci výzkumů zabývajících se možností aplikace pětifaktorové teorie v rámci pracovní psychologie autoři dochází k závěrům, že výsledky mohou poskytnout informace o pracovní výkonnosti či spokojenosti s prací. Vysoké skóre na škále Neuroticismu jsou dávány do spojitosti s nízkou spokojeností ve většině profesí (Judge, Heller a Mount, 2002). Jedinci s vysokou mírou svědomitosti vyjadřují značné pracovní nasazení a vysoké aspirace. Dle Barricka a Mounta (1991) je právě svědomitost prediktorem úspěšnosti.

V oblasti pracovní psychologie může dotazník GPOP najít uplatnění také při facilitaci týmové spolupráce, podobně jako u párového poradenství. I v této oblasti může být používán pro usnadnění pochopení rozdílů preferencí členů v týmu.

7. Souhrn teoretické části

Dotazník typologie osobnosti GPOP je v českém prostředí nástrojem poměrně novým, byl lokalizován v roce 2009. Jeho teoretické základy vychází z Jungovy typologie osobnosti, která je známá nejen díky rozšířenému nástroji MBTI®, a pětifaktorového modelu osobnosti, jež je ověřený velkým množstvím vědeckých studií. GPOP je nástrojem unikátním, protože v sobě propojuje oba tyto koncepty. Teoretická část diplomové práce se věnuje teoretickým základům tohoto dotazníku a zabývá se také psychometrickými vlastnostmi, jež by kvalitní psychodiagnostická metoda měla vykazovat. GPOP je srovnáváno s vybranými psychodiagnostickými nástroji založenými na obdobných teoretických základech. V posledních kapitolách teoretické části jsou uvedeny i možnosti využití dotazníku GPOP. Dotazník je na české populaci standardizován (vyskytují se však připomínky k reprezentativnosti standardizačního souboru), byla ověřena jeho reliabilita. Výzkumy zabývající se validitou dotazníku však provedeny nebyly. Vzhledem k širokým možnostem využití a podpůrným výsledkům studií prováděných v zahraničí se domnívám, že je vhodné provést validizační studii dotazníku GPOP.

Empirická část

7. Cíle empirické části

Na základě rešerše dostupných zdrojů jsem dospěla k závěru, že vzhledem ke stavu důkazů o psychometrických kvalitách Dotazníku typologie osobnosti GPOP bude přínosné zaměřit svoji diplomovou práci na zjištění validity této metody, která je v českém prostředí poměrně nová a velmi málo ověřovaná ve výzkumu. Jak uvádí Sněhotová (2010) ve své diplomové práci, v níž zpracovávala normy a zjišťovala reliabilitu dotazníku, velkým otazníkem nadále zůstává validita metody. Pokud totiž u reliabilní psychodiagnostické metody nejsou potvrzena měření validity, měla by být tato metoda užívání s jistou rezervou. Při vytváření norem byly provedeny různé odhady reliability, provedena byla i faktorová analýza, nicméně Dotazník typologie osobnosti nebyl v českém prostředí zatím nijak výzkumně prověřen, alespoň co se týká potvrzení jeho validity. Ačkoli dotazník GPOP vychází z jiného platného a ověřeného konstruktů, nezaručuje to, že samotný dotazník je platný. Za jedno z nejobektivnějších kritérií při validizaci osobnostního dotazníku bývá považován jiný osobnostní test, v tomto případě se nabízí právě NEO-PI-R, který je na české populaci standardizován.

7.1 Výzkumné otázky a formulace hypotéz

Empirická část diplomové práce se zaměřuje na psychometrické vlastnosti metody GPOP, respektive zjišťuje její validitu pomocí komparace s metodou vycházející z pětifaktorové teorie osobnosti, v tomto případě s osobnostním inventářem NEO-PI-R.

GPOP škály	Škály „Big Five“
Extraverze (E) – Introverze (I)	Extraverze (Ex)
Smysly (S) – Intuice (N)	Otevřenost zkušenostem (O)
Myšlení (T) – Cítění (F)	Přívětivost (Pr)
Orientace na rozhodování (J) – Orientace na vnímání (P)	Svědomitost (Sv)
Napětí (Te) – Uvolnění (C)	Neurotismus (Ne)

Tabulka 11 Koncept překrývání dimenzí GPOP s Big-Five

Zdroj: Golden, 2005, p.20

Jak již bylo uvedeno v teoretické části práce, v rámci Goldenova dotazníku se globální dimenze konceptuálně překrývají s hlavními škálami z Big Five modelu (viz Tabulka 11) (Golden, 2005). Práce se zaměřuje především na souvislosti mezi naměřenými hodnotami na škálách, které by podle teoretických východisek spolu měly korelovat. Vzhledem ke specifičnosti výběrového vzorku v rámci empirické části diplomové práce také porovnáám výsledky výzkumného vzorku se standardizačním.

Na základě studia dostupné literatury jsem zformulovala následující výzkumné otázky:

A. Existuje vztah mezi škálami dotazníku GPOP a škálami inventáře NEO-PI-R?

Z výše stanovené výzkumné otázky vyplývají tyto nulové hypotézy:

- H₀₁: Neexistuje signifikantní souvislost mezi dimenzí Extraverze-Introverze dotazníku GPOP a škálou Extraverze z dotazníku NEO-PI-R.
- H₀₂: Neexistuje signifikantní souvislost mezi dimenzí Smysly-Intuice dotazníku GPOP a škálou Otevřenost vůči zkušenosti z dotazníku NEO-PI-R.
- H₀₃: Neexistuje signifikantní souvislost mezi dimenzí Myšlení-Cítění dotazníku GPOP a škálou Přívětivost z dotazníku NEO-PI-R.
- H₀₄: Neexistuje signifikantní souvislost mezi dimenzí Orientace na rozhodování-Orientace na vnímání dotazníku GPOP a škálou Svědomitost z dotazníku NEO-PI-R.
- H₀₅: Neexistuje signifikantní souvislost mezi dimenzí Napětí-Uvolnění dotazníku GPOP a škálou Neuroticismus z dotazníku NEO-PI-R.

B. Existují vztahy mezi dotazníkem GPOP a inventářem NEO-PI-R i na úrovni subškál těchto psychodiagnostických metod?

C. Jsou korelace mezi příslušnými škálami (Tabulka 6) dotazníku GPOP a inventáře NEO-PI-R signifikantně významnější než mezi ostatními škálami?

D. Liší se průměrné hodnoty škál výběrového souboru od průměrných hodnot škál standardizačního souboru české populace?

Z výzkumných otázek B-D vyplývá velké množství dílčích hypotéz, které pro větší přehlednost budou uvedeny v následujících kapitolách.

8. Vzorek a sběr dat

8.1 Použité metody

Pro účely tohoto výzkumu byly použity metody Dotazník typologie osobnosti GPOP a Osobnostní inventář NEO-PI-R. Obě byly administrovány skupinově, ve formě tužka-papír. Vyplněné formuláře na odpovědi byly přepsány do počítačového programu Hogrefe TestSystem, v němž byly výsledky vyhodnoceny a následně exportovány pro statistické zpracování do programu SPSS. Podrobné charakteristiky (včetně psychometrických údajů) obou metod jsou uvedeny v teoretické části této diplomové práce (podkapitola 3.3.6 a kapitola 4).

8.2 Sběr dat

Data byla sbírána od února do listopadu 2013 mezi studenty pražských vysokých škol. Výběr byl proveden na základě dobrovolnosti a dostupnosti respondentů. Dotazníky byly největší části vzorku administrovány v rámci výuky předmětu Rozvoj profesní kariéry na Fakultě podnikohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze. Druhá část vzorku je složena ze studentů jiných pražských veřejných vysokých škol, kteří se sami přihlásili do výzkumu na základě inzerátu, který jim nabízel bezplatně získat svůj osobnostní profil.

Probandi byli informováni o plánovaném využití sesbíraných dat i o tom, že jejich údaje budou následně anonymizovány. Všichni probandi, kteří uvedli do dotazníku svůj e-mailový kontakt, obdrželi výsledné zprávy. V průběhu sběru dat sloužil příslib doručení vyhodnocení jako motivační faktor podporující spolupráci na projektu. Podle Standardů pro pedagogické a psychologické testování (2001) má každý klient, popř. respondent psychologického výzkumu, nárok na informace o výsledcích psychologického testování podané přijatelnou a laikům srozumitelnou formou. Všem respondentům byla nabídnuta možnost využít i zpětné vazby jinou formou než zasláním výstupní zprávy. Toho využili jen někteří a individuální zpětná vazba byla poskytnuta několika jedincům. Většina respondentů z Vysoké školy ekonomické využila možnosti semináře, na němž byly účastníci seznámeni s typologií osobnosti a s možnostmi jejího využití, s výslednými zprávami dále pracovali formou skupinové práce.

8.3 Výzkumný soubor

Celkový počet testovaných jedinců je 154. Vzhledem k tomu, že v některých případech probíhal sběr u testovaných osob ve dvou sezeních (časové rozpětí 14 dnů), 29 testovaných osob nevyplnilo oba dva dotazníky a museli být tedy z původního souboru vyřazeni. Také kvůli různorodému národnostnímu složení studentů Vysoké školy ekonomické (např. slovenské, ruské, ukrajinské) bylo třeba některé respondenty vyloučit z analyzovaných dat. Nelze totiž určit, v jaké míře byli schopni rozumět a rozpoznat význam položek či nakolik jejich odpovědi byly ovlivněny kulturou, z níž pochází. Do analýzy tedy bylo nakonec zahrnuto 101 jedinců, kteří jsou české národnosti a vyplnili oba dva dotazníky.

Charakteristiky tohoto souboru jsou uvedeny v tabulkách 12-15. Mezi sledované demografické údaje bylo zařazeno pohlaví, věk, národnost a nejvyšší dosažené vzdělání. Kvůli výše zmíněným důvodům pak výsledný vzorek byl tvořen pouze jedinci s českou národností, proto neuvádím národnostní složení, i když v původním vzorku bylo rozmanité.

Pohlaví	Absolutní četnost	Procentuální četnost
Muž	43	42,57
Žena	58	57,43
Celkem	101	100

Tabulka 12 Pohlaví respondentů

Dosažené vzdělání	Absolutní četnost	Procentuální četnost
Středoškolské	93	92,08
Vysokoškolské	8	7,92
Celkem	101	100

Tabulka 13 Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

Věk	Absolutní četnost	Procentuální četnost	Kumulativní procentuální četnost
19	1	0,99	0,99%
20	11	10,89	11,88%
21	23	22,77	34,65%
22	37	36,63	71,29%
23	11	10,89	82,18%
24	11	10,89	93,07%
25	3	2,97	96,04%
26	2	1,98	98,02%
27	0	0,00	98,02%
28	0	0,00	98,02%
29	1	0,99	99,01%
30	0	0,00	99,01%
34	1	0,99	100,00%

Tabulka 14 Věk respondentů

Medián	22
Modus	22
Průměr	22,208
Směrodatná odchylka	1,946

Tabulka 15 Charakteristiky souboru z hlediska věku

Jak je patrné z uvedených dat v tabulkách 12-15, vzorek byl z větší části tvořen ženami (57,4%), většina respondentů (92,1%) v době sběru dat neměla dokončené vysokoškolské studium. Co se týká věku, nejpočetněji zastoupeni byli jedinci ve věku 22 let.

9. Výsledky

9.1 Testování normality

Pro výběr statistických metod určených k analýze získaných dat je zapotřebí znát charakteristiky získaných dat. Mezi určující patří například otázka, zda data vykazují normální rozdělení. K tomuto účelu je (v případě malého až středního rozsahu dat) nejčastěji užívaným statistickým testem Shapiro-Wilkův test normality.

Škála	Shapiro-Wilkův test normality		
	Statistika	Stupně volnosti	Významnost
NEO-PI-R Neuroticismus	,981	101	,166
NEO-PI-R Extraverze	,977	101	,079
NEO-PI-R Otevřenost vůči zkušenosti	,979	101	,110
NEO-PI-R Přívětivost	,986	101	,391
NEO-PI-R Svědomitost	,981	101	,147
GPOP Extraverze	,950	101	,001
GPOP Introverze	,857	101	,000
GPOP Smysly	,981	101	,156
GPOP Intuice	,918	101	,000
GPOP Myšlení	,948	101	,001
GPOP Cítění	,959	101	,003
GPOP Orientace na rozhodování	,974	101	,044
GPOP Orientace na vnímání	,966	101	,010
GPOP Napětí	,874	101	,000
GPOP Uvolnění	,985	101	,303

Tabulka 16 Testování normálního rozdělení HS v hlavních škálách dotazníků GPOP a NEO-PI-R

Z uvedené Tabulky 16 je možné odvodit, že normálního rozložení hrubých skóre bylo dosaženo u všech hlavních škál dotazníku NEO-PI-R a na škále Smysly a Uvolnění dotazníku GPOP. Hladina významnosti Shapiro-Wilkova testu je u ostatních škál nižší než požadovaná 0,05, z čehož vyplývá, že se získaná data signifikantně liší od normálního rozdělení. Histogramy ukazující distribuci HS jsou přiloženy v Příloze B.

Podobné výsledky byly shledány i autory dotazníku GPOP u standardizačního souboru. Jelikož i ve standardizačním souboru distribuce HS v některých škálách není normální, je třeba na tento fakt brát zřetel při interpretaci výsledků i pro výpočet norem.

9.2 Mnohorysová-mnohometodová matice

Záměrem této práce je přinést důkazy o konstruktové validitě metody GPOP. Jedním z možných způsobů prokázání konstruktové validity je vytvoření a analýza mnohorysové-mnohometodové matice (MTMM, v angl. originále multitrait-multimethod matrix). Základní myšlenka vychází z jednoduché úvahy, že dvě validní míry stejného rysu by měly spolu vysoce korelovat. Pokud tomu tak je, vykazuje metoda konvergentní validitu. Pro dokázání diskriminační validity by korelace naopak neměla být vysoká mezi zkoumaným rysem a k němu rysem irelevantním.

Jak uvádí Dumenci (2000), neexistuje však žádný univerzálně uznávaný formální test pro konstruktovou validitu. Nejen Sawilowsky (2002) ve své stati píše, že jedním z nejhojněji užívaných nástrojů při prokazování konstruktové validity je MTMM matice, kterou pospali Campbell a Fiske (1959). Způsob, jakým jde otázku konstruktové validity posoudit, spočívá v provedení studie založené na administraci alespoň dvou testů, které podle předpokladů měří různé zkoumané rysy stejné skupině respondentů. Z výsledků měření se vypočítají vzájemné korelace a uspořádají se do MTMM matice, v jejíž hlavní diagonále jsou uvedeny indexy reliability jednotlivých metod a ve zbytku tabulky vzájemné korelace všech skóre rysů (měřených stejnou nebo jinou metodou).

Každý rys je měřen minimálně dvěma metodami, každá buňka obsahuje jeden korelační koeficient pro určitou dvojici rysů měřených konkrétními metodami. Matice je symetrická podle hlavní diagonály. V krátkých diagonálách buněk jsou obsaženy korelační koeficienty, které slouží k posouzení souběžné validity příslušného rysu z dané dvojice metod. V ostatních buňkách jsou korelační koeficienty sloužící k posouzení diskriminační validity. Tyto lze rozdělit dle Campbella a Fiskeho (1959) na heterorysové-monometodové trojúhelníky (korelace různých rysů měřených stejnými metodami) a heterorysové-heterometodové trojúhelníky (korelace různých rysů měřených různými metodami).

Důkazem souběžné validity je to, pokud hodnoty v diagonálách validity jsou statisticky významně odlišné od nuly a dost vysoké, aby podpořily zájem o další výzkum. Důkaz

diskriminační validity spočívá v tom, že hodnoty v diagonále validity jsou podstatně vyšší než hodnoty v sousedních trojúhelnících (Urbánek et al., 2011; Dumenci, 2000). Diskriminační validita vypovídá o faktu, kdy korelace mezi metodami měřící odlišný konstrukt není vysoká. Pokud tedy máme dva či více konstruktů měřených více metodami, pak očekáváme, že korelace mezi těmito konstrukty budou nízké, což je také důkazem diskriminační validity (Trochim, 2006).

Od uveřejnění MTMM matice v roce 1959 se objevily různé návrhy řešení. Původní návrhy vycházely dle Dumenciho (2000) z explorativní faktorové analýzy, kterou popsal Jackson. Tento přístup byl záhy kritizován a objevily se další možnosti – např. neparametrická analogie k ANOVě autorů Hubera a Bakera. V současné době se přístup MTMM provádí také pomocí konfirmatorní faktorové analýzy (CFA) a modelování pomocí strukturálních rovnic. *„Základní myšlenkou analýzy MTMM matice pomocí strukturálního modelu je v podstatě použití dvou vzájemně „ortogonálních“ (nezávislých, tzn. nekorelovaných) faktorových struktur – jedna je tvořena faktory rysů a druhá faktory metod“* (Urbánek, 2000, p. 177). Nicméně provedení CFA vyžaduje speciální software a Urbánek (2000) také upozorňuje, že k jejímu provedení je zapotřebí více než 1000 osob. Interpretace MTMM matice je tak dle Sawilowského (2002) vlastně ve své podstatě odkázána na subjektivní závěry výzkumníka, jelikož otázka odpovídající statistické analýzy nemá prozatím žádnou konsenzuální odpověď.

Pro zodpovězení otázky, zda existuje vztah mezi dotazníkem GPOP a zvoleným kritériem, tedy dotazníkem NEO-PI-R, jsem se na základě výše zmíněných faktů rozhodla vytvořit MTMM matici a použít v ní Spearmanův pořadový korelační koeficient pro zjištění korelací a dále statisticky testovat hypotézy o shodnosti těchto korelačních koeficientů.

Hendl (2004) doporučuje využít Spearmanova korelačního koeficientu v případě, že chceme určit sílu vztahu dvou proměnných v situaci, kdy nemůžeme předpokládat linearitu očekávaného vztahu nebo normální rozdělení korelovaných proměnných. Výběrový (a v případě GPOP ani standardizační) soubor nevykazuje normální rozdělení na všech škálách, proto je vhodné použít Spearmanova korelačního koeficientu pořadí. Korelační koeficienty jsou uvedeny v následujících tabulkách (Tabulka 17 a 18). V tabulce jsou barevně zvýrazněné koeficienty pro diskriminační a konvergentní validitu. Zeleně jsou zvýrazněny buňky, v nichž se ukazují koeficienty významné pro určení konvergentní validity, žlutě jsou vybarvené buňky ukazující na diskriminační validitu. V diagonále jsou pak uvedeny koeficienty reliability jednotlivých škál.

		NEO-PI-R Neuroticismus	NEO-PI-R Extraverze	NEO-PI-R Otevřenost vůči zkušenosti	NEO-PI-R Přívětivost	NEO-PI-R Svědomitost	GPOP Napětí	GPOP Extraverze	GPOP Smysly
Spearmanův rho	NEO-PI-R Neuroticismus	0,91							
	NEO-PI-R Extraverze	-,307**	0,88						
	NEO-PI-R Otevřenost vůči zkušenosti	0,143	,331**	0,89					
	NEO-PI-R Přívětivost	-0,058	-0,121	,229*	0,88				
	NEO-PI-R Svědomitost	-,205*	-0,118	-,218*	-0,073	0,91			
	GPOP Napětí	,671**	-,415**	0,123	-0,047	0,077	0,818		
	GPOP Extraverze	-,234*	,875**	,231*	-0,164	-0,131	-,406**	0,904	
	GPOP Smysly	0,113	-,356**	-,601**	-0,172	,329**	0,108	-,351**	0,826
	GPOP Myšlení	-0,121	0,073	-,259**	-,543**	,242*	-0,005	0,1	,263**
	GPOP Orientace na rozhodování	-0,005	-0,156	-,327**	-0,181	,760**	0,159	-0,154	,502**
	GPOP Uvolnění	-,671**	,550**	-0,02	0,056	-0,048	-,832**	,531**	-0,117
	GPOP Introverze	,275**	-,825**	-,218*	0,123	,206*	,487**	-,886**	,440**
	GPOP Intuice	-0,146	,491**	,594**	-0,035	-0,103	-0,058	,484**	-,712**
	GPOP Cítění	,271**	0,054	,416**	,429**	-0,186	,212*	0,097	-0,137
	GPOP Orientace na vnímání	0,098	,302**	,383**	0,1	-,607**	0,02	,280**	-,363**

**Korelace je významná na hladině 0,01 (2-stranná).

*Korelace je významná na hladině 0,05 (2-stranná).

Tabulka 17 MTMM matice 1. část, Spearmanovy korelační koeficienty mezi škálami GPOP a NEO-PI-R

		GPOP Myšlení	GPOP Orientace na rozhodování	GPOP Uvolnění	GPOP Introverze	GPOP Intuice	GPOP Cítění	GPOP Orientace na vnímání
Spearmanův rho	NEO-PI-R Neuroticismus							
	NEO-PI-R Extraverze							
	NEO-PI-R Otevřenost vůči zkušenosti							
	NEO-PI-R Přívětivost							
	NEO-PI-R Svědomitost							
	GPOP Napětí							
	GPOP Extraverze							
	GPOP Smysly							
	GPOP Myšlení	0,799						
	GPOP Orientace na rozhodování	,294**	0,824					
	GPOP Uvolnění	0,108	-0,111	0,86				
	GPOP Introverze	0,012	,264**	-,524**	0,877			
	GPOP Intuice	0,092	-,256**	,247*	-,450**	0,855		
	GPOP Cítění	-,576**	-0,151	-0,133	0,051	0,159	0,83	
	GPOP Orientace na vnímání	0,033	-,724**	0,142	-0,184	,420**	,218*	0,817

** Korelace je významná na hladině 0,01 (2-stranná)

* Korelace je významná na hladině 0,05 (2-stranná).

Tabulka 18 MTMM matice 2. část, Spearmanovy korelační koeficienty mezi škálami GPOP a NEO-PI-R

Výsledky ukazují nejsilnější pozitivní korelaci mezi skóry Extraverze v NEO-PI-R a GPOP ($r = 0,875$), která je signifikantní na hladině významnosti $p < 0,01$, obdobně ukazují i silnou negativní korelaci mezi škálou Extraverze v inventáři NEO-PI-R a Introverze ve škále GPOP ($r = -0,825$, $p < 0,01$). Svědomitost z NEO-PI-R silně koreluje s Orientací na rozhodování ($r = 0,760$, $p < 0,01$) a s Orientací na vnímání ($r = -0,607$, $p < 0,01$). Další v pořadí dle síly korelace je vztah mezi Neuroticismem a Napětím ($r = 0,671$, $p < 0,01$) a Uvolněním ($r = -0,671$, $p < 0,01$). Škála Otevřenost vůči zkušenosti koreluje se škálou Smysly ($r = -0,601$, $p < 0,01$) a Intuicí ($r = 0,593$, $p < 0,01$). Poslední z hlavních škál Přívětivost koreluje s Myšlením ($r = -0,543$, $p < 0,01$) a Cítěním ($r = 0,423$, $p < 0,01$).

Na základě výše zmíněných údajů tedy přijímám hypotézy 1-5. Uvedené korelace mezi škálami odpovídají vztahu mezi škálami dotazníku GPOP a inventáře NEO-PI-R vycházejícího z pětifaktorové teorie osobnosti, jak předpokládal autor původní verze dotazníku J. Golden (1999).

Kromě těchto korelací, které lze označit za silné (mimo Přívětivost a Cítění), však z tabulky vyplývají i další souvislosti. Silnou korelaci vykazuje škála NEO-PI-R Extraverze a Uvolnění v GPOP ($r = 0,550$, $p < 0,01$). Středně silné korelace se dále projevíly mezi škálou Extraverze v NEO-PI-R a několika škálami GPOP, jimiž jsou Napětí ($r = -0,415$, $p < 0,01$), Intuice ($r = 0,491$, $p < 0,01$), Smysly ($r = -0,356$, $p < 0,01$) a Orientace na vnímání ($r = 0,302$, $p < 0,01$). Otevřenost vůči zkušenosti z dotazníku NEO-PI-R koreluje se škálou Cítění ($r = 0,416$, $p < 0,01$), Orientace na vnímání ($r = 0,383$, $p < 0,01$) a Orientace na rozhodování ($r = -0,327$, $p < 0,01$). Škála z NEO-PI-R Svědomitost vykazuje středně silnou korelaci se škálou Smysly ($r = 0,329$, $p < 0,01$).

Vzhledem k faktu, že obě psychodiagnostické metody jsou konstruovány tak, že poskytují i výsledky na úrovni subškál hlavních či globálních škál, je možné se zaměřit i na korelace subškál a sledovat jejich vzájemný vztah. Podrobnější analýza korelací subškál může pomoci odhalit povahu vztahů mezi hlavními škálami v obou metodách. V následujících tabulkách jsou zobrazeny korelační koeficienty subškál těch hlavních či globálních škál, které vykazovaly středně silnou až silnou korelaci.

		NEO-PI-R						
		Úzkost	Hněvivost- hostilita	Depresivnost	Rozpačitost	Impulzivnost	Zranitelnost	Neuroticismus
GPOP	Te Skepticismus	,479**	,311**	,396**	,444**	-0,135	,196*	,397**
	Te Nejistota	,678**	,594**	,565**	,538**	0,004	,454**	,653**
	Te Opatrnost	,463**	,444**	,380**	,562**	-0,05	,352**	,494**
	Te Negativní naladění	,459**	,392**	,357**	,387**	-0,072	,323**	,434**
	Te Pesimismus	,252*	0,167	,229*	,341**	-0,062	0,029	,223*
	Te Napětí	,691**	,581**	,574**	,651**	-0,054	,468**	,671**
	C Důvěřivost	-,623**	-,480**	-,528**	-,514**	0,095	-,397**	-,553**
	C Vyrovnanost	-,628**	-,452**	-,447**	-,371**	0,061	-,332**	-,501**
	C Smělost	-,515**	-,374**	-,299**	-,563**	0,191	-,348**	-,447**
	C Pozitivní naladění	-,534**	-,433**	-,417**	-,473**	0,124	-,435**	-,494**
	C Optimismus	-,589**	-,317**	-,438**	-,565**	-0,01	-,378**	-,519**
	C Uvolnění	-,750**	-,554**	-,579**	-,661**	0,099	-,507**	-,671**

** Korelace je významná na hladině 0,01 (2-stranná); * Korelace je významná na hladině 0,05 (2-stranná).

Tabulka 19 Korelace subškál dimenze Napětí-Uvolnění (GPOP) a škály Neuroticismus (NEO-PI-R)

Subškála Nejistota ze škály Napětí (GPOP) silně koreluje s Neuroticismem (NEO-PI-R), ostatní subškály kromě Pesimismu vykazují středně silnou korelaci. Subškály Uvolnění, které silně korelují se škálou Neuroticismu, jsou Důvěřivost, Vyrovnanost a Optimismus. Subškála Impulzivnost z hlavní škály Neuroticismus dimenzí Napětí-Uvolnění vykazuje velmi slabou korelaci, což je v rozporu s trendem ostatních škál. Impulzivita je dle pojetí GPOP zahrnuta ve škále Orientace na vnímání. Konkrétní hodnoty korelací jsou uvedeny v Tabulce 19.

		NEO-PI-R						
		Vřelost	Družnost	Asertivita	Aktivnost	Vyhledávání vzrušení	Pozitivní emoce	Extraverze
GPOP	E Energičnost	,552**	,691**	,717**	,507**	,525**	,476**	,794**
	E Orientace na společnost	,510**	,813**	,503**	,422**	,597**	,424**	,767**
	E Družnost	,588**	,651**	,611**	,439**	,493**	,529**	,742**
	E Podnikavost	,592**	,632**	,636**	,479**	,471**	,428**	,725**
	E Spontánnost	,461**	,624**	,615**	,378**	,539**	,409**	,705**
	E Extraverze	,635**	,821**	,697**	,513**	,609**	,532**	,875**
	I Poklidnost	-,383**	-,584**	-,566**	-,457**	-,546**	-,306**	-,655**
	I Orientace na soukromí	-,428**	-,734**	-,463**	-,349**	-,532**	-,306**	-,663**
	I Rezervovanost	-,416**	-,607**	-,526**	-,409**	-,530**	-,417**	-,678**
	I Zdrženlivost	-,475**	-,546**	-,496**	-,388**	-,454**	-,367**	-,629**
	I Uváživost	-,318**	-,478**	-,650**	-,379**	-,380**	-,253*	-,563**
	I Introverze	-,517**	-,770**	-,685**	-,511**	-,598**	-,463**	-,825**

** Korelace je významná na hladině 0,01 (2-stranná); * Korelace je významná na hladině 0,05 (2-stranná).

Tabulka 20 Korelace subškál dimenze Extraverze-Introverze (GPOP) a škály Extraverze (NEO-PI-R)

Co se týká korelací mezi dimenzí Extraverze-Introverze (GPOP) a škálou Extraverze (NEO-PI-R), všechny subškály vykazují silnou korelaci, což také odpovídá předpokládaným vztahům. Výjimku tvoří středně silná korelace škály Introverze a subškály Pozitivní emoce (NEO-PI-R). Opět pro přesné hodnoty korelačních koeficientů odkazují k Tabulce 20.

		NEO-PI-R						
		Fantazie	Estetické prožívání	Prožívání	Novátorské činnosti	Ideje	Hodnoty	Otevřenost vůči zkušenosti
GPOP	S Praktičnost	-,351**	-,405**	-,206*	-,540**	-,279**	-,374**	-,505**
	S Konkrétnost	-,515**	-,431**	-,255*	-0,189	-,466**	-,362**	-,543**
	S Realističnost	-,466**	-,456**	-,295**	-,357**	-,409**	-,323**	-,551**
	S Odměny konkrétní	-,207*	-0,148	-0,104	-0,169	-0,059	-0,113	-0,193
	S Stabilita	-0,089	-0,183	-0,009	-,447**	-0,071	-0,066	-,199*
	S Smysly	-,472**	-,498**	-,263**	-,493**	-,415**	-,390**	-,601**
	N Inovátorství	,261**	,319**	0,16	,491**	,303**	,259**	,429**
	N Abstraktnost	,583**	,446**	,275**	,340**	,548**	,360**	,616**
	N Imaginativnost	,460**	,414**	,318**	,332**	,433**	,478**	,588**
	N Odměny abstraktní	0,086	0,103	0,13	,235*	,311**	0,161	,230*
	N Změna	0,143	,249*	0,159	,481**	0,195	0,121	,320**
	N Intuice	,408**	,407**	,279**	,518**	,455**	,408**	,594**

** Korelace je významná na hladině 0,01 (2-stranná); * Korelace je významná na hladině 0,05 (2-stranná).

Tabulka 21 Korelace subškál dimenze Smysly-Intuice (GPOP) a škály Otevřenost vůči zkušenosti (NEO-PI-R)

Otevřenost vůči zkušenosti (NEO-PI-R) koreluje s dimenzí Smysly-Intuice (GPOP). Konkrétní korelační koeficienty jsou uvedeny v Tabulce 21. V GPOP subškály Intuice, které silně korelují, jsou Abstraktnost, Imaginativnost, středně silná korelace se ukazuje u subškály Inovátorství. Ze subškál globální škály Smysly silně negativně koreluje Praktičnost, Konkrétnost a Realističnost. Z pohledu NEO-PI-R pak subškála Novátorské činnosti silně koreluje s Intuicí, středně silná korelace mezi škálou Smysly a Intuice se objevuje u subškály Fantazie, Estetické prožívání, Ideje a Hodnoty. Obecnému trendu mezi těmito hlavními škálami se vymykají subškály v GPOP Stabilita a Odměny konkrétní i abstraktní, v NEO-PI-R subškála Prožívání.

		NEO-PI-R						
		Důvěra	Upřímnost	Altruismus	Poddajnost	Skromnost	Jemnocit	Prívětivost
GPOP	T Distancovanost	-,274**	-0,133	-,439**	-0,159	-0,108	-,362**	-,337**
	T Objektivita	-,281**	-0,138	-,354**	-,229*	-0,163	-,408**	-,343**
	T Autonomie	-0,145	-,215*	-,303**	-,197*	-,297**	-,357**	-,351**
	T Vůdcovství	-0,085	-,201*	-,320**	-,282**	-,321**	-,302**	-,346**
	T Kritičnost	-,359**	-0,136	-,315**	-,462**	-,225*	-,329**	-,438**
	T Myšlení	-,360**	-,250*	-,511**	-,387**	-,317**	-,535**	-,543**
	F Empatie	0,164	0,173	,379**	0,024	0,145	,364**	,266**
	F Subjektivita	0,088	0,098	,408**	0,081	0,189	,302**	,241*
	F Autenticita	0,074	0,166	0,181	0,123	0,133	,223*	0,193
	F Adaptabilita	0,07	0,135	,326**	,232*	,340**	,295**	,324**
	F Akceptace	,433**	,286**	,418**	,520**	,267**	,369**	,536**
	F Cítění	,227*	,208*	,519**	,224*	,292**	,502**	,429**

** Korelace je významná na hladině 0,01 (2-stranná); * Korelace je významná na hladině 0,05 (2-stranná).

Tabulka 22 Korelace subškál dimenze Myšlení-Cítění (GPOP) a škály Prívětivost (NEO-PI-R)

Škála Prívětivosti (NEO-PI-R) negativně koreluje s Myšlením a pozitivně s Cítěním (GPOP). Co se týká subškál, pak nejvýrazněji s Prívětivostí ze škály Cítění koreluje subškála Akceptace, středně silně Adaptabilita, ostatní subškály korelují jen slabě. Subškály tvořící škálu Myšlení pak všechny vykazují středně silnou negativní korelaci s Prívětivostí. Z pohledu subškál v NEO-PI-R mají vliv především Jemnocit, Altruismus, méně výrazně pak Poddajnost a Důvěra. Korelační koeficienty jsou opět vypsány v tabulce (Tabulka 22).

		NEO-PI-R						
		Způsobilost	Pořádkumilovnost	Zodpovědnost	Cílevědomost	Disciplinovanost	Rozvážnost	Svědomitost
GPOP	J Zaměření na cíl	,341**	,438**	,329**	,376**	,264**	,404**	,500**
	J Strukturovanost	,532**	,591**	,425**	,413**	,450**	,620**	,729**
	J Spolehlivost	,264**	,677**	,553**	,416**	,586**	,400**	,702**
	J Smysl pro detail	0,072	,277**	,228*	0,147	0,029	,247*	,273**
	J Stálost	0,068	,299**	,261**	0,181	0,171	,323**	,320**
	J Or. na rozhodování	,421**	,670**	,532**	,466**	,451**	,598**	,760**
	P Zaměření na proces	-,310**	-,430**	-0,171	-,292**	-0,173	-,454**	-,436**
	P Impulzivita	-,419**	-,420**	-,356**	-,239*	-,300**	-,590**	-,573**
	P Uvolněnost	-0,19	-,537**	-,374**	-,302**	-,483**	-,405**	-,559**
	P Smysl pro celek	0,063	-0,103	-0,144	0,059	0,073	-,211*	-0,119
	P Otevřenost příležitostem	-0,01	0,027	0,001	0,014	-0,072	-0,174	-0,07
	P Or. na vnímání	-,367**	-,535**	-,349**	-,311**	-,339**	-,565**	-,607**

** Korelace je významná na hladině 0,01 (2-stranná); * Korelace je významná na hladině 0,05 (2-stranná).

Tabulka 23 Korelace subškál dimenze Orientace na rozhodování – Orientace na vnímání (GPOP) a škály Svědomitost (NEO-PI-R)

Jak již bylo konstatováno na předchozích stránkách, dimenze Orientace na vnímání – Orientace na rozhodování (GPOP) koreluje se škálou Svědomitost z NEO-PI-R (viz Tabulka 23). Tyto vzájemné korelace jsou u škály Orientace na rozhodování nejsilnější u subškál Strukturovanost, Spolehlivost a Zaměření na cíl, ze subškály inventáře NEO-PI-R pak Pořádkumilovnost, Rozvážnost a Zodpovědnost. Co se týká škály Orientace na vnímání, subškály Impulzivita, Uvolněnost a Zaměření na proces negativně korelují se Svědomitostí. Silná negativní korelace s globální škálou Orientace na vnímání se ukázala u Rozvážnosti a Pořádkumilovnosti v NEO-PI-R, ostatní vykazují středně silnou korelaci. Ze zaznamenaného trendu se vymykají subškály Smysl pro celek a Otevřenost příležitostem, u nichž se korelační koeficienty blíží 0.

Kromě výše zmíněných korelací hlavních škál, které byly na základě tvrzení autorů metody GPOP očekávatelné, se objevily i neočekávané a silné korelace. Globální škála Uvolnění (GPOP) vykazuje silnou korelaci ($r = 0,550$, $p < 0,01$) s Extraverzí (NEO-PI-R), to je způsobeno především silnou korelací subškál Smělost, středně silnou korelací subškál Pozitivní naladění, Důvěřivost, Optimismus. Napětí (GPOP) koreluje s Extraverzí (NEO-PI-

R) na těchto subškálách: Skepticismus, Opatrnost a Negativní naladění. Konkrétní korelační koeficienty je možné nalézt v Tabulce 24.

		NEO-PI-R						
		Vřelost	Družnost	Asertivita	Aktivnost	Vyhledávání vzrušení	Pozitivní emoce	Extraverze
GPOP	Te skepticismus	-,284**	-,338**	-,329**	-0,154	-,254*	-,450**	-,424**
	Te nejistota	-0,097	-0,174	-,199*	-0,043	-0,174	-,344**	-,245*
	Te opatrnost	-,250*	-,319**	-,359**	-0,097	-,295**	-,322**	-,378**
	Te negativní naladění	-,201*	-0,167	-,252*	-0,173	-,213*	-,350**	-,320**
	Te pesimismus	-0,168	-0,158	-0,17	-0,138	-0,109	-,277**	-,237*
	Te Napětí	-,221*	-,304**	-,363**	-0,146	-,297**	-,429**	-,415**
	C důvěřivost	,255**	,295**	,441**	,230*	,313**	,539**	,477**
	C vyrovnanost	0,177	0,175	0,188	-0,028	,210*	,364**	,256**
	C smělost	,329**	,359**	,456**	,313**	,339**	,475**	,517**
	C pozitivní naladění	,368**	,323**	,345**	,360**	,279**	,455**	,486**
	C optimismus	,233*	,296**	,475**	,236*	,312**	,373**	,440**
	C uvolnění	,351**	,354**	,504**	,292**	,346**	,564**	,550**

** Korelace je významná na hladině 0,01 (2-stranná); * Korelace je významná na hladině 0,05 (2-stranná).

Tabulka 24 Korelace subškál dimenze Napětí-Uvolnění (GPOP) a škály Extraverze (NEO-PI-R)

Ve snaze odhalit statistickým postupem důkaz o konvergentní a divergentní validitě byl proveden statistický test rozdílu dvou korelačních koeficientů (v případě závislých výběrů). Jinými slovy, byl proveden test zkoumající platnost nulové hypotézy H_0 , že dvě vzájemně závislé korelace jsou v populaci identické podle vzorce:

$$z = \frac{\sqrt{n} \times (r_{xy} - r_{xz})}{\sqrt{(1 - r_{xy}^2)^2 + (1 - r_{xz}^2)^2 - 2r_{yz}^3 - (2r_{yz} - r_{xy} \times r_{xz}) \times 1(1 - r_{xy}^2 - r_{xz}^2 - r_{yz}^2)}}$$

H_0 : populační korelace proměnných (X, Y) odpovídá populační korelaci proměnných (X, Z) .

H_A : populační korelace proměnných (X, Y) neodpovídá populační korelaci proměnných (X, Z) .

Vzhledem k faktu, že hypotéz vyplývajících z výše uvedené výzkumné otázky je několik desítek, jsem toho názoru, že bude dostatečné formulovat hypotézy pouze na příkladu korelace škály Napětí, Neuroticismu a Extraverze.

Uvedu-li příklad týkající se korelace mezi Napětím v GPOP a Neuroticismem v NEO-PI-R a korelace mezi škálou Napětí (GPOP) a Extraverzí (NEO-PI-R), formulace hypotéz by byla takováto:

H_{06a} : Korelační koeficient škály Napětí v GPOP a Neuroticismu v NEO-PI-R odpovídá korelačnímu koeficientu škály Napětí v GPOP a Extraverze v NEO-PI-R.

H_{A6a} : Korelační koeficient škály Napětí v GPOP a Neuroticismu v NEO-PI-R odpovídá korelačnímu koeficientu škály Napětí v GPOP a Extraverze v NEO-PI-R.

Výsledky testování těchto hypotéz jsou uvedeny v následující tabulce (Tabulka 25).

Hypo- téza	Proměnná X škály dotazníku GPOP	Proměnná Y škály inventáře NEO-PI-R	Proměnná Z škály inventáře NEO-PI-R	rho mezi X a Y	rho mezi X a Z	rho mezi Y a Z	z hodnot a
H_{06a}	Te Napětí	Neuroticismus	Extraverze	,671	-,415	-,307	10,220
H_{06b}	Te Napětí	Neuroticismus	Otevřenost	,671	,123	,143	5,114
H_{06c}	Te Napětí	Neuroticismus	Přívětivost	,671	-,047	-,058	6,220
H_{06d}	Te Napětí	Neuroticismus	Svědomitost	,671	,077	-,205	4,810
H_{07a}	E Extraverze	Extraverze	Neuroticismus	,875	-,234	-,307	10,922
H_{07b}	E Extraverze	Extraverze	Otevřenost	,875	,231	,331	7,038
H_{07c}	E Extraverze	Extraverze	Přívětivost	,875	-,164	-,121	10,315
H_{07d}	E Extraverze	Extraverze	Svědomitost	,875	-,131	-,118	9,875
H_{08a}	S Smysly	Otevřenost	Neuroticismus	-,601	,113	,143	-6,660
H_{08b}	S Smysly	Otevřenost	Extraverze	-,601	-,356	,331	-2,570
H_{08c}	S Smysly	Otevřenost	Přívětivost	-,601	-,172	,229	-4,057
H_{08d}	S Smysly	Otevřenost	Svědomitost	-,601	,329	-,218	-8,077
H_{09a}	T Myšlení	Přívětivost	Neuroticismus	-,543	-,121	-,058	-3,359
H_{09b}	T Myšlení	Přívětivost	Extraverze	-,543	,073	-,121	-4,848
H_{09c}	T Myšlení	Přívětivost	Otevřenost	-,543	-,259	,229	-2,653
H_{09d}	T Myšlení	Přívětivost	Svědomitost	-,543	,242	-,073	-6,681
H_{010a}	J Or. na rozhodování	Svědomitost	Neuroticismus	,76	-,005	-,205	6,618
H_{010b}	J Or. na rozhodování	Svědomitost	Extraverze	,76	-,156	-,118	8,482
H_{010c}	J Or. na rozhodování	Svědomitost	Otevřenost	,76	-,327	-,218	10,676
H_{010d}	J Or. na rozhodování	Svědomitost	Přívětivost	,76	-,181	-,073	8,947
H_{011a}	C uvolnění	Neuroticismus	Extraverze	-,671	,55	-,307	-
H_{011b}	C uvolnění	Neuroticismus	Otevřenost	-,671	-,020	,143	-6,097
H_{011c}	C uvolnění	Neuroticismus	Přívětivost	-,671	,056	-,058	-6,310
H_{011d}	C uvolnění	Neuroticismus	Svědomitost	-,671	-,048	-,205	-5,047
H_{012a}	I Introverze	Extraverze	Neuroticismus	-,825	,275	-,307	-
H_{012b}	I Introverze	Extraverze	Otevřenost	-,825	-,218	,331	-6,584
H_{012c}	I Introverze	Extraverze	Přívětivost	-,825	,123	-,121	-9,023
H_{012d}	I Introverze	Extraverze	Svědomitost	-,825	,206	-,118	-
H_{013a}	N Intuice	Otevřenost	Neuroticismus	,594	-,146	,143	6,945
H_{013b}	N Intuice	Otevřenost	Extraverze	,594	,491	,331	1,148
H_{013c}	N Intuice	Otevřenost	Přívětivost	,594	-,035	,229	6,004
H_{013d}	N Intuice	Otevřenost	Svědomitost	,594	-,103	-,218	5,470
H_{014a}	F Cítění	Přívětivost	Neuroticismus	,429	,271	-,058	1,219
H_{014b}	F Cítění	Přívětivost	Extraverze	,429	,054	-,121	2,756
H_{014c}	F Cítění	Přívětivost	Otevřenost	,429	,416	,229	0,121
H_{014d}	F Cítění	Přívětivost	Svědomitost	,429	-,186	-,073	4,810
H_{015a}	P Or. na vnímání	Svědomitost	Neuroticismus	-,607	,098	-,205	-5,601
H_{015b}	P Or. na vnímání	Svědomitost	Extraverze	-,607	,302	-,118	-8,152
H_{015c}	P Or. na vnímání	Svědomitost	Otevřenost	-,607	,383	-,218	-8,947
H_{015d}	P Or. na vnímání	Svědomitost	Přívětivost	-,607	,100	-,073	-5,936

Tabulka 25 Testování hypotéz o shodnosti populačních korelací

Na základě uvedených výsledných z-hodnot (Tabulka 25) tedy zamítám nulové hypotézy o shodnosti korelačních koeficientů u 37 ze 40 testovaných případů. Výjimku tvoří z uvedených 40 testovaných hypotéz 3 příklady (H_{013b} , H_{014a} a H_{014c}), u nichž z-skór nepřesáhl kritickou hodnotu 1,96 a přijímám tedy H_0 . V Tabulce 24 jsou označeny červeně. V případě korelace škály Cítění (GPOP) se škálou Přívětivosti (NEO-PI-R) a škálou Neuroticismus (NEO-PI-R) přijímám nulovou hypotézu o shodnosti korelačních koeficientů. Stejně tak v případě korelace škály Cítění (GPOP) se škálou Přívětivosti (NEO-PI-R) a škálou Otevřenost vůči zkušenosti (NEO-PI-R) přijímám nulovou hypotézu. Také u korelace mezi škálou Intuice (GPOP) a Otevřenost vůči zkušenosti (NEO-PI-R) a škálou Extraverze (NEO-PI-R) přijímám nulovou hypotézu o shodnosti populační korelace.

Jak z MTMM matice tak z výsledků testování hypotézy o významnosti rozdílu mezi korelačními koeficienty vyplývá mírně překvapivý vztah mezi dimenzí Smysly-Intuice (GPOP) a hlavní škálou Extraverze (NEO-PI-R). Extraverze (NEO-PI-R) vykazuje středně silnou korelaci se škálou Intuice ($r = 0,491$) a taktéž Smysly ($r = -0,356$) na hladině významnosti $p < 0,01$. Korelační koeficienty jsou zobrazeny v Tabulce 26.

		NEO-PI-R						
		Vřelost	Družnost	Asertivita	Aktivnost	Vyhledávání vzrušení	Pozitivní emoce	Extraverze
GPOP	S Praktičnost	-,305**	-,321**	-,364**	-,381**	-,288**	-,214*	-,421**
	S Konkrétnost	-0,031	0,06	0,069	-0,094	0,022	0,024	0,02
	S Realističnost	-0,144	-0,125	-0,176	-,267**	-0,115	-0,089	-,209*
	S Odměny konkrétní	-0,106	-0,123	-0,113	-,269**	-0,177	-0,121	-,212*
	S Stabilita	-,351**	-,446**	-,483**	-,434**	-,495**	-,266**	-,560**
	S Smysly	-,259**	-,252*	-,292**	-,362**	-,257**	-,0169	-,356**
	N Inovátorství	,293**	,288**	,466**	,423**	,261**	0,192	,428**
	N Abstraktnost	0,07	0,033	0,048	0,153	0,035	-0,017	0,059
	N Imaginativnost	0,175	0,179	,317**	,397**	0,09	,199*	,303**
	N Odměny abstraktní	0,194	0,192	,355**	,341**	,256**	0,137	,335**
	N Změna	,438**	,491**	,572**	,513**	,471**	,269**	,623**
	N Intuice	,339**	,343**	,473**	,529**	,293**	,212*	,491**

** Korelace je významná na hladině 0,01 (2-stranná); * Korelace je významná na hladině 0,05 (2-stranná).

Tabulka 26 Korelace subškál dimenze Smysly-Intuice (GPOP) a škály Extraverze (NEO-PI-R)

Subškály Intuice korelující s Extraverzí jsou především Změna ($r = 0,623$) a dále středně silně korelují subškály Inovátorství, Imaginativnost a Odměny abstraktní. S Intuicí silně koreluje subškála Aktivnost, Asertivita, Družnost i Vřelost. Ze škály Smysly jsou

v silném vztahu s Extraverzí v NEO-PI-R subškála Stabilita, středně silný vztah nabývá subškála Praktičnost.

Podíváme-li se na vztah Cítění a Otevřenost vůči zkušenosti, který autoři GPOP nepředvídali, můžeme si v korelační matici všimnout, že je tento vztah sycen souvislostí mezi subškálami Empatie a Subjektivita v GPOP s Prožíváním, Estetickým prožíváním a Fantazií v NEO-PI-R (viz Tabulka 27).

		NEO-PI-R						
		Fantazie	Estetické prožívání	Prožívání	Novátorské činnosti	Ideje	Hodnoty	Otevřenost vůči zkušenosti
GPOP	F Empatie	,431**	,374**	,680**	0,103	,233*	,233*	,504**
	F Subjektivita	,328**	,330**	,385**	0,037	0,149	0,166	,346**
	F Autenticita	0,156	,260**	,215*	0,069	0,11	,288**	,229*
	F Adaptabilita	-0,067	-0,073	0,042	-0,068	-,213*	0,004	-0,07
	F Akceptace	-0,042	0,073	0,032	-0,13	0,079	,222*	0,064
	F Cítění	,340**	,361**	,556**	0,018	0,156	,264**	,416**

** Korelace je významná na hladině 0,01 (2-stranná); * Korelace je významná na hladině 0,05 (2-stranná).

Tabulka 27 Korelace subškál škály Cítění (GPOP) a škály Otevřenost vůči zkušenosti (NEO-PI-R)

Také vztah Cítění (GPOP) a Neuroticismu (NEO-PI-R) nebyl očekáván. Ačkoli je korelační koeficient jen $r = 0,271$, není signifikantně odlišný od korelačního koeficientu mezi škálou Cítění a Přívětivosti (NEO-PI-R). Jak vyplývá z Tabulky 28, za subškály zodpovědné za tuto korelaci můžeme považovat subškálu Empatie (GPOP) a Zranitelnost (NEO-PI-R).

		NEO-PI-R						
		Úzkost	Hněvivost- hostilita	Depresivnost	Rozpačnost	Impulzivnost	Zranitelnost	Neuroticismus
GPOP	F Empatie	,238*	,264**	,270**	0,108	,307**	,318**	,352**
	F Subjektivita	,212*	0,108	0,185	0,112	0,061	,246*	,221*
	F Autenticita	0,075	-0,022	0,104	-0,079	-0,118	0,07	0,01
	F Adaptabilita	0,144	-0,073	0,097	0,148	0,006	,208*	0,12
	F Akceptace	-0,057	-,342**	-0,115	0,031	-0,113	0,035	-0,124
	F Cítění	,234*	0,082	,236*	0,133	0,13	,334**	,271**

** Korelace je významná na hladině 0,01 (2-stranná); * Korelace je významná na hladině 0,05 (2-stranná).

Tabulka 28 Korelace subškál škály Cítění (GPOP) a škály Neuroticismus (NEO-PI-R)

9.3 Srovnání se standardizačním souborem

Dalším záměrem empirické části bylo data porovnat se standardizačním souborem, respektive si odpovědět na otázku, zda se od něj výběrový soubor liší. K tomuto účelu se za určitých předpokladů používá jednovýběrový t-test⁷.

Z výzkumné otázky stanovené v kapitole 7.1 vyplývají následující nulové hypotézy, které budou dále testovány:

- H₀₁₆: Míra skórování na škále Extraverze měřená Dotazníkem typologie osobnosti GPOP je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₁₇: Míra skórování na škále Introverze měřená Dotazníkem typologie osobnosti GPOP je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₁₈: Míra skórování na škále Smysly měřená Dotazníkem typologie osobnosti GPOP je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₁₉: Míra skórování na škále Intuice měřená Dotazníkem typologie osobnosti GPOP je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₂₀: Míra skórování na škále Myšlení měřená Dotazníkem typologie osobnosti GPOP je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₂₁: Míra skórování na škále Cítění měřená Dotazníkem typologie osobnosti GPOP je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₂₂: Míra skórování na škále Orientace na rozhodování měřená Dotazníkem typologie osobnosti GPOP je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₂₃: Míra skórování na škále Orientace na vnímání měřená Dotazníkem typologie osobnosti GPOP je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₂₄: Míra skórování na škále Napětí měřená Dotazníkem typologie osobnosti GPOP je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₂₅: Míra skórování na škále Uvolnění měřená Dotazníkem typologie osobnosti GPOP je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.

⁷ Mezi tyto předpoklady patří i normální rozložení dat, což výběrový soubor nesplňuje, to však u větších souborů, u nichž chceme provádět t-test nevadí, protože výběrový průměr je dle centrální limitní věty náhodná veličina s rozdělením, jenž se blíží normálnímu od $n > 30$, což platí bez ohledu na distribuci jednotlivých hodnot.

- H₀₂₆: Míra skórování na škále Neuroticismus měřená inventářem NEO-PI-R je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₂₇: Míra skórování na škále Extraverze měřená inventářem NEO-PI-R je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₂₈: Míra skórování na škále Otevřenost vůči zkušenosti měřená inventářem NEO-PI-R je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₂₉: Míra skórování na škále Přívětivost měřená inventářem NEO-PI-R je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.
- H₀₃₀: Míra skórování na škále Svědomitost měřená inventářem NEO-PI-R je u výběrového souboru a u standardizačního souboru stejná.

Jednovýběrový t-test byl tedy proveden za účelem odhalení toho, zda hrubé skóry hlavních škál odpovídají skórum na těchto škálách u standardizačního souboru. Tyto průměrné HS jsou pro dotazník GPOP převzaty z tabulky, kterou uvádí Sněhotová (2010, p. 114). Průměrné hodnoty škál inventáře NEO-PI-R jsou převzaty z manuálu k této metodě (Hřebíčková, 2004, p. 78). V Tabulce 29 jsou uvedeny výsledky jednovýběrového t-testu.

GPOP	Průměr HS ve standardizačním souboru	Průměr HS u výběrového souboru	t	stupně volnosti	Významnost (2-stranná)	průměrný rozdíl	95% konfidenční interval	
							nižší	vyšší
Extraverze	26,141	30,23	2,519	100	,013	4,087	,87	7,31
Introverze	14,172	12,10	-1,858	100	,066	-2,072	-4,29	,14
Smysly	19,09	22,78	3,296	100	,001	3,692	1,47	5,91
Intuice	22,975	18,98	-3,700	100	,000	-3,995	-6,14	-1,85
Myšlení	16,994	18,36	1,419	100	,159	1,362	-,54	3,27
Cítění	25,565	22,95	-2,510	100	,014	-2,615	-4,68	-,55
Orientace na rozhodování	29,054	33,34	3,239	100	,002	4,283	1,66	6,91
Orientace na vnímání	24,457	21,56	-2,659	100	,009	-2,893	-5,05	-,73
Napětí	8,53	8,23	-,416	100	,678	-,302	-1,74	1,14
Uvolnění	20,612	22,19	1,591	100	,115	1,576	-,39	3,54

Tabulka 29 Jednovýběrový test - HS škál v GPOP pro srovnání výběrového a standardizačního souboru

Ukázal se statisticky signifikantní rozdíl mezi průměry hrubých skóru výběrového souboru a standardizačního souboru na škálách Extraverze ($p = 0,013$), Smysly ($p = 0,001$),

Intuice ($p < 0,001$), Cítění ($p = 0,014$), Orientace na rozhodování ($p = 0,002$) a Orientace na vnímání ($p = 0,09$). **Uzavírám tedy, že výběr indikuje neplatnost nulové hypotézy H_{016} , H_{018} , H_{019} , H_{021} , H_{022} a H_{023} .** Na těchto škálách data nepotvrzují shodnost průměrů HS u výběrového a standardizačního souboru. Vzhledem k výsledným p-hodnotám na škálách Introverze, Myšlení, Napětí a Uvolnění, **přijímám nulovou hypotézu H_{017} , H_{020} , H_{024} a H_{025} .** HS se na těchto škálách výběrového souboru osob neliší od standardizačního souboru, a to na zvolené hladině významnosti 0,05.

Obdobně jako v předchozím případě jsem použila i jednovýběrový t-test pro srovnání hrubých skóre hlavních škál u výběrového a standardizačního souboru. Výsledky jsou zobrazeny v Tabulce 30.

NEO-PI-R	Průměr HS v standardizačním souboru	Průměr HS u výběrového souboru	t	stupně volnosti	Významnost (2-stranná)	průměrný rozdíl	95% konfidenční interval	
							nižší	vyšší
Neuroticismus	92,39	91,11	-,490	100	,625	-1,275	-6,44	3,89
Extraverze	111,36	122,34	4,398	100	,000	10,978	6,03	15,93
Otevřenost vůči zkušenosti	115,84	113,21	-1,146	100	,255	-2,629	-7,18	1,92
Přívětivost	112,79	105,76	-3,296	100	,001	-7,028	-11,26	-2,80
Svědomitost	109,64	117,57	3,410	100	,001	7,926	3,31	12,54

Tabulka 30 Jednovýběrový test - HS škál v NEO-PI-R pro srovnání výběrového a standardizačního souboru

V inventáři NEO-PI-R byly signifikantní rozdíly mezi výběrovými průměry odhaleny na škálách Neuroticismus a Otevřenost vůči zkušenosti. **Zamítám tedy H_{026} a H_{028} .** U škál Extraverze ($p < 0,001$), Přívětivost ($p = 0,001$) a Svědomitost ($p = 0,001$) na základě jednovýběrového t-testu **přijímám H_{027} , H_{029} a H_{030} ,** tedy H_0 o shodnosti výběrových průměrů.

Výsledky lze tedy shrnout tak, že se data výběrového souboru signifikantně lišila od standardizačního vzorku na většině škál použitých metod.

10. Diskuze

Cílem výzkumu bylo prozkoumání vztahu mezi Dotazníkem typologie osobnosti GPOP a osobnostního inventáře NEO-PI-R. Byly nalezeny signifikantní korelace mezi škálami, u kterých byl očekáván vztah na základě konceptuálního překryvu konstruktů, z nichž metody vychází. Tyto korelace v 37 ze 40 případů byly signifikantně odlišné od korelací mezi různými rysy měřenými oběma metodami, což je možné vnímat jako důkazy o konvergentní validitě. Z výsledků je možno konstatovat, že byla potvrzena validita metody pouze na vybraném souboru, který byl specifický svým složením a nelze ho považovat za reprezentativní pro obecnou populaci. Kromě očekávaných korelací z výsledků také vyplývá, že spolu korelují i jiné než očekávané škály. Možná vysvětlení těchto neočekávaných korelací budou dále diskutována.

V souladu s teoretickými východisky se ve studii prokázaly silné korelace mezi dimenzí Napětí-Uvolnění a škálou Neuroticismu a potvrdily tak zdařilost rozšíření Dotazníku GPOP o tuto dimenzi, jejíž absence byla kritizována u metody MBTI®. Stejně tak se prokázala i silná korelace v dimenzi Extraverze-Introverze v GPOP a Extraverze v NEO-PI-R. Autoři pětifaktorové teorie osobnosti, potažmo metody NEO-PI-R uvádí, že škála Extraverze vychází z jiných předpokladů než z Jungovy teorie. Extravert v jejich pojetí je pozitivně naladěný (Hřebíčková, 2004), autoři GPOP tyto charakteristiky spíše podřazují k dimenzi Napětí-Uvolnění (Havlůj et al., 2009), což také odpovídá tomu, že spolu tyto dvě škály silně korelují. Je zajímavé, že korelační koeficienty u škály Extraverze jsou u obou metod nejvyšší, přestože GPOP vychází právě z Jungovy typologie. Otázkou tedy zůstává, nakolik GPOP odráží Jungovu teorii a bylo by zajímavé se této otázce věnovat.

K objasnění vztahu mezi škálou Otevřenost vůči zkušenostem a dimenzí Smysly-Intuice lze najít argumenty. Škála Smysly odhaluje míru, v jaké jedinec preferuje přijímání informace přímo přes smysly. Intuice obsahuje vnímání i zvažování nejen toho, co přináší informace zprostředkované smysly, aby objevila možnosti, které nejsou ihned zřejmé a které mohou být projevem inovativního přístupu. Faktory Otevřenosti v NEO-PI-R – Novátorské činnosti, Ideje, Fantazie, Estetika – měří, jestli má jedinec vhled, je zvědavý, originální a nápaditý, což lze použít zároveň jako charakteristiky osoby s preferencí intuice.

Také očekávaný vztah mezi škálou Přívětivost a dimenzí Myšlení-Cítění je možné vysvětlit. Jedinec preferující myšlení má přístup ke světu racionální, analytický, hledá logická zdůvodnění a analyzuje informace na základě logických principů. Naproti tomu jedinci

preferující citění jsou více zaujati tím, co cítí k druhému či k nějaké události, spíše než tím, co se mohou dozvědět na základě precizní logické analýzy. Subškály Přívětivosti Jemnocit, Důvěra, Altruismus jsou ve své podstatě charakteristiky lidí, kteří jsou soucitní, vřelí, milí, mírumilovní, tolerantní. Nepřekvapuje proto, že jedinci vysoce skórující na škále Přívětivost jsou spíše nakloněni k preferenci citění.

Svědomitost (škála NEO-PI-R) pozitivně koreluje se škálou Orientace na rozhodování a negativně se škálou Orientace na vnímání. Tyto korelace jsou nejsilnější u subškál Pořádkumilovnost, Disciplinovanost a Rozvážnost. Škála Svědomitosti v sobě nese charakteristiky organizovaných, metodických, pracovitých jedinců a těch, co nejsou vznětliví a impulzivní. To odpovídá lidem, kteří informace nejdříve pečlivě zpracovávají, aby docílili rozhodnutí, a tedy těm, u kterých je patrná Orientace na rozhodování.

Podíváme-li se do korelační matice (Tabulky 16 a 17), najdeme silné korelace mezi škálami, které nebyly očekávané. Například Extraverze v NEO-PI-R koreluje s více škálami GPOP, jimiž jsou Napětí ($r = -0,415$, $p < 0,01$), Uvolnění ($r = 0,550$, $p < 0,01$) a také Smysly ($r = -0,356$, $p < 0,01$) a Intuice ($r = 0,491$, $p < 0,01$). Co se týká první dimenze – jak již bylo uvedeno výše – extravert v pojetí Big Five je vnímán jako pozitivně naladěný (Hřebíčková, 2004). Autoři GPOP tyto charakteristiky spíše podřazují k dimenzi Napětí-Uvolnění (Havlůj et al., 2009). To, že se ukázaly středně silné korelace mezi těmito škálami, tudíž odpovídá obsahu škál.

Korelace mezi dimenzí Smysly-Intuice a Extraverze je sycena zejména subškálami v GPOP – Stabilita a Změna. Tyto silně korelují se škálou Extraverze (NEO-PI-R), a to více než se škálou Otevřenost vůči zkušenosti (u které korelace očekávané byly), což vyvolává otázku, zda touto příčinou není horší kvalita subškál. Dle analýzy vnitřní konzistence provedené Sněhotovou (2010) koeficient vnitřní konzistence subškály Změna dosahuje hodnoty 0,567 a Stabilita pouze 0,380, což naznačuje jejich zhoršené psychometrické kvality.

Testování hypotéz o rozdílnosti korelačních koeficientů také ukázalo nevýznamný rozdíl mezi korelací škály Intuice se škálou Otevřenosti vůči zkušenostem a se škálou Extraverze (NEO-PI-R). Subškála Intuice související s Extraverzí je především Změna ($r = 0,623$) a dále středně silně korelují subškály Inovátorství, Imaginativnost a Odměny abstraktní. Ze subškál inventáře NEO-PI-R nejsilněji koreluje Aktivnost. Tyto výsledky jsou poněkud rozporuplné a bylo by zajímavé se tímto vztahem dále zabývat, případně se zaměřit na konstrukci a položky škály Intuice.

V případě škály Cítění, která by dle očekávání měla nejsilněji korelovat se škálou Přívětivost, byly zaznamenány i významné korelace se škálou Neuroticismus a Otevřenost vůči zkušenosti. Co se týká souvislosti s Otevřeností vůči zkušenosti, jisté argumenty pro osvětlení tohoto vztahu přináší podrobnější analýza těchto škál, respektive subškál, které je sytí. V obou dotaznících jsou v těchto škálách zahrnuty charakteristiky týkající se emočního prožívání, citlivosti vůči emocím vlastním i druhých lidí i prožívání související s estetickými vjemy. Co se týká korelace škály Cítění a Neuroticismu, je nejvíce sycena subškálou Empatie v GPOP a subškálou Zranitelnost v NEO-PI-R. Souvislost můžeme nacházet v tom, že jedinci, kteří jsou citliví vůči druhým a vůči jejich prožívání, jsou citliví i na stresory působící v různých situacích.

Výsledky této studie potvrzují souvislost dotazníku ve větší míře, než jak bylo ukázáno ve slovenském prostředí, kde byla provedena validizační studie GPOP pomocí porovnání se zkrácenou verzí dotazníku Big Five NEO-FFI. Pro porovnání odkazují k výsledkům, ke kterým dospěla Kösegirová (viz Tabulka 3) – nejsilnější korelace mezi hlavními škálami extraverte v obou dotaznících byla $r = 0,643$.

Ačkoliv se při rešerši pramenů neobjevily další výzkumy zabývající se srovnáním GPOP, získala jsem informace o větším množství těch, jež se zabývají srovnáním NEO-PIR (či NEO-PI) s nejrozšířenější metodou vycházející z Jungovy typologie – tedy s MBTI®. Furnham (1996) ve svém výzkumu porovnávajícím NEO-PI a MBTI® došel k obdobným výsledkům⁸, avšak kromě korelací na škálách Extraverte v NEO-PI a dimenze Introverze-Extraverte v MBTI® lze korelace odhalené jeho výzkumem považovat za slabší ($r < 0,5$). Výsledky podobných studií jiných autorů ukazují stejné vzorce, korelační koeficienty nabývají mírně odlišných hodnot. Furnham, Moutafi & Crump (2003) tuto studii po letech opakovali, použili revidovaný inventář NEO-PI-R pro korelaci s MBTI®. Pro svůj výzkum získali podstatně větší vzorek respondentů. Tato studie potvrdila nálezy Costy a McCraeho (1989)⁹ i Furnhamovi předchozí studie, kdy korelace vykazovaly obdobné trendy a vykazovaly významný překryv MBTI® s NEO-PI-R. Furnham et al. (2003) se domnívají, že tento vysoký překryv však neznamená to, že by měl být MBTI® interpretován slovy NEO-PI-R nebo naopak. Jasný důkaz o konvergenci těchto metod může být vysvětlením mnoha asociací výsledků na škálách a preferencemi zaměstnání, kreativité či akademické úspěšnosti. Díky

⁸ Přívětivost signifikantně korelovala s dimenzí Myšlení-Cítění, Svědomitost s Myšlením-Cítěním a Rozhodováním-Vnímáním. Extraverte negativně korelovala s dimenzí Introverze-Extraverte a Myšlením-Cítěním, zatímco Otevřenost zkušenostem korelovala se všemi škálami MBTI®.

⁹ Korelace se pohybovaly v rozsahu $r = 0,28$ (Přívětivost a Cítění) až po $r = -0,72$ (Extraverte a Introverze).

výraznému a mnohokrát potvrzenému vztahu mezi oběma měřicími nástroji, které jsou často používány ve výzkumu, je možné se při práci s jednou metodou inspirovat výsledky získanými ze studií prováděných na druhé metodě (Furnham et al., 2003).

Korelační matice kromě korelací skóre obou metod zobrazuje i údaje týkající se korelací škál v rámci jedné metody. Výsledky mého výzkumu potvrzují analýzu prováděnou při sběru dat určených pro vznik norem, v níž se projevilo, že některé globální škály Dotazníku typologie osobnosti GPOP nejsou navzájem nezávislé. Při interpretaci výsledků je tudíž třeba tyto vztahy zvažovat.

Středně silný až silný korelační vztah byl shledán u následujících globálních dimenzí:

- Extraverze-Introverze a Intuice-Smysly
- Extraverze-Introverze a Napětí-Uvolnění
- Intuice-Smysly a Orientace na rozhodování-Orientace na vnímání

Z tohoto vyplývá, že vysoký skóre v jedné z korelujících škál souvisí s vysokým skórem v druhé škále a při interpretaci by mělo být bráno v úvahu i skóre v druhé související škále (Havlůj et al., 2009). Tyto vztahy tedy upozorňují na výrazné interkorelace v rámci GPOP. Vzájemné korelace dimenze Extraverze-Introverze s dalšími škálami v GPOP, které byly středně silné až silné, se zároveň objevují i u korelací mezi škálou Extraverze v NEO-PI-R a škálami v GPOP.

Na základě výsledků se domnívám, že i přes odchylky od očekávaných výsledků je Dotazník typologie osobnosti GPOP validní (z pohledu konstruktové validity). I přes to, že validizační studie pomocí porovnání se zlatým standardem bývají přijímány jako jeden z možných důkazů o validitě, někteří autoři upozorňují na nedostatky takových postupů. Reiterová (2003) uvádí, že takto získanou validitu, zvláště když je její koeficient vysoký, nelze samu o sobě spolehlivě interpretovat, protože oba testy, validizovaný i kritériální, mohou vzájemně korelovat v důsledku třetího, neznámého faktoru (Reiterová, 2003). V případě, že by byla data získávána od většího výzkumného souboru, bylo by vhodné provést konfirmatorní faktorovou analýzu, pomocí které lze analyzovat výsledky MTMM matice (Urbánek, 2000) a odhalit, zda existují očekávané vztahy mezi rysy měřenými jinými metodami. Účelem tohoto výzkumu bylo odhalit možné důkazy o konstruktové validitě dotazníku GPOP. Výzkum testuje vztah GPOP s jediným kritériem (inventářem NEO-PI-R) a nezabývá se dalšími aspekty validity. Nelze jej tudíž vnímat jako absolutní důkaz o validitě metody. Další výzkumy by se

mohly vydat směrem odlišného zjišťování validity metody, která zatím vykazuje slibné psychometrické charakteristiky.

Mezi nedostatky provedeného výzkumu je možné zařadit výběr vzorku. Kvůli omezeným možnostem byl výběr vzorku prováděn na základě principu dostupnosti a dobrovolnosti. Vzorek je tedy složen ze studentů pražských vysokých škol, což je výběr, který není reprezentativní pro celou populaci. Svůj vliv na velikost vzorku hrála také časová náročnost vyplňování dotazníků a s ní související úbytek respondentů v průběhu testování, protože někteří se nedostavili na druhé testování. Sběr dat probíhal v různém prostředí, a tedy ne za zcela identických okolností, část respondentů byla vybrána tzv. samovýběrem, část byla oslovena přímo při výuce na vysokých školách. Je proto zapotřebí být obezřetný při generalizaci závěrů. Pro zajištění reprezentativnosti vzorku by bylo vhodné využít jiné formy výběru respondentů a celkově vzorek rozšířit. Na druhou stranu tento výzkum je první sondou do problematiky validity GPOP v českém prostředí a může být považován za předběžné ověření psychometrických kvalit.

Výsledky t-testu odhalily rozdílnost průměrů skóre na globálních škálách u výběrového a standardizačního souboru. To je možné interpretovat jako následek nenáhodného výběru či jako znak populace, z níž vzorek pochází. Tato odlišnost může být důsledkem vývojového období, v němž se jedinci výběrového souboru nachází. Výzkumy souvislostí osobnostních rysů v závislosti na věku ukazují přibývání Přívětivosti a Svědomitosti a ubývání Neuroticismu, Extraverze a Otevřenosti vůči zkušenosti (Hřebíčková, 2011). Na druhou stranu podle Junga nedochází v průběhu vývoje ke změně typu. Domnívám se, že právě další ověřování předpokladu o stabilitě typů by mohlo být podnětem k dalšímu výzkumům.

Ačkoli obě použité metody ve výzkumu byly osobnostní dotazníky, které oproti jiným psychodiagnostickým metodám mohou vykazovat vyšší míru sociálního přizpůsobení, sběr dat byl prováděn v takových podmínkách, kdy od respondentů nebylo vyžadováno, aby ukázali svoje nejsvětější stránky, jak tomu může být například při výběrových řízeních. Proto případné nedostatky způsobené nízkou validitou výsledků zapříčiněné sociální desirabilitou (či chutí respondentů výsledky zkreslit) v tomto případě můžeme považovat za málo významné. Všichni respondenti totiž vyplňovali osobnostní dotazníky dobrovolně a byli informováni o účelu testování.

Otázkou zůstává i přínosnost metody GPOP, respektive její inkrementální validita. Dotazník bývá často srovnáván s metodou MBTI®, té se však v našem prostředí nedostává

standardizace, což tuto metodu handicapuje. Jako vhodnější se tudíž jeví používat standardizovaný GPOP. Nabízí se také úvaha nad přínosností GPOP v porovnání s NEO-PI-R. GPOP je dotazníkem dvakrát kratším než inventář NEO-PI-R, přičemž k interpretaci výsledků je možné použít široké spektrum subškál. Například inventář NEO-FFI, který je zkrácenou verzí NEO-PI-R a obsahuje srovnatelný počet položek jako GPOP, subškály neobsahuje a možnost práce s rozložením dílčích charakteristik tedy možná není. V NEO-PI-R se stále opakuje pořadí položek sytících pět hlavních škál, což může vést k nudě a kolísání pozornosti testovaných. Zároveň záznamový arch je málo přehledný a testovaní často měli problémy s vyznačováním odpovědí na správná místa. Tento efekt u vyplněných dotazníků GPOP při sběru dat zaznamenán nebyl. Na druhou stranu GPOP se skládá ze tří částí, což může vést k otázce, zda testované osoby správně pochopily způsob vyplňování napříč celým dotazníkem. Někteří testovaní také při interpretaci zmiňovali dojem, který může způsobovat až příliš vysoká face validita – tedy že ve výsledcích jsou uváděné přesně ty příklady, na něž se dotazník ptá. Nespornou výhodou je však to, že teorie, z níž GPOP vychází, je snadno pochopitelná i pro laiky.

Závěr

Cílem této práce bylo ověření validity dotazníku GPOP pomocí osobnostního inventáře NEO-PI-R. V teoretické části práce jsem se zabývala požadovanými psychometrickými charakteristikami psychodiagnostických nástrojů, Jungovou typologií a pětifaktorovou teorií osobnosti, jež tvoří teoretický základ dotazníku GPOP. Pozornost jsem věnovala také psychometrickým kvalitám i nedostatkům dotazníku GPOP a možnostem jeho využití.

V návaznosti na poznatky uvedené v první části práci byla ve výzkumné části práce pozornost zaměřena zejména na ověření validity Dotazníku typologie osobnosti GPOP na výběrovém vzorku vysokoškolských studentů. K této validizační studii byl použit inventář NEO-PI-R, který je celosvětově uznávanou metodou a v českém prostředí je standardizován na velkém vzorku populace. Dosahuje velmi dobrých psychometrických kvalit, tudíž je možné ho považovat za zlatý standard pro validizační studii. Na základě dostupné literatury byly stanoveny hypotézy týkající se existence předpokládaných významných korelací mezi škálami obou dotazníků měřícími shodné či podobné charakteristiky. Tyto hypotézy byly potvrzeny a v následné analýze byly odhaleny důkazy o konvergentní a divergentní validitě. Bylo provedeno do této doby scházející prověření metody GPOP, která je v českém prostředí již několik let standardizována.

Výsledky výzkumu vypovídají o tom, že existuje signifikantní souvislost mezi škálami dotazníku GPOP a škálami inventáře NEO-PI-R vycházejícího z pětifaktorové teorie osobnosti, jak předpokládal autor původní verze dotazníku (Golden, 1999). Hodnoty korelačních koeficientů mezi škálami, u nichž byla očekávaná vyšší korelace, nabývají hodnot od $r = 0,429$ do $r = 0,875$. Nejsilnější korelace se projevila mezi škálami Extraverze v obou metodách ($r = 0,875$) a škálou Introverze v GPOP a Extraverze v NEO-PI-R ($r = -0,825$), nejslabší pak mezi škálou Přívětivost v NEO-PI-R a škálou Cítění v GPOP a ($r = 0,429$), potažmo Myšlení ($r = -0,543$).

Na základě výsledků se odvažuji konstatovat, že Dotazník typologie osobnosti GPOP vykazuje dostatečné psychometrické kvality, a to zejména z hlediska konstruktové validity. Ověření výsledků provedené validizační studie na reprezentativním vzorku je námětem pro další výzkumnou práci. Jsem toho názoru, že samotný dotazník GPOP by si zasloužil i normy sesbírané na reprezentativním vzorku jedinců, jelikož i standardizační soubor je z velké části tvořen vysokoškolskými studenty. Výstupy z dotazníků by však měly sloužit více ke kvalitativní práci. Těžiště metody tkví především v následné práci s dosaženými profily.

S dotazníkem GPOP lze pracovat individuálně či skupinově a lze jej využít v různých oblastech psychologické praxe – např. v poradenství, psychologii práce a organizace či v pedagogické psychologii. Domnívám se tudíž, že stojí za to věnovat se ověřování jeho kvalit i v dalších výzkumných studiích.

Seznam použité literatury

- Allport, G. (1961). *Pattern and growth in personality*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- American Educational Research Association, American Psychological Association, & National Council on Measurement in Education. (2001). *Standardy pro pedagogické a psychologické testování*. Praha: Testcentrum.
- Ashton, M. C., Lee, K., Vernon, P. A., & Jang, K. L. (2000). Fluid intelligence, crystallized intelligence, and the openness/intellect factor. *Journal of Research in Personality*, 34(2), 198-207.
- Bahbouh, R., Rozehnalová, E., & Sailerová, V. (2012). *Nové pohledy psychodiagnostiky*. Praha: Qed Group.
- Balcar, K. (1983). *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Barrick, M. R., & Mount, M. K. (1991). The Big Five Personality Dimensions and Job Performance: A Meta-analysis. *Personnel Psychology*, 44(1), 1-26.
- Bennet, A. (2010). *The shadows of type*. London: Lulu. Retrieved from: http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=O20oAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA9&ots=UFfb3c3hig&sig=5zn6NNkZ_oAOfAW7UKn3qpW5OPo&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Bents, R., & Blank, R. (2009). *Typický člověk: úvod do typologie osobnosti*. Praha: Hogrefe - Testcentrum.
- Borsboom, D., Mellenbergh, G., & Van Heerden, J. (2004). The Concept of Validity. *Psychological Review*, 111(4), 1061-1071. DOI: 10.1037/0033-295X.111.4.1061.
- Boschek, P. (2013). Analýza reliability klasifikačních procedur – pravděpodobnostní model chyby v klasifikaci. *Československá Psychologie*, 57 (1), pp. 52-63.
- Campbell, D. T., & Fiske, D. W. (1959). Convergent and discriminant validation by the multitrait-multimethod matrix. *Psychological bulletin*, 56(2), 81.

- Carlson, J. (1985). Recent Assessments of the Myers-Briggs Type Indicator. *Journal of Personality Assessment*, 49(4), 356-365.
- Carlson, J. (1989). Affirmative: In Support of Researching the Myers-Briggs Type Indicator. *Journal of Counseling & Development*, 67(8), 484-486.
- Casement, A. (2001). *Carl Gustav Jung*. (viii) London: SAGE Publications.
- Cizek, G. J. (2012). Defining and distinguishing validity: Interpretations of score meaning and justifications of test use. *Psychological methods*, 17(1), 31.
- Costa Jr., P. T., & McCrae, R. R. (1980). Influence of Extraversion and Neuroticism on Subjective Well-Being: Happy and Unhappy People. *Journal Of Personality & Social Psychology*, 38(4), 668-678.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1987). Neuroticism, somatic complaints, and disease: Is the bark worse than the bite?. *Journal of personality*, 55(2), 299-316.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1990). Personality disorders and the five-factor model of personality. *Journal Of Personality Disorders*, 4(4), 362-371. doi:10.1521/pedi.1990.4.4.362
- Čákr, M. (1996). *Kdo jsem já, kdo jste vy ? : typologie osobnosti pro manažery*. Praha: Management Press.
- Čákr, M. (2004). *Typologie osobnosti: přátelé, milenci, manželé, dospělí a děti*. Praha: Management Press.
- Čákr, M. (2010). *Typologie osobnosti: volba povolání, kariéra a profesní úspěch*. Praha: Management Press.
- Deitz, K., Golden, J. (2004). *Boundless Diversity: An Introduction to the Golden Personality Type Profiler* [online]. San Antonio: Pearson Education, Inc., 2004 [cit. 2014-01-20]. http://us.talentlens.com/wp-content/uploads/golden/0158092589_DivMnl_online.pdf
- Della Briotta, B. (2012). *Využití GPOP (Golden Personality Type Profiler) v mezinárodním výzkumu* (Diplomová práce). Univerzita Karlova v Praze, Praha. Retrieved from: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/89894>

- DeYoung, C. G., Peterson, J. B. and Higgins, D. M. (2005), Sources of Openness/Intellect: Cognitive and Neuropsychological Correlates of the Fifth Factor of Personality. *Journal of Personality*, 73, 825–858. doi: 10.1111/j.1467-6494.2005.00330.x
- Dumenci, L. (c2000). Multitrait-multimethod analysis. In Tinsley, H., & Brown, S. *Handbook of applied multivariate statistics and mathematical modeling*. (pp. 583-611). San Diego: Academic Press.
- Etické zásady: doporučené při používání Dotazníku typologie osobnosti – GPOP*. (n.d.) Retrieved January 13, 2014, from: <http://www.testcentrum.com/text/gpop-zasady>
- Eysenck, H a Eysenck, S. (1993). *Eysenckovy osobnostní dotazníky pro dospělé*. Upravili Senka, J., Kováč, T. a Matejčík, M. Bratislava: Psychodiagnostika
- Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.
- Fishman, I., Ng, R., & Bellugi, U. (2011). Do extraverts process social stimuli differently from introverts?. *Cognitive Neuroscience*, 2(2), 67-73. doi:10.1080/17588928.2010.527434
- Furnham, A. (1996). The big five versus the big four: the relationship between the Myers-Briggs Type Indicator (MBTI) and NEO-PI five factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 21(2), 303-307.
- Furnham, A., Dissou, G., Sloan, P., & Chamorro-Premuzic, T. (2007). Personality and Intelligence in Business People: A Study of Two Personality and Two Intelligence Measures. *Journal Of Business & Psychology*, 22(1), 99-109. doi:10.1007/s10869-007-9051-z
- Furnham, A., Moutafi, J., & Crump, J. (2003). The relationship between the revised NEO-personality inventory and the Myers-Briggs Type Indicator. *Social Behavior & Personality: An International Journal*, 31(6), 577-584.
- Garden, A. M. (1984). Burnout: The effect of Jungian type. *Psychology*, 61, 1.
- Gardner, W. L., & Martinko, M. J. (1996). Using the Myers-Briggs Type Indicator to study managers: A literature review and research agenda. *Journal of Management*, 22(1), 45-83.
- Gardner, W. L., & Martinko, M. J. (1996). Using the Myers-Briggs Type Indicator to Study Managers: A Literature Review and Research Agenda. *Journal Of Management*, 22(1), 45.

- Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American psychologist*, 48(1), 26.
- Golden, J. (2005) *Golden Personality Type Profiler™: Technical Manual* [online]. San Antonio: Pearson Education, Inc., [cit. 2013-01-20]. 69 s. <
<http://talentlens.in/PDF/GOLDEN-Technical-Manual.pdf> >
- Hammer, A. (2000). *Introduction to type and careers*. (European English version.) Oxford: Oxford Psychologists Press.
- Harrington, R., & Loffredo, D. A. (2001). The relationship between life satisfaction, self-consciousness, and the Myers-Briggs type inventory dimensions. *The Journal of Psychology*, 135(4), 439-450.
- Havlůj, V., Hoskovicová, S., & Niederlová, M. (2009). *Dotazník typologie osobnosti – GPOP*. Praha: Hogrefe-Tescentrum.
- Hendl, J. (2004). *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál.
- Hicks, L. (1984). Conceptual and Empirical Analysis of Some Assumptions of an Explicitly Typological Theory. *Journal of Personality & Social Psychology* [online]. 46(5), s. 1118-1131 [cit. 2014-02-01].
- Hřebíčková, M. (2004). *NEO osobnostní inventář: (podle NEO-PI-R P.T.Costy a R.R.McCraee)*. Praha: Testcentrum.
- Hřebíčková, M. (2011). *Pětifaktorový model v psychologii osobnosti: přístupy, diagnostika, uplatnění*. Praha: Grada.
- Huether, G. (1998). Stress and the adaptive self-organization of neuronal connectivity during early childhood. *International Journal Of Developmental Neuroscience*, 16(3-4), 297-306. doi:10.1016/S0736-5748(98)00023-9
- Jacobi, J. (1992). *Psychologie C.G. Junga*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
- Judge, T. A., Heller, D., & Mount, M. K. (2002). Five-Factor Model of Personality and Job Satisfaction: A Meta-Analysis. *Journal Of Applied Psychology*, 87(3), 530-541. doi:10.1037//0021-9010.87.3.530
- Jung, C. (1996). *Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka.

Kösegiiová, M. (2009). *Kriteriálna validita dotazníka GPOP* (Diplomová práce). Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava. Retrieved from: <https://stella.uniba.sk/zkp-storage/dzb/dostupne/FS/2009/2009-FS-jbMRgr/2009-FS-jbMRgr.pdf>

Kummerow, J. M., & Olson, R. D. (1997). Using the MBTI Step II with leaders and managers. In C. Fitzgerald, L. K. Kirby (Eds.), *Developing leaders: Research and applications in psychological type and leadership development: Integrating reality and vision, mind and heart* (pp. 381-414). Palo Alto, CA US: Davies-Black Publishing.

Kyrianová, H. (2003). *Assessment centrum v súčasnej personálnej praxi*. Praha: Testcentrum.

Lisá, E., Letovancová, E., Pavlíková, K. (2011). *Dotazník typológie osobnosti - GPOP*. Teoretické základy a charakteristika metódy. Praha : Hogrefe – Testcentrum.

Loewenthal, K. (2001). *An introduction to psychological tests and scales*. (2nd ed.) Hove: Psychology Press.

Loomis, M. & Singer, J. (1980). Testing the Bipolar Assumption in Jung's Typology. *Journal of Analytical Psychology*, 25, 351–356. doi: 10.1111/j.1465-5922.1980.00351.x

Lucas, R. E., Le, K., & Dyrenforth, P. S. (2008). Explaining the Extraversion/Positive Affect Relation: Sociability Cannot Account for Extraverts' Greater Happiness. *Journal Of Personality*, 76(3), 385-414. doi:10.1111/j.1467-6494.2008.00490.x

Mary H., M. (2010). Personality predicts temporal attention costs in the attentional blink paradigm. *Psychonomic Bulletin & Review*, 17(4), 556-562.

McCann, S. (2011). Emotional Health and the Big Five Personality Factors at the American State Level. *Journal of Happiness Studies*, 12(4), 547-560. DOI: 10.1007/s10902-010-9215-9.

McCrae, & Costa, P. (1989). Reinterpreting the Myers-Briggs Type Indicator From the Perspective of the Five-Factor Model of Personality. *Journal of Personality*, 57(1), 17-40. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-6494.1989.tb00759.x>

- McCrae, R. R., & Costa Jr., P. T. (1994). The Stability of Personality: Observations and Evaluations. *Current Directions In Psychological Science (Wiley-Blackwell)*, 3(6), 173-175. doi:10.1111/1467-8721.ep10770693
- McDougall, W. (1926). *Outline of abnormal psychology*. New York: Charles Scribner's sons.
- Messick, S., & Ross, J. (1962). *Measurement in personality and cognition*. New York: Wiley & Sons.
- Minbashian, A., Earl, J., & Bright, J. E. (2013). Openness to experience as a predictor of job performance trajectories. *Applied Psychology*, 62(1), 1-12.
- Myers, I., McCaulley, M., Quenk, N., & Hammer, A. (c1998). *MBTI manual: a guide to the development and use of the Myers-Briggs Type Indicator*. (3rd ed.) Palo Alto, Calif.: Consulting Psychologists Press.
- Myers, K., & Kirby, L. (2000). *Introduction to type dynamics and development: exploring the next level of type*. (European English edition.) Oxford: Oxford Psychologists Press.
- Nowack, K. (1996). Is the Myers Briggs Type Indicator the Right Tool to Use? *Performance in Practice, American Society of Training and Development*, 6.
- Nowack, K. (2006). Stress profile. Praha: Hogrefe-Tescentrum.
- Pittenger, D. (2005). Cautionary comments regarding the Myers-Briggs Type Indicator. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 57(3), 210-221. DOI: 10.1037/1065-9293.57.3.210.
- Quenk, N. (2000). *In the grip: understanding type, stress and the inferior function* (2nd ed.). Oxford.
- Reiterová, E. (2003). *Základy psychometrie*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Říčan, P. (1977). *Úvod do psychometrie*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.
- Sawilowsky, S. (2002). A quick distribution-free test for trend that contributes evidence of construct validity. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 35, 78-88.
- Shelton, J. (1996). Health, stress, and coping. In A.L.Hammer (Ed.), *MBTI applications: A decade of research on the Myers-Briggs ype Indicator* (pp. 197-215). Palo Alto, CA: Consulitng Psychologist Press.

- Schaubhut, N. A., & Thompson, R. C. (2011). MBTI® Step II™ manual supplement.
- Silvia, P. J., & Sanders, C. E. (2010). Why are smart people curious? Fluid intelligence, openness to experience, and interest. *Learning & Individual Differences*, 20(3), 242-245. doi:10.1016/j.lindif.2010.01.006
- Sněhotová, J. (2010). *Personálně-psychologická diagnostika dotazníkem typologie osobnosti GPOP* (Diplomová práce). Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, Praha. Retrieved from: http://ckis.cuni.cz/F/?func=direct&doc_number=001233252&local_base=CKS01&format=999
- Stafford, L., Ng, W., Moore, R., & Bard, K. (2010). Bolder, happier, smarter: The role of extraversion in positive mood and cognition. *Personality and Individual Differences*, 48(7), 827-832. DOI: 10.1016/j.paid.2010.02.005.
- Svoboda, M. (1999). *Psychologická diagnostika dospělých* (2nd ed.). Praha: Portál.
- Svoboda, M. (2004). *Aplikovaná psychodiagnostika v České republice: zjištění stavu, potřeb a perspektiv psychologické diagnostiky v České republice*. Brno: Psychologický ústav FF MU.
- Svoboda, M., Humpolíček, P. & Šnorek, V. (2013). *Psychodiagnostika dospělých*. Praha: Portál.
- Trochim, W.. (2006). The Multitrait-Multimethod Matrix. *Research Methods Knowledge Base* [online]. Retrieved from: <http://www.socialresearchmethods.net/kb/mtmmmat.php>
- Tupes, E., & Christal, R. (1992). Recurrent Personality Factors Based on Trait Ratings. *Journal of Personality*, 60(2), 225-251.
- Urbánek, T. (2000). *Strukturální modelování v psychologii*. Brno: Pavel Křepela.
- Urbánek, T., Denglerová, D., & Širůček, J. (2011). *Psychometrika: měření v psychologii*. Praha: Portál.
- Vicky, T., & Tan Ngoh, T. (1999). Personality Type and the Singapore Manager: Research Findings based on the MBTI. *Singapore Management Review*, 21(1), 15.
- Wagnerová, I. (2011). Dotazník typologie osobnosti: (Golden Profiler of Personality). *E-psychologie*, 5(1), 83-86. Retrieved from: <http://e-psycholog.eu/pdf/wagnerova-rec.pdf>

Wagnerová, I. (2013). Dotazník typologie osobnosti - GPOP: (Golden Profiler of Personality). *Psychologie pro praxi*, 5(1-2).

Williams, L., Tappan, T., & Bagarrozi, D. A. (1995). The utility of the Myers-Briggs perspective in couple counseling: A clinical framework. *American Journal Of Family Therapy*, 23(4), 367-371.

Wu, D. L., Bischof, W. F., Anderson, N. C., Jakobsen, T., & Kingstone, A. (2014). The influence of personality on social attention. *Personality & Individual Differences*, 6025-29. doi:10.1016/j.paid.2013.11.017

Yang, H., & Zhao, S. (2009). Psychological types of Chinese business managers. *Journal Of Psychological Type*, 69(12), 157-163.

Seznam tabulek a obrázků

Obrázek 1	Psychické funkce dle Junga	26
Tabulka 1	Koncept překrývání dimenzí GPOP s Big-Five	35
Tabulka 2	Subškály škály Neuroticismus.....	38
Tabulka 3	Subškály škály Extraverze	39
Tabulka 4	Subškály škály Otevřenost vůči zkušenosti.....	40
Tabulka 5	Subškály škály Přívětivost	41
Tabulka 6	Subškály škály Svědomitost	42
Tabulka 7	Reliabilita globálních škál	47
Tabulka 8	Korelace škál GPOP a NEO-FFI.....	48
Tabulka 9	Typy udávající nejvyšší a nejnižší průměrné úrovně stresu v 9 kategoriích.....	55
Tabulka 10	Oblast povolání podle preferované funkce.....	57
Tabulka 11	Koncept překrývání dimenzí GPOP s Big-Five	62
Tabulka 12	Pohlaví respondentů	63
Tabulka 13	Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů	63
Tabulka 14	Věk respondentů.....	63
Tabulka 15	Charakteristiky souboru z hlediska věku.....	64
Tabulka 16	Testování normálního rozdělení HS v hlavních škálách dotazníků GPOP a NEO-PI-R	67
Tabulka 17	MTMM matice 1. část, Spearmanovy korelační koeficienty mezi škálami GPOP a NEO-PI-R	70
Tabulka 18	MTMM matice 2. část, Spearmanovy korelační koeficienty mezi škálami GPOP a NEO-PI-R	71
Tabulka 19	Korelace subškál dimenze Napětí-Uvolnění (GPOP) a škály Neuroticismus (NEO-PI-R)	71
Tabulka 20	Korelace subškál dimenze Extraverze-Introverze (GPOP) a škály Extraverze (NEO-PI-R)	72
Tabulka 21	Korelace subškál dimenze Smysly-Intuice (GPOP) a škály Otevřenost vůči zkušenosti (NEO-PI-R)	74
Tabulka 22	Korelace subškál dimenze Myšlení-Cítění (GPOP) a škály Přívětivost (NEO-PI- R)	75

Tabulka 23	Korelace subškál dimenze Orientace na rozhodování – Orientace na vnímání (GPOP) a škály Svědomitost (NEO-PI-R)	76
Tabulka 24	Korelace subškál dimenze Napětí-Uvolnění (GPOP) a škály Extraverze (NEO-PI-R)	77
Tabulka 25	Testování hypotéz o shodnosti populačních korelací.....	79
Tabulka 26	Korelace subškál dimenze Smysly-Intuice (GPOP) a škály Extraverze (NEO-PI-R)	80
Tabulka 27	Korelace subškál škály Cítění (GPOP) a škály Otevřenost vůči zkušenosti (NEO-PI-R)	81
Tabulka 28	Korelace subškál škály Cítění (GPOP) a škály Neuroticismus (NEO-PI-R)	81
Tabulka 29	Jednovýběrový test - HS škál v GPOP pro srovnání výběrového a standardizačního souboru	81
Tabulka 30	Jednovýběrový test - HS škál v NEO-PI-R pro srovnání výběrového a standardizačního souboru	82

Přílohy

Příloha A - Subškály Dotazníku typologie osobnosti GPOP

Subškály	Charakteristiky jedinců skórujících vysoko na subškálách
Extraverze (E)	
Energičnost	Přístupnost a přátelský vztah k lidem, Aktivní a hovorný/á v kontaktu, Vyzařuje energii a má nezaměnitelný, zřetelný projev
Orientace na společnost	S radostí sdílí společnost mnoha lidí, Dává přednost podnětům přicházejícím z okolí, Tráví svůj volný čas rád/a ve společnosti
Družnost	Působí přátelsky, Rád/a vyhledává kontakty, Rychle vytváří nové vztahy
Podnikavost	K cizím lidem přistupuje s otevřeností, Podněcuje kontakty, Podílí se s radostí na zábavě
Spontánnost	Obratný/á v řeči a pohotový/á, Rád/a se seznamuje s novými lidmi
Introverze (I)	
Poklidnost	Pracuje raději sám/sama, Potřebuje soukromou sféru a možnost uchýlit se na klidné místo, Tráví svůj volný čas rád/a doma
Orientace na soukromí	Chová se zdrženlivěji, Působí přemýšlivě, Vyzařuje vnitřní klid a působí tichým dojmem
Rezervovanost	Zachovává si odstup, Obrácený/á do sebe, Navázání vztahu vyžaduje určitý čas
Zdrženlivost	Chová se zdrženlivě vůči neznámým lidem, Drží se spíše v pozadí, Zabývá se rád/a vlastními záležitostmi
Uvážlivost	Má rád/a, když má dost času na přemýšlení, Odpočine si při činnostech, jako je například četba knihy
Smysly (S)	
Praktičnost	Drží se faktů, Dává přednost osvědčeným metodám, Působí konvenčně a udržuje hodnoty
Konkrétnost	Orientuje se na objektivní realitu, Zaměřuje se na praktické předměty, Preferuje obecné a ustálené hodnoty
Realističnost	Klade důraz na zdravý lidský rozum, Dává přednost jasnému způsobu vyjadřování, Dává přednost přesnému popisu
Odměny konkrétní	Reaguje na zajímavé podněty zvnějšku, Klade důraz na přímý užitek a okamžitý zisk
Stabilita	Dává přednost stabilitě, Rád/a dodržuje pravidla, Vyhovují mu/jí tradice

Intuice (N)	
Inovátorství	Sleduje nové trendy, Vyhledává nové metody, Působí nekonvenčně a vynalézavě
Abstraktnost	Orientuje se na ideály a vize, Přemýšlí o různých teoriích, Preferuje nové a jedinečné hodnoty
Imaginativnost	Klade důraz na fantazii a tvořivost, Cení si originálního způsobu vyjadřování, Vyhovuje mu/jí vyjadřování v metaforách
Odměny abstraktní	Reaguje na intelektuální výzvy, Hledá napínavé a náročné výzvy
Změna	Je otevřený/á ke změnám, Pevné struktury považuje za omezující, Rád/a rozvíjí nové nápady a přístupy
Myšlení (analytické rozhodování) (T)	
Distancovanost	Působí velmi nezaujatě, Chová se racionálně i ve velmi emocionálně vypjatých situacích
Objektivita	Dává přednost logicky zdůvodnitelnému stanovisku, Rozhoduje se převážně analyticky, Působí věcně
Autonomie	Klade důraz na kompetence a schopnost logického myšlení, Kritizuje ostatní, pokud to je nutné, Zaměřuje se na obecné principy
Vůdcovství	Má dobře vyvinutou schopnost prosadit se, Hledá co nejefektivnější způsoby řešení situace, Dává přednost soutěžím a konkurenčnímu prostředí
Kritičnost	Má jasnou představu a je skeptický/á, Soustředí se na nedostatky, Dává přímou zpětnou vazbu
Cítění (hodnotové rozhodování) (F)	
Empatie	Působí empaticky, Dokáže ve většině situací projevit pochopení a soucit
Subjektivita	Dává přednost stanovisku, pro které se nadchne, Rozhoduje se ohleduplně, Hodně mu/jí záleží na lidech
Autenticita	Klade důraz na autenticitu a osobní angažovanost, Dokáže ocenit druhého, Orientuje se podle osobních hodnot
Adaptabilita	Má dobře vyvinutou schopnost přizpůsobit se, Zaměřuje se především na poskytování emocionální opory, Dává přednost situacím, ve kterých se všichni vzájemně podporují.
Akceptace	Je ochotný/á ke kompromisu, Soustředí se na zdůraznění pozitivních stránek, Dává přednost diplomatickému způsobu vyjadřování
Orientace na rozhodování (řád,organizování a struktura) (J)	
Zaměření na cíl	Klade důraz na pečlivé plánování, Vše řeší s rozhodností a v předstihu, Vytváří plány, jak bude něco probíhat, Preferuje cíl před cestou
Strukturovanost	Dává přednost strukturovanému průběhu činností, Preferuje přesně provedenou práci, Při práci působí velmi soustředěně
Spolehlivost	Věci vyřizuje okamžitě, nic neodkládá na později, Klade důraz na přesnost

Smysl pro detail	Nevadí mu/jí rutinní úkoly, Má sklony k opatrnosti, Dává přednost postupu po jednotlivých krocích, Smysl pro detail
Stálost	Dává přednost stabilnímu prostředí, Řídí se podle vědeckých zjištění a faktů, Preferuje stálé a konformní prostředí
Orientace na vnímání (flexibilita, přizpůsobení a bezprostřednost) (P)	
Zaměření na proces	Dává přednost rámcovému plánování, Potřebuje volný prostor a spontánnost, Plány přizpůsobuje se novým okolnostem, Preferuje cestu před cílem
Impulzivita	Dává přednost volnému prostoru pro změnu plánu, Radost z úkolu je na prvním místě, Nechá se snadno rozptýlit
Uvolněnost	Čeká s vyřízením úkolu často až do poslední minuty, Klade důraz na pružnost
Smysl pro celek	Rychle pocítí nudu při vykonávání rutinních úkolů, Je spíše důvěřivý/á, Zároveň sleduje několik cílů, Smysl pro celek
Otevřenost příležitostem	Cítí se dobře v proměnlivém prostředí, Rád/a se rozhoduje podle situace, Preferuje nekonformní, proměnlivé prostředí
Napětí (Te)	
Skepticismus	Často si dělá starosti o budoucnost, Vnímá spíše negativní stránky života
Nejistota	Často přemýšlí o problémech, Hodně věcí si bere osobně, často reaguje podrážděně
Opatrnost	Vnímá svou nesmělost, Působí bojácně
Negativní ladění	Běžné problémy i nečekané změny jsou prožívané jako nepříjemnost
Pesimismus	Vnímá své okolí i sebe sama spíše pesimisticky, někdy i nepřiměřeně negativně
Uvolnění (C)	
Důvěřivost	Hledí do budoucnosti s důvěrou, Vnímá spíše pozitivní stránky života
Vyrovnanost	Málokdy myslí na problémy, Ostatní ho/ji nedokážou vyvést z vnitřního klidu
Smělost	Vnímá své sebevědomí, Působí vesele a bezstarostně
Pozitivní ladění	Nečekané změny i řešení problémů jsou vnímány jako šance
Optimismus	Vnímá věci pozitivně a za tím, co dělá, si sebevědomě stojí

Příloha B - Krátké popisy 16 typů

ISTJ – Střízliví; spolehliví; přesní; ustálení. Mají silný smysl pro realitu, vyžadují měřitelné výsledky. Vyhovuje jim struktura, řád a stálost. Jejich pozornost je obrácena k bezprostředním potřebám organizace. Mohou být nepružní. Myslí na konkrétní úkoly, které je čekají. Ptají se po tom, co přináší konkrétní užitek. Navenek projevují spíše analyticky hodnotící stránku, vnitřně se spoléhají spíše na realističnost a smyslové vnímání.

ISFJ – Pilní; pečliví; odpovědní. Starají se o stabilitu a důvěryhodnost. Podporují, pomáhají, přikládají ruku k dílu a vykonávají, co je třeba. Využívají své zkušenosti, mají zájem o okamžité, viditelné výsledky. Vyhýbají se abstraktním konceptům. Dbají na jasný směr, chtějí mít jasný rámec a zaručují spolehlivost. Navenek projevují spíše subjektivně hodnotící stránku, vnitřně se spoléhají spíše na realističnost a smyslové vnímání.

INFJ – Tvořiví a vytrvalí. Angažují se pro druhé – nenápadně, účinně, osobně. Vyhovují jim komplexní problémy, které mají co dělat s lidmi i věcmi. Věří tomu, o co se zasazují. Dokáží se upnout k určité vizi. Dbají o široký přehled v souvislostech. Mají koncepty orientované na budoucnost a potřebují jasné struktury. Navenek projevují spíše subjektivně hodnotící stránku, vnitřně se spoléhají spíše na intuitivní vnímání.

INTJ – Originální v myšlení; vytrvalí, pokud jde o vlastní ideje a cíle. Soustředí se na kritická témata. Jsou nezávislí; plánují koncepčně na abstraktní úrovni; mistrovsky ovládají ideje a systémy. Plánují strategicky. V komunikaci se soustředí jen na podstatné, můžou ztratit ze zřetele emocionální stránku člověka. Jsou to novátoři. Navenek projevují spíše analyticky hodnotící stránku, vnitřně se spoléhají spíše na intuitivní vnímání.

ISTP – Bdělí a pozorní pozorovatelé. Nohama stojí pevně na zemi. Ptají se, co se stane, jak se to stane a jestli to bude k užitku. Užívají si přítomného okamžiku. Rádi řeší konkrétní problémy. Jsou prakticky založení. Milují skrytý humor. Někdy si nedokáží uvědomit dlouhodobé důsledky. V myšlení jsou konkrétní a přímočaří. Jsou pružní a rychle reagují. Navenek projevují spíše realističnost, vnitřně se spoléhají spíše na analytické rozhodování.

ISFP – Přívětiví; vřelí. Jsou citliví; upřímní, přímí, precizní. Dokáží se dobře vžít do druhých, v krizích jsou schopní utřídit informace. Jsou loajální spolupracovníci svých organizací. Termíny jsou pro ně jen příležitostné záchytné body. Dávají přednost konkrétním projektům, ve kterých jsou požadovány konkrétní činy a měřitelné výsledky. Navenek projevují spíše realističnost, vnitřně se spoléhají spíše na hodnotové rozhodování.

INFP – Spolehliví; odpovědní se smyslem pro povinnost – z přesvědčení. Pokoušejí se porozumět a očekávají pochopení. Soustředí se na projekty, které pro ně mají hlubší smysl. Druhé řídí nepřímě, ze zákulisí. Usilují o jednotu a harmonii. Dbají na to, aby nápady byly uskutečnitelné. Zajišťují inspiraci. Navenek projevují spíše intuitivnost, vnitřně se spoléhají spíše na hodnotové rozhodování.

INTP – Geniální teoretici; originální; hledají poznání; neprosazují se. Dokáží dobře pojmenovat základní principy komplexního systému. Stále se snaží doplňovat své znalosti a kompetence. Musí dbát na to, aby do svých představ započítali i ostatní lidi. Vysoce hodnotí expertní znalosti a jsou stratégové – vizionáři. Navenek projevují spíše intuici, vnitřně se spoléhají spíše na analytické rozhodování.

ESTP – Věcní; „spěchej pomalu“; spontánní; praktičtí. Přistupují k věcem s optimismem, snaží se je zvládnout; dávají přednost věcem, které lze uchopit, rozebrat a znovu složit. Zkušenosti jsou pro ně důležitější než teorie. Vyžadují vyšší tempo a pružnost. Dbají na priority a cíle. Dobře se přizpůsobují. Navenek projevují spíše realističnost, vnitřně se spoléhají spíše na analytický úsudek.

ESFP – Otevření; veselé povahy; spontánní. Snadno přemluví lidi ke spolupráci. Dávají přednost pracím, které jsou konkrétní, uchopitelné a praktické. Chtějí dosáhnout užitku „pro lidi“. Dobře vyjednávají. Musí udržovat rovnováhu mezi naléhavými pracovními úkoly a společenským životem. V týmu udržují společného ducha. Práce jim musí přinášet radost. Navenek projevují spíše realističnost, vnitřně se spoléhají spíše na subjektivně hodnotící stránku.

ENFP – Duchaplní; tvořiví; spontánní. Stále vyhledávají nové možnosti. Působí inspirujícím dojmem. Často se spoléhají na schopnost improvizace, přesvědčují svým sebevědomím. Hovoří energicky a s nadšením. Potřebují určitou strategii postupu. Život je pro ně napínavým dobrodružstvím. Navenek projevují spíše intuici, vnitřně se spoléhají spíše na subjektivně hodnotící stránku.

ENTP – Dynamičtí; orientovaní na budoucnost; podnikaví. Působí inspirujícím dojmem. Jejich cíle leží za viditelným horizontem. Přebírají iniciativu a uvádí do chodu různé změny. Přicházejí s tvořivými nápady. Mají rádi otevřené, komplexně položené otázky. Za určitých okolností se zaplétají do detailů. Od svého okolí očekávají postoj zaměřený na nalézání řešení. Navenek projevují spíše intuici, vnitřně se spoléhají spíše na analytický úsudek.

ESTJ – Praktičtí; realističtí. Plánují a organizují různé akce. Musí si dát pozor na to, aby nezapomněli na osobní potřeby druhých lidí. Jsou experty na to, jak operativně něco uskutečnit. Za směrodatné považují pouze výsledky. Jsou přímí a vystupují rezolutně. Problémy řeší přímo a rozhodně. Navenek projevují spíše analyticky hodnotící stránku, vnitřně se spoléhají spíše na realističnost.

ESFJ – Přátelští; společenští; dbají o vztahy. Oživí profesionální setkání o osobní rozměr. Dokážou dobře organizovat a jsou zakotveni v realitě. Dbají o dodržování dohod. Nenechají se snadno odradit od osobního názoru. Vkládají hodně energie do vytvoření atmosféry spolupráce. Navenek projevují spíše subjektivně hodnotící stránku, vnitřně se spoléhají spíše na realističnost.

ENFJ – Cení si harmonických vztahů, mají silné ideály. Jsou loajální k zaměstnavateli, k partnerovi resp. k partnerce. Dokážou zprostředkovat nadšení. Jsou schopní vést diskusi ohleduplně a s taktem. Musí dávat pozor, aby na sebe nepřevzali příliš mnoho úkolů z ohledu na druhé lidi. V lidech dokážou probudit to nejlepší. Jsou pečliví při plánování. Navenek projevují spíše subjektivně hodnotící stránku, vnitřně se spoléhají spíše na intuici.

ENTJ – Rázni; ovládají formu a strukturu. Chtěli by se ujímat vedení. Nemají pochopení pro nízkou výkonnost. Chtějí, aby se s nimi zacházelo spravedlivě, jsou málo tolerantní k nedokonalosti. Mistrovsky zvládají analýzu a objektivní kritiku. Dlouhodobě plánují a dávají přednost koncepčním návrhům. Pohybují se na úrovni idejí. Jsou otevření kritické zpětné vazbě. Navenek projevují spíše analyticky hodnotící stránku, vnitřně se spoléhají spíše na intuici.

Zdroj: Havlůj et al., 2009, pp. 70-72

Příloha C - Histogramy HS globálních škál GPOP výběrového souboru

